

Høringsnotat

**Forslag til ny lov om verneplikt og tjeneste i Forsvaret
(forsvarsloven)**

19. juni 2015

Innhold

1.	Bakgrunn	5
2.	Sammendrag	6
3.	Deltakelse i Prosjektet «klart lovspråk»	6
4.	Lovregulering i andre nordiske land	8
4.1	Personellsystem og personellovgivning for den svenske Försvarsmakten	8
4.2	Personellsystemet og personellovgivning for det danske forsvaret.....	9
4.3	Personellsystemet og personellovgivning for det finske forsvaret	10
5.	Sammenslåing av lover	11
5.1	Innledning	11
5.2	Vernepliktsloven	12
5.3	Heimevernloven.....	12
5.4	Forsvarspersonelloven	14
5.5	Militærnektekterloven.....	15
5.6	Vurdering og forslag om sammenslåing	16
5.7	Andre lover.....	20
6.	Hva må og bør reguleres i ny forsvarslov?.....	20
6.1	Innledning	20
6.2	Legalitetsprinsippet – lov eller forskrift	21
6.3	Maktfordelingen mellom Stortinget og Kongen (regjeringen)	21
6.4	Organiseringen av Forsvaret.....	23
6.4.1	Innledning	23
6.4.2	Forsvarets oppbud.....	23
6.4.3	Vernepliktsforvaltningens uavhengige rolle.....	24
7.	Forslag til ny lov	28
7.1	Struktur i loven	28
7.2	Kapittel 1 Innledende bestemmelser	29
7.2.1	§ 1 Formål	29
7.2.2	§ 2 Hva loven gjelder og hvem loven gjelder for.....	30
7.2.3	§ 3 Definisjoner.....	33
7.2.4	§ 4 Frivillig tjeneste for de under 18 år	36
7.2.5	§ 5 Organiseringen av Forsvaret	37
7.3	Kapittel 2 Verneplikten	39
7.3.1	Innledning	39
7.3.2	§ 6 Hvem har verneplikt	40
7.3.3	§ 7 Forsvarets rett til å innhente og behandle personopplysninger.....	43
7.3.4	§ 8 Opplysningsplikt og meldeplikt	46
7.3.5	§ 9 Sesjon.....	50
7.3.6	§ 10 Vurdering av hvem som er skikket til tjeneste	51
7.3.7	§ 11 Klage på vedtak om helsetilstand	54
7.3.8	§ 12 Utvidet verneplikt ved frivillig tjeneste og utdanning i Forsvaret.....	55
7.3.9	§ 13 Utvidet verneplikt for tidligere militært tilsatte.....	56
7.3.10	§ 14 Utvidet verneplikt i Heimevernet for personer mellom 44 og 55 år ...	56
7.3.11	§ 15 Overføring til Sivilforsvaret og politiet.....	57
7.3.12	§ 16 Verneplikt i krig og når krig truer	59
7.4	Kapittel 3 Tjenesteplikten for vernepliktige.....	62
7.4.1	§ 17 Tjenesteplikten	62

7.4.2	§ 18 Tjenestens varighet	65
7.4.3	§ 19 Innkalling til tjeneste i Forsvaret	67
7.4.4	§ 20 Vaksinerings og andre tiltak for å forebygge smittsomme sykdommer	69
7.4.5	§ 21 Gjennomføring av førstegangstjeneste	70
7.4.6	§ 22 Når plikten til å gjennomføre førstegangstjeneste faller bort.....	70
7.4.7	§ 23 Årlig heimevernstjeneste.....	71
7.4.9	§ 25 Tilleggstjeneste.....	73
7.4.11	§ 27 Søknad om annen tjeneste av velferdsgrunner	76
7.4.12	§ 28 Endring av stilling og grad	77
7.4.13	§ 29 Fritak for tjeneste ved utført militær tjeneste i annet lands forsvar ...	78
7.4.14	§ 30 Utsatt eller avbrutt tjeneste på grunn av straffeforfølgning	79
7.4.15	§ 31 Fritak for fremmøte i Forsvaret på grunn av sivil stilling eller fagkyndighet	79
7.4.16	§ 32 Engangserstatning ved dødsfall og invaliditet blant personell som avtjener verneplikt mv	81
7.4.17	§ 33 Tjenesteplikt i krig eller når krig truer	81
7.5	Kapittel 4 Fritak for tjeneste i Forsvaret av overbevisningsgrunner.....	82
7.5.1	Innledning	82
7.5.2	§ 34 Villkår for fritak	82
7.5.3	§ 35 Søknad om fritak	83
7.5.4	§ 36 Fritak for tjeneste mens søknaden behandles	84
7.5.5	§ 37 Omgjøring av fritaksvedtak.....	85
7.5.6	§ 38 Prøving for domstolene	86
7.5.7	§ 39 Fritak for tjeneste når det er reist sak for domstolene	87
7.5.8	§ 40 Anke og gjenåpning	88
7.5.9	§ 41 Dekning av sakskostnader ved domstolsbehandling	88
7.5.10	§ 42 Oppheving av vedtaket om fritak.....	89
7.6	Kapittel 5 Særregler for militært personell.....	90
7.6.1	§ 43 Rammene for tilsetting m.m.	90
7.6.2	§ 44 Tilsetningsvillkår for militært tilsatte	91
7.6.3	§ 45 Tilsetningsforholdets lengde	93
7.6.4	§ 46 Beordring av militært tilsatte	96
7.6.5	§ 47 Oppsigelse, fortrinnsrett og ventelønn	100
7.6.6	§ 48 Utvidet tjenesteplikt for tidligere militært tilsatte.....	100
7.7	Kapittel 6 Tjeneste i internasjonale operasjoner	101
7.7.1	§ 49 Beordring til internasjonale operasjoner	101
7.7.2	§ 50 Tjenesteplikt etter kontrakt.....	103
7.7.3	§ 51 Krav om statsborgerskap	104
7.7.4	§ 52 Fritak fra tjeneste i internasjonale operasjoner	105
7.7.5	§ 53 Hjemsending fra internasjonale operasjoner.....	106
7.7.6	§ 54 Oppsigelse av ordinært tilsetningsforhold under tjeneste i internasjonale operasjoner	107
7.7.7	§ 55 Rett til oppfølging	108
7.7.8	§ 56 Objektivt erstatningsansvar ved personskade i internasjonale operasjoner.....	110
7.7.9	§ 57 Rettsferdsvederlag	112
7.7.10	§ 58 Forholdet til arbeidsmiljøloven og tjenestemannsloven	113
7.8	Kapittel 7 Andre bestemmelser.....	114

7.8.1	§ 59 Plikt til å gi opplysninger til Forsvaret	114
7.8.2	§ 60 Vandelskontroll	115
7.8.3	§ 61 Støtte fra politiet og norske utenriksstasjoner	120
7.8.4	§ 62 Adgang til å ta oppdrag utenfor Forsvarsdepartementet og underliggende etater	121
7.8.5	§ 63 Pliktmessig avhold	124
7.8.6	§ 64 Oppbevaring og vedlikehold av våpen	125
7.8.7	§ 65 Forholdet til forvaltningsloven	125
7.9	Kapittel 8 Refselse og straff	127
7.9.1	Innledning	127
7.9.2	§ 66 Refselse.....	128
7.9.3	§ 67 Straff.....	129
7.10	Kapittel 9 Ikrafttredelse og gjennomføring.....	131
7.10.1	§ 68 Ikrafttredelse.....	131
7.10.2	§ 69 Overgangsregler.....	131
8.	Forslag til opphevelse av bestemmelser og endringer i andre lover	132
8.1	Innledning	132
8.2	Skyteøvelser utenfor den tid innkalling til våpenøvelser finner sted	132
8.3	Utskrevne mannskapers rett til å kreve seg avmønstret.....	133
8.4	Heimevernsoldater som er mobiliseringsdisponert i avdelinger med fredsøvelser..	133
8.5	Plikt til å utføre heimevernstjeneste med egne klær og eget fottøy	133
8.6	Beskyttelse mot oppsigelse fra stilling på grunn av tjenesten	133
8.7	Avgjørelse uten at det er fremmet søknad om fritak	133
8.8	Endringer i andre lover	134
9.	Økonomiske og administrative konsekvenser	135

1. BAKGRUNN

I april 2014 satte Forsvarsdepartementet i gang arbeidet med en helhetlig revisjon av lov 17. juli 1953 nr. 28 om Heimevernet (heimevernloven), lov 17. juli 1953 nr. 29 om verneplikt (vernepliktsloven) og lov 2. juli 2004 nr. 59 om forsvarspersonell (forsvarspersonelloven). Arbeidsgruppen som hadde fått i oppgave å revidere lovene, skulle også vurdere om de nevnte lovene burde slås sammen til én felles forsvarslov.

Bakgrunnen for de eksisterende lovene er Forsvarets særlige behov innenfor personellområdet. Lovene er utarbeidet i forskjellige tidsepoker. Forsvaret og samfunnet har gjennomgått en betydelig utvikling og endring siden heimevernloven og vernepliktsloven ble vedtatt. Det er gjort mindre endringer i lovene, men det er ikke foretatt noen helhetlig revisjon siden lovene ble vedtatt.

Det har lenge vært et behov for en helhetlig revisjon av lovene, blant annet for å bringe dem i samsvar med dagens organisering av Forsvaret. Formålet med revisjonen er å få til et regelverk som er språklig oppdatert og lettere å forstå, og å sikre større forutsigbarhet og legitimitet. Forslaget til én ny felles forsvarslov skal ikke inneholde endringer som vil påvirke eller legge føringer for den fremtidige innretningen av vernepliktens innhold, og forholdet mellom Heimevernets og Hærens rolle.

Departementet har også vurdert om det er andre bestemmelser i øvrig regelverk som naturlig hører hjemme i en felles forsvarslov. En slik lov er lov 19. mars 1965 nr. 3 om fritaking for militærtjeneste av overbevisningsgrunner (militærnekterloven). Loven gjelder fritak for verneplikten etter vernepliktsloven og heimevernloven, og det er naturlig at dette tas med i en felles forsvarslov.

En arbeidsgruppe som har vært ledet av Forsvarsdepartementet har utarbeidet forslaget til ny forsvarslov. Arbeidsgruppen har bestått av representanter fra Forsvarsdepartementet, Forsvarsstaben, Forsvarets personell- og vernepliktssenter og Heimevernet. I tillegg har det vært opprettet en referansegruppe med deltakere fra Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap, Forsvaret, Forsvarsbygg, Nasjonal sikkerhetsmyndighet og Forsvarets forskningsinstitutt.

Lovarbeidet er valgt ut som ett av fire prosjekter til utviklingsprosjektet *Klart lovspråk*, som ledes av Kommunal- og moderniseringsdepartementet, Justisdepartementet ved lovavdelingen og Kulturdepartementet med bistand fra Direktoratet for forvaltning og IKT (Difi) og Språkrådet. Departementets arbeidsgruppe har hatt et nært samarbeid med Lovavdelingen og Språkrådet. Formålet med samarbeidet har vært å utarbeide en klar og presis forsvarslov med ryddig struktur og oppdatert språk.

Stortinget vedtok 12. juni 2015 å innføre en ny militær ordning for militært tilsatte og nødvendige endringer i forsvarspersonelloven, jf. Prop. 111 LS (2014–2015). Disse endringene er innarbeidet i dette forslaget.

2. SAMMENDRAG

Departementet foreslår å slå sammen vernepliktsloven, heimevernloven, forsvarspersonelloven og militærnekterloven til en ny felles lov om verneplikt og tjeneste i Forsvaret (forsvarsloven). Heimevernloven og vernepliktsloven bygger på verneplikten og begge lovene omfatter tjenesteplikten i Forsvaret. Forsvarspersonelloven omfatter forvaltning av militært og sivilt personell i forsvarssektoren. Ved å samle alle lovene vil man få en helhetlig lov som regulerer verneplikten og tjenesteplikten i Forsvaret. Militærnekterloven gjelder fritak for tjeneste i Forsvaret etter vernepliktsloven og heimevernloven og det er dermed naturlig at dette tas med i den samme loven. Justis- og beredskapsdepartementet beholder forvaltningsansvaret for bestemmelsene fra militærnekterloven.

Departementet har erfart at det er vanskelig å slå sammen flere lover uten å gjøre mindre materielle endringer og tilpasninger. I forslaget til ny lov er begrepsbruken oppdatert og fornyet, slik at den skal samsvare med dagens organisering av Forsvaret. Loven har fått en ny og ryddig struktur og språket er strammet opp og forenklet, slik at loven skal bli lettere å forstå. Dette vil sikre større forutsigbarhet og legitimitet. Departementet ber særlig om innspill til lovstrukturen, språket og begrepsbruken.

Departementet har også sett behovet for å gjennomgå krigs- og beredskapslovgivningen for å samordne begrepsbruken i krigsbestemmelsene, men dette har ikke latt seg gjøre i denne omgangen. Vi har også sett at det ville ha vært hensiktsmessig å vurdere om forvaltningsloven kapittel IV til VI kan gjøres gjeldende for behandlingen av saker etter vernepliktsloven og heimevernloven. Men dette ville kreve en større konsekvensvurdering som vil ligge utenfor arbeidets mandat.

3. DELTAKELSE I PROSJEKTET «KLART LOVSPRÅK»

Under prosjektet «Klart språk i staten» ble det i 2011 etablert et eget delprosjekt, «Klart lovspråk», som dreier seg om språk i lover og forskrifter. Formålet med prosjektet er å få mer kunnskap om de språklige utfordringene i regelverket og sette i gang tiltak som kan gjøre regelspråket klarere og bedre. Høsten 2014 ble det satt i gang et arbeid for å bedre språket og forenkle strukturen i fire utvalgte lover. Det langsiktige målet med dette arbeidet er å utvikle en arbeidsform som kan brukes i utforming av viktige lover som angår mange, for å sikre at lovene blir klarere og mer presise. Forsvarsdepartementets lovprosjekt ble i 2013 plukket ut som ett av fire delprosjekter i dette arbeidet, og vi har tatt i bruk nye arbeidsformer.

Direktoratet for IKT og forvaltning (Difi), Språkrådet og Justis- og beredskapsdepartementet har støttet lovarbeidet gjennom hele prosessen. Arbeidet har blant annet omfattet tekstverksted med kvalitetssikring av språk og struktur i forslaget til en felles forsvarslov, etablering av arenaer for erfaringsdeling og fellessamlinger med de andre departementene som deltar i «Klart lovspråk». Deltakelsen i prosjektet omfatter også tekstanalyser og brukertesting av lovene.

Brukertesting er delt i to hoveddeler. Den første delen skal gi et grunnlag for forståelsen av gjeldende lover gjennom leserundersøkelser, tekstanalyser og brukertesting. NTNU har på oppdrag fra Difi gjennomført en leserundersøkelse og tekstanalyse av alle lovene som deltar i prosjektet. Formålet er å analysere språk, formuleringer og struktur i lovene. I tillegg har NTNU gjennomført en leseforståelsesundersøkelse. NTNU har samlet ulike fokusgrupper, med utvalgskriterier definert av Forsvarsdepartementet, for å undersøke om de forstår innholdet i de opprinnelige lovene. Den endelige rapporten fra NTNU-undersøkelsen har tittelen *Klart lovspråk? Juridiske tekster i et virksomhetsperspektiv* og ble levert til Difi i februar 2015.

NTNU-undersøkelsen viser at det er et klart behov for revidering av de eksisterende lovene, spesielt vernepliktsloven og heimevernloven. NTNU har intervjuet tre grupper informanter: offiserer, ungdommer fra 1997-kullet og foreldre. Funnene i rapporten viser at alle informantene synes lovteksten er diffus, tung, slitsom og ganske komplisert. Informantene påpeker blant annet at lovene mangler paragrafoverskrifter, at bestemmelser om samme tema står i flere ulike paragrafer, at setninger har en kronglete og uvant struktur, at vanskelige ord og begreper ikke er definert, og at punktlistor mangler ved oppramsinger.

I utformingen av den nye loven har departementet vurdert og tatt hensyn til funnene i undersøkelsene.

I tillegg til NTNU-undersøkelsen har Oxford Research i samarbeid med språkviter Sylfest Lomheim fått i oppdrag å kartlegge hvordan gjeldende lover forstås og fungerer i dag. Resultatene fra deres undersøkelse publiseres i løpet av sommeren 2015.

Rapporten til Oxford Research vil bli brukt som et sammenligningsgrunnlag for den neste delen av brukertesting. Den vil også bli brukt ved evalueringen av lovutviklingsprosessen.

Når forslaget til ny lov er på høring, og når den nye loven har trådt i kraft og har virket en tid, vil den andre hoveddelen av brukertesting bli gjennomført. Opinion AS skal

gjennomføre leserundersøkelse og brukertesting av forslaget til den nye forsvarsloven. Undersøkelsen vil bli gjennomført i høringsperioden.

Resultatene fra alle undersøkelsene og innspillene fra høringsrunden vil kunne vise om departementet har nådd målet, nemlig å utarbeide et klarere, oversiktlig og mer helhetlig regelverk.

Resultatene fra arbeidet med forslaget til den nye forsvarsloven og de andre utvalgte lovene skal også evalueres. Formålet er å finne ut om de nye lovene fungerer bedre enn de gamle, for eksempel ved å undersøke om de nye lovtekstene fører til færre henvendelser og unødige klager. Erfaringene fra det omfattende og grundige arbeidet som er gjort i forbindelse med lovene, vil vise om dette er en arbeidsform som kan bidra til bedre lovtekster.

4. LOVREGULERING I ANDRE NORDISKE LAND

4.1 Personellsystem og personellovgivning for den svenske Försvarsmakten

Sveriges Försvarsmakt, tilsvarende det norske Forsvaret, har i de siste årene gjennomført store endringer i sitt personellsystem. Vernepliktssystemet er i utgangspunktet gjort til et hvilende system, og har blitt erstattet av et system med militært tilsatte. Den svenske førstegangstjenesten finnes fortsatt, men nå kun som en basisutdanning og formålet er å rekruttere til Forsvaret. De første tre månedene av førstegangstjenesten består av en grunnleggende soldatutdanning. Etter at soldatene har gjennomført og bestått denne kan de søke seg videre til en seks måneders videreutdanning ved avdeling. Etter at videreutdanningen er bestått kan en av partene si opp kontrakten. Hvis ingen gjør dette kan soldaten enten gå over i en fulltidsstilling som soldat med varighet av inntil to perioder på seks år, eller i en deltidskontrakt som reservist på inntil to perioder av åtte år.

Försvarsmakten bruker likevel fortsatt verneplikten, men den er begrenset til to spesifikke områder. Alle svenske ungdommer skal det året de fyller 18 år fylle ut et elektronisk spørreskjema på Försvarsmaktens hjemmesider. Dette tilsvarer sesjon del 1 i Norge. For det andre gjelder verneplikten etter at personellet er ferdig med tjeneste. De vernepliktige som allerede er styrkedisponert i Försvarsmakten videreføres som plikt-personell i styrkestrukturen. De som velger å gjennomføre seks måneders videreutdanning, men slutter etter en tid i Försvarsmakten, blir pålagt en type verneplikt som reserver i styrkestrukturen. Grunnen til dette er at svenskene har utfordringer med å fylle sin styrkestruktur med frivillige reserver på kontrakt, og derfor må bruke plikt på det personellet som har den nødvendige utdanningen til å stå i styrkestrukturen.

Det er lag om totalförsvarsplikt (1994: 1809) som regulerer verneplikt i Sverige. Loven er fra 1994, men det er gjort mange endringer i den siden 1994, spesielt i forbindelse med endringene som måtte til for å gjøre verneplikten sovende i 2010. Totalförsvarsplikten omfatter både verneplikt, sivil tjenesteplikt (tilsvarende tjeneste i Sivilforsvaret etter sivilbeskyttelsesloven) og det som kalles allmenn tjenesteplikt. Den allmenne tjenesteplikten omfatter samfunnsnyttig arbeid som den enkelte kan bli satt til, i stedet for verneplikt eller sivil tjenesteplikt. Loven er kjønnsnøytral og inneholder mange av de samme momentene som de norske lovene, men detaljeringsnivået er noe lavere enn for de norske lovene. Blant annet har den en kronologisk oppbygning sett opp mot forløpet av verneplikten, egne krigsbestemmelser, bestemmelser om militærnekting og den omtaler også straff og erstatningsplikt. I Sverige er Hemvärnet frivillig og det er bestemmelser på forskriftsnivå i Hemvärnsförordning (1997:146) som angir formål, plikter og rettigheter i Hemvärnet.

Försvarsmakten har innført et to-befalssystem med inndeling i offiser og spesialistoffiser. Det er bestemmelser på forskriftsnivå, officersförordningen (2007:1268), som styrer den grunnleggende offisersutdanningen, rettigheter og plikter, gradssystem og tilsetting i det svenske forsvaret. I tillegg gjelder også bestemmelser i mer generelle lover for offentlig ansatte, slik som lag om Anställningsskydd (LAS 1982:80) og medbestämmandelagen (MBL 1976:580), sammen med andre sentrale avtaler.

4.2 Personellsystemet og personellovgivning for det danske forsvaret

Det danske forsvaret har i likhet med den svenske Försvarsmakten gjennomgått store personellmessige endringer de senere årene. Det er verneplikt for alle menn i Danmark, men kun et fåtall må gjennomføre førstegangstjeneste på inntil 4 måneder. Alle danske menn med fast opphold i landet blir automatisk innkalt det året de fyller 18 år til det som kalles Forsvarets dag. Forsvarets dag erstatter den tidligere ordningen med sesjon. På Forsvarets dag avgjøres om man er egnet til vernepliktstjeneste. Etter dette er førstegangstjenesten i praksis frivillig, siden søkermassen til førstegangstjenesten er betydelig større enn det danske forsvaret har behov for. Forsvaret har kun behov for at en fjerdedel av de som tas inn, gjennomfører førstegangstjenesten.

All utdanning i Forsvaret starter med en basisutdanning (førstegangstjenesten) – eller en basisutdannelse som en integrert del av utdanningen til for eksempel *konstabel* (tilsvarende vervet grenader) eller offiser. Med en grunnskoleeksamen, ungdomsutdanning eller en faglig utdanning kan man begynne på basisutdanningen. Man kan enten velge en direkte vei ut fra sine kvalifikasjoner – eller videreutdanne seg i forlengelse av sin utdanning i Forsvaret. Etter basisutdanningen er det flere ulike muligheter, avhengig av Forsvarets behov og den enkeltes interesser og anlegg. Det er lagt opp til en stor grad av fleksibilitet, slik at den enkelte kan endre utdanningsløp og

avdelingstilhørighet underveis. Opptakskrav til basisutdanningen er at man vurderes som egnet på Forsvarets dag og har fylt 18 år.

Basisutdanningen tar som oftest fire måneder og tilbys i alle tre forsvarsgrener. Under basisutdanningen får man innblikk i soldatens dagligliv og grunnleggende trening i blant annet våpenbetjening, førstehjelp og redning.

Den danske værnepliktsloven er fra 2006. Loven er bygget opp med innledende og generelle bestemmelser, før den går over i en kronologisk oppbygning. Den deles inn i utskrivning, innrulling og fordeling. Videre beskriver den innkalling, fritak og straffebestemmelser. Sammen med lov om Hjemmeværet fra 2007 utgjør de to lovene en relativ lik lovgivning tilsvarende den som finnes i Norge. Likevel er det noen unntak. For det første er Hjemmeværet i Danmark frivillig. Derfor omfatter loven naturlig nok flest bestemmelser om frivilliges plikter og rettigheter i Hjemmeværet. I tillegg omhandler en del bestemmelser Hjemmeværet som organisasjon og dets rolle til resten av forsvaret.

For tjenestepliktig personell i det danske forsvaret gjelder lov om forsvarets personell fra 2006. Loven omfatter i hovedsak bestemmelser om tilsetting eller avgang, men har også flere paragrafer under kapitlet om forskjellige bestemmelser. I tillegg til lov om forsvarets personell er det flere sentrale lover og bestemmelser som regulerer personellforvaltningen i det danske forsvaret. De mest sentrale er Tjenestemandsløven, Funktionærloven, Masseafskedigelsesloven og Lov om tidsbegrænset ansættelse.

Danmark har også en lov om forsvarets formål, opgaver og organisation mv. fra 1993. Loven omfatter som tittelen sier, det danske forsvarets formål som blant annet er å bidra til å fremme fred og sikkerhet, at det danske forsvarets oppgave, som en del av NATO, er å samarbeide med allierte styrker og hvordan Forsvaret er organisert. Det fremgår blant annet at det er forsvarsministeren som er øverste ansvarlige myndighet i Forsvaret. Det er også forsvarsministeren som fastsetter størrelsen, sammensetningen og organisasjonen av Hæren, Sjøforsvaret og Flyvåpenet i Danmark. Dette omfatter også styrker som skal løse internasjonale oppgaver og organer som støtter Forsvaret.

4.3 Personellsystemet og personellovgivning for det finske forsvaret

Etter värnpliktslag (28.12.2007/1438) § 2 er alle finske menn vernepliktige fra det året de fyller 18 år til det året de fyller 60 år. Kvinner kan avtjene frivillig militærtjeneste. Frivillig militærtjeneste for kvinner reguleres i egen lov, lag om frivillig militärtjänst för kvinnor (17.2.1995/194). De vernepliktige blir innkalt til sesjon (*uppbåd*) det året de fyller 18 år. På sesjon fastsettes egnethet til tjeneste. Finnene skiller mellom tjenestedyktighetsklasse A, B og C. Sesjon avholdes fra august til desember hvert år og gjennomføres av forsvarets regionalbyråer. De vernepliktige må gjennomgå en helseundersøkelse før oppmøte til sesjon. Førstegangstjenesten (*beväringstjänsten*)

avtjenes som regel i løpet av 19 - 20 årsalderen. Tjenestetiden er enten 165, 255 eller 347 dager avhengig av den tjeneste de vernepliktige blir utdannet til.

Etter førstegangstjenesten fortsetter de vernepliktige i reserven til utgangen av det året de fyller 50 år. Offiserer, instituttoffiserer og underoffiserer står i reserven til utgangen av det året de fyller 60 år. Vernepliktige som blir fritatt fra tjeneste i fredstid, blir plassert i erstatningsreserven, og kan ved behov klassifiseres på nytt.

Krigstidstroppen består i hovedsak av reservister. Reservistenes militære kunnskaper og ferdigheter opprettholdes, øves, suppleres og utvikles gjennom lovbestemte repetisjonsøvelser i reserven. De vernepliktige bli innkalt til repetisjonsøvelse på 40, 75 eller 100 dager. Til repetisjonsøvelse blir i første omgang krigstidstroppen beordret.

Landskapstroppen er regionale tropper som er en del av Forsvarets sammensetning. Landskapstroppene består av frivillige vernepliktige som tilhører reserven og av frivillige vernepliktige som har inngått kontrakt etter lag om frivilligt försvar (11.5.2007/556). De har forpliktet seg til å forsvare hjemlandet gjennom lokalkunnskap og variert kompetanse. Hjørnesteinen i den frivillige virksomheten er en sterk forsvarsvilje. Landskapstroppene skal styrke Finlands territorielle forsvarssystem.

Lag om försvarsmakten (11.5.2007/551) omhandler Forsvarets oppgaver, organisasjon, personell mv. I fredstid består Forsvaret av Forsvarsstaben, de tre forsvarsgrenene og Forsvarets høyskole. Forsvaret innledet virksomheten i den nye organisasjonsstrukturen 1. januar 2015. En del av de administrative enhetene opphører sin virksomhet, mens en del går sammen med andre administrative enheter.

5. SAMMENSLÅING AV LOVER

5.1 Innledning

Departementet har vurdert behovet for å slå sammen vernepliktsloven, heimvernloven, forsvarspersonelloven og øvrig regelverk som naturlig hører hjemme i en felles lov. Formålet med sammenslåingen av vernepliktsloven, heimevernloven, forsvarspersonelloven og militærnekterloven er å forenkle og gjøre regelverket mer tilgjengelig og oppdatert, slik at det samsvarer med dagens organisering av Forsvaret. I vurderingen har vi lagt vekt på lovenes historiske bakgrunn, virkeområde og innhold. Forsvarsdepartementet har i samråd med Justis- og beredskapsdepartementet kommet til at det vil være formålstjenlig at også militærnekterloven tas inn i den nye forsvarsloven.

I dette kapitlet vil vi kort redegjøre for de enkelte lovenes historiske bakgrunn og innhold. Til slutt vil vi oppsummere hvorfor lovene bør slås sammen.

5.2 Vernepliktsloven

Grunnloven § 119 sier at alle borgere kan pålegges å verne om fedrelandet, og at bestemmelser om dette skal fastsettes i lov. Vernepliktsloven regulerer hvem som er vernepliktige i det militære forsvaret (unntatt Heimevernet). Loven regulerer omfanget av verneplikten, tjenesteplikten for vernepliktige i fred og krig, utskrivningsplikten og utskrivningsprosessen, forvaltningsregler og straffebestemmelser. Loven sier også noe om Forsvarets organisering slik den er omtalt i Grunnloven § 25.

Den første vernepliktsloven er fra 5. juli 1816. De senere revisjonene er i hovedsak utløst av skiftende forsvarsordninger. Før 1910 inneholdt vernepliktsloven bare bestemmelser om selve verneplikten, mens bestemmelser om utskrivningen ble fastsatt ved kongelig resolusjon.

Den gjeldende vernepliktsloven bygger på lov 21. juni 1929 om verneplikt og utskrivning. Da 1929-loven skulle revideres, fant man ut at forslagene til nødvendige endringer var så omfattende at man så seg nødt til å utarbeide en ny lov. Den siste store revisjonen av bestemmelsene om verneplikt ble dermed vedtatt i lov 17. juli 1953 nr. 29 om verneplikt (vernepliktsloven), som gjelder i dag. En av de store endringene som ble gjort, var inndelingen i seks kapitler. Videre ble store deler av bestemmelsene om Forsvarets organisasjon og oppgaver tatt ut av vernepliktsloven. Bare den grunnlovsbestemte inndelingen av Forsvarets oppbud, som også ble ansett for å være av reell betydning for de vernepliktiges stilling, og en alminnelig bestemmelse om anvendelse av oppbudene ble beholdt i den gjeldende loven.

Siden 1953 har vernepliktsloven blitt endret flere ganger. I 1962 ble det tatt inn bestemmelser om at vernepliktig personell som ble kjent tjenestedyktige, men ikke feltdyktige, skulle overføres til Siviltforsvaret for tjeneste der. I 1990 ble det foretatt flere endringer. De mest omfattende endringene var bestemmelser om Vernepliktsverkets oppgaver og organisasjon. Disse endringene var en følge av Stortingets vedtak om å etablere en felles vernepliktsforvaltning. Dette innebar at det daværende utskrivningsvesenet ble direkte underlagt forsvarssjefen, og det skiftet navn til Vernepliktsverket. I 2000 ble det gjort endringer både i vernepliktsloven og i heimevernloven fordi aldersgrensen for militær tjeneste ble hevet. I 2010 ble det også besluttet å innføre sesjonsplikt for kvinner og en todelt sesjonsordning. Den siste endringen av 1953-loven er innføring av allmenn verneplikt. Endringen trådte i kraft 1. januar 2015.

5.3 Heimevernloven

Heimevernloven gjelder verneplikt og tjeneste i Heimevernet. Loven er bygget opp på samme måte som vernepliktsloven. Loven regulerer omfanget av tjenesteplikten for heimvernspliktige i fred og krig, hvem som er heimevernspliktige, forvaltningsregler

og straffebestemmelser. Heimevernet er en del av Forsvaret, og dets primære oppgave er å delta i vernet av heimtrakten.

Opprettelsen av et heimevern var en del av planen for gjenreising av Norges forsvar etter frigjøringen i 1945. Den 1. september 1945 ble det utnevnt en generalinspektør for Heimevernet. Forsvarsdepartementets forslag om opprettelse av Heimevernet, dets innretning og organisasjon ble fremmet i St. meld. nr. 32 (1945–46). Bakgrunnen for forslaget var erfaringer fra den andre verdenskrigen og behovet for et lokalforsvar som skulle kunne mobiliseres raskt. I meldingen ble det påpekt at det ikke ville være mulig å sette opp feltavdelinger i et omfang som kunne forsvare hele vårt langstrakte land, og derfor ville alle forsvarsgrenene ha bruk for støtte fra et lokalt forsvar. Det lokale forsvaret skulle imidlertid ikke erstatte de regulære stridskreftene i forsvarsgrenene, bare supplere dem.

I sin omtale av Heimevernet uttrykte departementet at det ville være behov for et lokalforsvar som besto av folk som også i krig utførte sitt daglige sivile arbeid og deltok i militære øvelser i fritiden, men trådte i full aksjon først når distriktet var truet. I spørsmålet om lokalforsvaret skulle baseres på plikt eller frivillighet, viste departementet til andre nasjoners praksis med frivillighet. Departementet mente at det ville være nødvendig og riktig i all hovedsak å basere Heimevernet på verneplikten. Pliktig tjeneste ville gi heimevernet større forutsigbarhet.

Når det gjelder Heimevernets organisasjon, anbefalte departementet at den sentrale ledelsen skulle ligge hos en generalinspektør med stab, som administrativt var underlagt Hæren. Lokalt skulle Heimevernet knyttes til et infanteriregiment, som også skulle bidra til å utvikle Heimevernet. Departementet foreslo også at det skulle opprettes et rådgivende landsråd for Heimevernet, med representanter fra de organisasjonene som Heimevernet i særlig grad hadde behov for å samarbeide med. Organisasjonene i landsrådet er valgt ut på bakgrunn av deres betydning for samfunnet, næringslivet eller beredskapen. Allerede høsten 1945 ble det etablert et landsråd og et fylkesråd for Heimevernet. I samråd med kommunestyrene pekte fylkesrådene ut midlertidige områdesjefer. Rådene ble oppnevnt for å bringe folket i kontakt med Forsvaret.

Forsvarskommisjonen av 1946 foreslo i sin innstilling fra 1949 at det burde finnes en egen lov for Heimevernet. Ifølge kommisjonen skulle en slik lov inneholde en kort definisjon av Heimevernets formål og gi uttrykk for at Heimevernet er en del av det militære forsvaret, for å gjøre det klart at heimevernstjeneste var en fullgod form for militærtjeneste i folkerettslig forstand. Videre mente kommisjonen at det måtte fastsettes nærmere bestemmelser om vilkårene for å bli antatt som heimevernsmann, om tjenestetiden i krig og fred, om vilkårene for å bli løst fra tjenesteforholdet og om

hvilke følger det ville få hvis en heimevernsmann overtrådte de bestemmelsene som gjaldt for tjenesten, eller forsøkte å unndra seg tjeneste.

5.4 Forsvarspersonelloven

Lov 2. juli 2004 nr. 59 om forsvarspersonell (forsvarspersonelloven) er en særlov til tjenestemannsloven, og den omfatter forvaltning av forsvarspersonell (militært og tilsatt sivilt personell i forsvarssektoren). Loven gir utfyllende bestemmelser til tjenestemannsloven og ordningen for militært tilsatte. Stortinget vedtok 12. juni 2015 å innføre ordningen for militært tilsatte og nødvendige endringer i forsvarspersonelloven, jf. Prop. 111 LS (2014–2015). Loven regulerer tjenesteplikten til militært tilsatte og erstatningsregler for tjenestegjøring i internasjonale operasjoner. I tillegg har loven enkeltbestemmelser som gjelder for militært tilsatte og sivilt personell i Forsvarsdepartementet og underliggende etater og for vernepliktige. Forsvarspersonelloven trådte i kraft 1. januar 2005. Loven erstatter den tidligere lov om aldersgrenser for yrkesbefal i Forsvaret (lov av 8. juni 1973 nr. 36), lov om yrkesbefal m.m. i Forsvaret (lov av 10. juni 1977 nr. 66) og lov om tjenestegjøring i internasjonale fredsoperasjoner (lov av 23. februar 1996 nr. 9).

Bakgrunnen for sammenslåingen av lovene var de store endringene i Forsvaret fra 1990-årene. De vedtakene som ble fattet på bakgrunn av St. prp. nr. 42 (2003–2004) om den videre moderniseringen av Forsvaret i perioden 2005 - 2008, krevde endringer i eksisterende lover og nye lovhjemler for at Forsvaret og de tilsatte kunne delta i mer operativ virksomhet. I tillegg var det behov for en generell modernisering av lovverket. Sommeren 2004 lov om personell i Forsvaret i samsvar med Ot.prp. nr. 60 (2003–2004) og Innst. O. nr. 94 (2003–2004).

Før forsvarspersonelloven ble vedtatt, hadde Forsvaret i hovedsak fire ulike tilsatte personellkategorier: yrkestilsatt befal, kontraktsbefal, vervede mannskaper og sivilt tilsatt personell. Disse personellkategoriene ble tidligere forvaltet etter til dels ulike forvaltningsregimer. Yrkestilsatt befal ble forvaltet i henhold til lov om yrkesbefal m.m. i Forsvaret og den til enhver tid gjeldende befalsordningen. Kontraktsbefal og vervede mannskaper (grenaderer/matroser) ble forvaltet etter tjenestemannsloven. Sivilt tilsatte ble forvaltet dels etter tjenestemannslovens bestemmelser, og dels etter arbeidsmiljølovens bestemmelser.

Da forsvarspersonelloven trådte i kraft, ble lov om aldersgrenser for yrkesbefal i Forsvaret, lov om yrkesbefal m.m. i Forsvaret og lov om tjenestegjøring i internasjonale operasjoner opphevet. Med forsvarspersonelloven ble blant annet avdelingsbefalsordningen, og dermed en ny befalskategori, innført. Samtidig ble alle kategorier personell, inkludert vernepliktige, omfattet av én og samme lov.

5.5 Militærnektekløven

Etter lov 19. mars 1965 nr. 3 om fritaking for militærtjeneste av overbevisningsgrunner (militærnektekløven) kan vernepliktige søke om fritak for tjeneste i Forsvaret. Vernepliktige kan få fritak hvis de har en grunnfestet pasifistisk overbevisning. Militærnektekløven forvaltes av Justis- og beredskapsdepartementet.

Inntil 1922 var det ingen lovfestet rett til å bli fritatt for militærtjeneste av overbevisningsgrunner. I 1922 ble det gitt en tilføyelse til den militære straffelov, der det ble åpnet adgang til å frita en vernepliktig for straff når han ikke hadde møtt til militærtjeneste og dette var «begrunnet i en alvorlig religiøs overbevisning eller andre alvorlige samvittighetsgrunner. Samtidig ble det gitt en egen lov som instituerte en særskilt sivil tjenesteplikt for dem som ble fritatt.

Ved lov 17. juni 1937 nr. 10 ble det åpnet adgang til å søke om å bli overført til sivil arbeid. Løven satte som vilkår for overføring at den vernepliktige «fremlegger slike opplysninger og bevitnelser, at det er grunn til å gå ut fra at det vil stride mot hans alvorlige overbevisning å gjøre militær tjeneste av enhver art».

Militærnektekløven erstattet løven av 1937. Mannskap som ble fritatt etter denne løven, ble tidligere overført til sivil verneplikt. Dette var en uvæpnet tjeneste som ble gjennomført innenfor helse- og sosialsektoren, fredssektoren, kultursektoren og miljøvernsektoren. Fra 1. juli 2012 ble den sivile verneplikten avskaffet, fordi man ikke lenger anså denne tjenesteformen som nødvendig for å sikre rekrutteringen til tjeneste i Forsvaret. Retten til å nekte militærtjeneste av overbevisningsgrunner er imidlertid opprettholdt i militærnektekløven.

Militærnektekløven gir rett til fritak for tjeneste etter vernepliktsløven og heimevernløven for vernepliktige som har en grunnfestet pasifistisk overbevisning. Løven gir også rett til fritak for vernepliktige som ikke kan gjøre militærtjeneste fordi masseødeleggelsesvåpen eksisterer og dermed kan bli tatt i bruk i konfliktsituasjoner.

Militærnektekløven omfatter materielle vilkår for fritak, saksbehandlingsregler og reaksjonsmidler.

Politiavhør i militærnektersaker ble avskaffet i 2000, og det ble erstattet av en egenerklæring på standard søknadsskjema. Søkerne kontrolleres mot straffe- og bøterekestrene. Formålet er å finne ut om søkerne har anmerkninger for vold og annet som kan være relevant for fritakssøknaden. Søkere kan bli pålagt å gi ytterligere opplysninger, for eksempel ved å forklare seg muntlig for vedtaksorganene.

Søknader om fritak behandles av Forsvarets personell- og vernepliktssenter. Justis- og beredskapsdepartementet er klageinstans.

Det er stadig færre som søker om fritak for militærtjeneste av overbevisningsgrunner. I 1998 var det 3008 søknader. I 2013 og 2014 ble det fremmet henholdsvis 357 og 275 søknader.

Fritatte vernepliktige kan stilles til disposisjon for tjeneste i Sivildforsvaret. De som er fritatt for militærtjeneste, kan etter søknad bli tilbakeført til tjeneste i Forsvaret.

5.6 Vurdering og forslag om sammenslåing

Spørsmålet om sammenslåing av vernepliktsloven, heimevernloven, sivilforsvarsloven, lov om tjenesteplikt i politiet av 1952 og militærnekteloven til én lov om militær og sivil tjenesteplikt, ble drøftet av Lovstrukturutvalget i NOU 1992: 32. Konklusjonen var at en sammenslåing burde vurderes nærmere. Utvalget mente at en sammenslåing ville kunne gjøre regelverket om tjenesteplikten lettere tilgjengelig for borgerne og føre til en bedre samordning av bestemmelsene. Argumenter mot en sammenslåing var at lovene omfattet ulike personkretser, at reglene og saksbehandlingsorganene var forskjellige og at administrasjonen var lagt under forskjellige deler av statsforvaltningen. Lovstrukturutvalget vurderte ikke lovverket for militære arbeidstakere (den gangen tre lover) i sammenheng med vernepliktsloven og heimevernloven.

Utvalget pekte generelt på seks kriterier som bør vektlegges når man skal vurdere om lover skal slås sammen:

- virketid (bestemmelser som gjelder på et bestemt tidspunkt, for eksempel krig og beredskap)
- organisatoriske forhold (hvilke departement som forvalter bestemmelsene)
- hensyn som skal ivaretas (f.eks. forurensningsloven)
- samfunnssektorer eller livsområder (f.eks. helsepersonelloven)
- bestemte enkelthendelser eller hendelsesforløp (f.eks. arveloven og kjøpsloven)
- juridiske problemer (f.eks. forvaltningsloven)

Vernepliktsloven og heimevernloven regulerer tjenesteplikten i Forsvaret med bakgrunn i verneplikten og dens innhold, inklusive bestemmelser om utskrivning, fordeling til tjenestegren, tjenestegjøring og mobilisering. Selv om vernepliktslovens bestemmelser ikke gjelder for dem som tilhører Heimevernet (jf. vernepliktsloven § 1), blir heimevernloven til dels subsidær til vernepliktsloven, idet mesteparten av Heimevernets personell er vernepliktige som ikke er ment å skulle gjøre særskilt tjeneste i en av forsvarsgrenene ved mobilisering eller styrkeoppbygging. Vernepliktsloven og heimevernloven har samme oppbygging, og flere av bestemmelsene er like. Heimevernloven § 24 viser også til at flere av vernepliktslovens bestemmelser gjelder tilsvarende.

Heimevernloven § 1 slår fast at Heimevernet er en del av det militære forsvaret, og at det fortrinnsvis skal delta i vernet av heimtrakten. Heimevernet har et annet forhold til den sivile befolkningen enn det øvrige Forsvaret. I tillegg til å være en militær organisasjon skal Heimevernet samarbeide med sivilbefolkningen gjennom råd, utvalg og kommunale heimevernsnemnder.

Ifølge innstillingen fra Forsvarskommisjonen av 1946 (Del 4 side 180) hadde Heimevernet da det ble opprettet etter den andre verdenskrigen, en omfattende oppgave innenfor lokalforsvaret. Heimevernet skulle være på plass i løpet av kortest mulig tid og forsøke å hindre fiendtlig fremrykning gjennom eget område og naboområdene. I samarbeid med lokalvernavdelingene og feltavdelingene skulle Heimevernet kunne utføre vaktoppdrag, patruljetjeneste og oppdrag som kommer inn under betegnelsen gerilja.

Heimevernets oppgaver og organisering har endret seg i takt med omorganiseringen av det øvrige Forsvaret. De store omstillingene i Forsvaret startet i begynnelsen av 2000-tallet. Utviklingen av Heimevernet har vært en meget viktig del av dette omstillingsarbeidet. Heimevernet var tidligere en vaktstyrke for mobiliseringsforsvaret; nå har det styrker som er i stand til å reagere raskt og løse varierte oppgaver på en meget effektiv måte. Dette fremgår blant annet av St. prp. nr. 48 (2007–2008) *Et forsvar til vern om Norges sikkerhet, interesser og verdier*. Under punkt 6.8.1 om Heimevernets overordnede oppgaver og operativ virksomhet står det:

Som følge av et bredere og sammensatt trusselbilde har Heimevernet (HV) de senere år fått en mer sentral rolle i forbindelse med samfunnssikkerhet og bistand ved kriser. HV har i dag et territorielt ansvar, og skal i tillegg kunne forsterke annen militær tilstedeværelse i utsatte områder. Videre skal HV ivareta andre typer spesielle oppdrag som forsterket grensevakt, styrkebeskyttelse, sikring av nasjonale styrker og mottak av allierte forsterkninger. HV kan etter anmodning også yte bistand til sivile myndigheter.

[...]

HV skal ha en hurtig og utholdende evne til å beskytte viktig infrastruktur, støtte nasjonal krisehåndtering, forsterke militær tilstedeværelse i landet etter behov, og støtte det sivile samfunn basert på det moderniserte totalforsvarskonseptet. Dette innebærer samarbeid med lokale myndigheter som politi, fylkesmenn, kommuner og etater innenfor rammen av totalforsvaret. Et HV som kjenner nærområdene og lokale sikringsobjekter vil spille en viktig rolle i forbindelse med krisehåndtering og samfunnssikkerhet. HV skal fortsatt være mobiliseringsbasert med kort reaksjonstid, godt trent og utrustet.

Regjeringen ønsker å styrke HVs evne til samvirke med andre forsvarsgrener og vil styrke anvendbarheten av HV i kystsonen og på land. Dette, sammen

med den pågående kvalitetsreformen, vil videreutvikle HV mot et enda mer relevant og effektivt verktøy for nasjonal suverenitetshevdelse, krisehåndtering og støtte til det sivile samfunn.
[...]

Det første grunnlaget for omdanningen av Heimevernet ble gitt med St. prp. nr. 45 (2000–2001) som var langtidsplanen for perioden 2002–2005, fremlagt av regjeringen Stoltenberg I. I Stortingets innstilling (Innst. S. nr. 342 (2000–2001)) til denne ble det slått fast at Heimevernet overtok det territoriale ansvaret. I behandlingen forutsatte komiteen at Heimevernets oppdrag, bemanningssammensetning og utrustning måtte vurderes i planperioden.

Da Bondevik II-regjeringen la frem sitt forslag til langtidsplan for perioden 2005–2008 i St.prp. nr. 42 (2003–2004), inneholdt planen også et forslag om å gjennomføre en kvalitetsreform i Heimevernet, basert på forsvarssjefens utredninger og anbefaling. Kvalitetsreformen innebar å etablere en ny struktur og bedre forutsetningene for Heimevernet sett opp mot et endret trusselbilde. Basert på føringene fra Stortinget ble det foreslått at Heimevernet skulle moderniseres og gis en utvidet rolle knyttet til suverenitetshevdelse, krisehåndtering og ivaretagelse av samfunnssikkerhet. Videre skulle Heimevernet ivareta oppgaver knyttet til å forsterke annen militær tilstedeværelse i utsatte områder. Et sentralt utgangspunkt for kvalitetsreformen var at det ikke lenger ble ansett hensiktsmessig å fortsette med å binde opp alle ressurser til faste, spesifikke oppdrag over hele landet samtidig. Heimevernet måtte i stedet være bedre i stand til å konsentrere styrker der behovet måtte oppstå. Med kvalitetsreformen gikk Heimevernet fra i hovedsak å beskytte mobiliseringen av totalforsvaret til selv å være det bærende element i territorialforsvaret.

I dag fremgår ikke Heimevernets organisering av heimevernloven, og departementet mener at Heimevernets særegenhet kan ivaretas godt i en felles lov.

Alle norske statsborgere som er skikket til tjeneste, har en plikt til å tjenestegjøre i det militære Forsvaret. Forsvarspersonelloven regulerer tjenesteplikten til militært tilsatte, og den har enkelte særregler for vernepliktige og sivilt ansatte i forsvarssektoren. Tjenesteplikten for militært tilsatte er i motsetning til tjenesteplikten for de vernepliktige basert på kontrakt. Loven regulerer alle tjenestepliktene de ulike personkategoriene har i Forsvaret.

Gjennom et samlet lovverk vil personellet få opplysninger om de pliktene de har som vernepliktige og militært tilsatte. I denne sammenhengen synes det naturlig at loven også inneholder bestemmelser som gir opplysninger om muligheten for å bli fritatt for tjenesteplikten i Forsvaret. Dette gir en logisk tilnærming, samtidig som regelverket blir mer oversiktlig og lettere tilgjengelig for brukerne. Forvaltningsansvaret for militærnekterloven ligger hos Justis- og beredskapsdepartementet, men Forsvarsdepartementet ser imidlertid ikke på dette som en utfordring. Fritakssaker etter militærnekterloven behandles i dag av Forsvaret, klagesakene av Justis- og

beredskapsdepartementet. Selv om regelverket organisatorisk er lagt til Justis- og beredskapsdepartementet, har det en naturlig tilknytning til de øvrige lovene, og da bør hensynet til et oversiktlig regelverk veie tyngst. Militærnektekterloven gir fritak for verneplikten i Forsvaret. Departementet foreslår at de aller fleste av bestemmelsene fra militærnektekterloven videreføres i eget kapittel i den nye forsvarsloven.

Ved å harmonisere lovverket gjør vi det enklere og mer forutsigbart for den enkelte å bli kjent med sin rettstilstand. Dessuten vil en felles lov tydeliggjøre hva som ligger i begrepet verneplikt. I dag er det mange som tror at verneplikten i Forsvaret kun omfatter plikt til førstegangstjeneste og påfølgende repetisjonstjeneste eller øving i Heimevernet. Hvis lovene slås sammen, vil vernepliktens omfang og rekkevidde i Forsvaret bli tydeligere, samtidig som den enkelte får et bedre begrep om verneplikten som bærebjelke i samfunnet.

Forsvarspersonelloven er en særlov som regulerer unntak fra tjenestemannsloven. Siden forsvarspersonelloven inneholder bestemmelser om forvaltning av forsvarspersonell, har den minst til felles med vernepliktsloven, heimevernloven og militærnektekterloven. Ikke alle som gjør førstegangstjeneste, får en karriere i Forsvaret. Enkelte bestemmelser i forsvarspersonelloven omfatter også sivilt tilsatte i forsvarssektoren. Det har vært et alternativ å holde forsvarspersonelloven utenfor en felles forsvarslov. Departementet har valgt å samle alle bestemmelser som gir grunnlag for tjenesteplikt i Forsvaret. Vi mener derfor at det er naturlig at også forsvarspersonelloven tas inn i den nye forsvarsloven.

Når flere lover innenfor et bestemt område samordnes til en felles lov, kan det bli lettere for brukerne å få oversikt over hva som angår dem, jf. Lovteknikk og lovforberedelse side 20 følgende. Med en felles lov som er hensiktsmessig innrettet, blir det enklere for alle å finne frem til hvilke rettigheter og plikter de har (de må ellers lete i flere forskjellige lover). Departementet mener at det er formålstjenlig å slå sammen vernepliktsloven, heimevernloven, militærnektekterloven og forsvarspersonelloven, slik at vi får en helhetlig lov som omfatter alle rettigheter og plikter som gjelder for verneplikt og tjeneste i Forsvaret. Et samlet og harmonisert regelverk gir dessuten større grad av forutsigbarhet.

Selv om departementet har kommet til at lovene hører sammen, er målet med samordningen å forenkle regelverket og gjøre det mer tilgjengelig for brukerne. Det har altså ikke vært noe mål i seg selv å slå lovene sammen.

Departementet oppfordrer høringsinstansene til særlig å uttrykke sin mening om hvorvidt en sammenslåing av alle de fire lovene bidrar til et enklere, mer oversiktlig og klarere regelverk.

5.7 Andre lover

Departementet har også vurdert om det er naturlig å ta inn andre lover i en felles forsvarslov. Blant annet har departementet vurdert lov 20. mai 1988 nr. 32 om militær disiplinærmyndighet (disiplinærloven), som også trenger en helhetlig revisjon. Disiplinærloven omhandler illeggelse av refselse ved overtredelse av militære tjenesteplikter. Militært personell kan ikke gis ordensstraff etter tjenestemannsloven, men refses etter disiplinærloven. Departementet mener at disiplinærloven naturlig kan høre sammen med forsvarspersonelloven. Det pågår i dag en utredning av hvordan den militære påtalemyndigheten skal organiseres i fremtiden. Denne utredningen kan få betydning for disiplinærlovens innhold. Etter planen skal utredningen være ferdig sommeren 2015. Departementet finner det derfor naturlig å starte opp arbeidet med revisjon av disiplinærloven først når utredningen foreligger. Når disiplinærloven skal revideres, vil departementet vurdere om disiplinærloven bør være en del av en ny forsvarslov.

De øvrige lovene som Forsvarsdepartementet har forvaltningsansvaret for, omhandler først og fremst Forsvarets virksomhet og beredskaps- og sikkerhetsområdet. Disse lovene er underlagt Forsvarsdepartementet: sikkerhetsloven, kystvaktloven, lov om forsvarshemmeligheter, lov om militær politimyndighet, lov om militære rekvisisjoner, lov om statsbidrag til anlegg mv. av skytebaner, lov om oppfinnelser av betydning for rikets sikkerhet og lov om etterretningstjenesten. Lovene omfatter ikke tjenesteplikten i Forsvaret, og det er derfor ikke naturlig å ta disse bestemmelsene inn i en ny lov om verneplikt og tjeneste i Forsvaret.

Departementet har ikke sett nærmere på sivilforsvarsloven og polititjenesteloven, slik Lovstrukturutvalget i sin tid gjorde, jf. NOU 1992:32 kapittel 9. Departementet har heller ikke sett nærmere på militær straffelov som forvaltes av Justis- og beredskapsdepartementet. Militær straffelov er moden for en revisjon, og begrepsbruken bør oppdateres.

6. HVA MÅ OG BØR REGULERES I NY FORSVARSLOV?

6.1 Innledning

I arbeidet med ny lov har vi arbeidet med strukturen i den nye loven og oppbyggingen av de enkelte bestemmelsene. I tillegg har vi vurdert hva som må og bør reguleres i ny lov:

- er noen av lovbestemmelser ikke lenger aktuelle?
- kan noen av lovbestemmelsene stå i forskrift?
- bør noen av forskriftsbestemmelsene stå i loven?

I vurderingen av hva som bør lovfestes har det også vært nødvendig å se på Grunnlovens bestemmelser om Forsvaret. Grunnloven § 119 gjelder allmenn

verneplikt, mens Grunnloven § 25 og § 26 første ledd omhandler maktfordelingen mellom Stortinget og regjeringen ved bruk av Forsvarets styrker. Grunnlovsbestemmelsene setter også rammen for flere av bestemmelsene som er omfattet av dette lovarbeidet. Nedenfor fremgår innledningsvis en redegjørelse for de vurderingene som er gjort om hva som bør stå i lov, fordelingen av kompetanse mellom Stortinget og Kongen og om lovreguleringen av Forsvarets organisering.

6.2 Legalitetsprinsippet – lov eller forskrift

Hjemmel i lov er nødvendig for tiltak som innebærer inngrep i private forhold (legalitetsprinsippet). Lavs form er nødvendig for å endre andre lover. Legalitetsprinsippet ble tatt inn Grunnloven § 113 i 2014. Lavs form kan også være nødvendig å benytte i andre sammenhenger for å oppnå en helhet i regelverket, jf. Lovteknikk og lovforberedelse side 19. At regelverket skal være tilgjengelig for borgerne, kan også være et argument for å lovregulere enkelte områder.

Kravet om at tiltak som innebærer inngrep i private forhold må ha hjemmel i lov, innebærer ikke at det må gis i lavs form. Dette kan også gjøres i forskrift med hjemmel i lov. I vurderingen av borgernes rettssikkerhet må det tas hensyn til om rettigheter og plikter bør reguleres i lov eller i forskrift. Særskilte politiske hensyn kan også ha betydning. Inngripende plikter og rettigheter bør stå i lov, jf. Lovteknikk og lovforberedelse side 23 og 24.

Vernepliktsloven, heimevernloven og militærnekteloven inneholder svært detaljerte regler på enkelte områder. Lovene er heller ikke begrenset til å regulere privates rettigheter og plikter.

For å oppnå målet om en enklere og mer forståelig lov, har departementet også sett på hvilke bestemmelser som bør videreføres i den nye loven og hvilke bestemmelser som bør reguleres i forskrift eller oppheves. Departementet har også foreslått å flytte noen bestemmelser fra forskrift til lov ut fra hvor inngripende og sentrale reglene er.

Departementet har hatt som mål at loven skal inneholde de inngripende pliktene og rettighetene som følger av dagens regelverk, klargjøre de enkeltes rettigheter og plikter og oppdateres til dagens organisering av Forsvaret.

6.3 Maktfordelingen mellom Stortinget og Kongen (regjeringen)

Vernepliktsloven og heimevernloven inneholder flere bestemmelser som sier noe om hvilken kompetanse Stortinget har. Dette gjelder for eksempel vernepliktsloven § 13, hvor det fremgår at Kongen med Stortingets samtykke beslutter ekstraordinær tjeneste. Bestemmelsenes utforming har blant annet sammenheng med kompetansefordelingen mellom Stortinget og Kongen i saker som gjelder landets

militære forsvar og hva som historisk sett har vært lagt frem for Stortinget i de årlige budsjettforslagene.

Grunnloven § 26 regulerer Norges forhold til andre stater. Kongen har myndighet til å representere Norge i og overfor andre stater. Kongen kan videre «inngå og oppheve forbund». Dette omfatter både militære allianser og vanlige internasjonale avtaler (traktater). Kongen har den øverste ledelsen av utenriksstyret og det militære forsvar. Det følger av Grunnloven § 26 første ledd at Kongen kan sammenkalle Forsvarets styrker og starte krig for å forsvare landet.

Det følger av Grunnloven § 25 at Kongen har den øverste ledelsen av det militære forsvar og militærforvaltningen. Bestemmelsen omfatter Hæren, Sjøforsvaret og Luftforsvaret. Bestemmelsen legger den øverste militære kommandomyndighet til Kongen. Kommandomyndigheten består i å lede, kontrollere og samordne det militære forsvaret og de militære styrker.

Stortinget kan fatte beslutning om organiseringen av Forsvaret. Bestemmelsen begrenser også Kongens rett til å disponere over Forsvaret. For det første må Stortingets samtykke innhentes når Forsvaret skal «forøkes eller forminskes». Både personellmessige og materiellmessige økninger og reduksjoner omfattes. Dette gjelder for eksempel antallet vernepliktige og lengden på verneplikten. Både Stortingets lovgivningsmyndighet og bevilgningsmyndighet er av betydning for hva Kongen kan gjøre med forsvarsmakten.

Etter folkerettslige avtaler har Norge forpliktet seg til å avstå fra bruk av krig til løsning av mellomfolkelige konflikter. Ved angrep fra en annen stat er det imidlertid adgang til å bruke krig som kollektivt og individuelt selvforsvar. I Grunnloven § 25 er det lagt begrensninger på hva Kongen kan bestemme. Det er absolutt forbud mot å overlate norske militære styrker i fremmed makts tjeneste. «Hjelpetropper imot fiendtlig overfall» er unntatt. Med hjelpetropper menes fremmede tropper som stilles til disposisjon for vårt forsvar i tilfelle angrep. Grunnloven § 25 er imidlertid ikke til hinder for at norske styrker medvirker i kollektiv militær virksomhet under ledelse av andre land eller internasjonale organisasjoner.

Stortingets samtykke er påkrevet hvis landvernet skal brukes utenfor landets grenser. Landvernet er de 10 eldste årsklassene av vernepliktige.

Vernepliktsloven og heimevernloven inneholder mange bestemmelser som gir Kongen hjemmel til å fatte avgjørelser med Stortingets samtykke. Begrunnelsen for bestemmelsene er enten at det gjelder reduksjon eller økelse av de militære styrker, organiseringen av Forsvaret eller Stortingets bevilgningsmyndighet. Stortingets bevilgningsmyndighet er det ikke nødvendig å lovfeste, fordi den følger av Grunnloven

§ 75. Departementet foreslår å endre de bestemmelsene som utelukkende viser til Stortingets bevilgningsmyndighet. Det er heller ikke nødvendig å lovfeste Forsvarets organisering, men det kan være hensiktsmessig at den overordnede organiseringen fremgår av loven, jf. punkt 6.4. Når det gjelder bestemmelser som gjelder lengden på tjenestetiden i Forsvaret, foreslår departementet for eksempel å lovfeste lengden på den ordinære tjenestetiden for vernepliktige. De endringene som departementet foreslår, fremgår av kapittel 7.

Departementet har også vurdert om det er hensiktsmessig med en bestemmelse som klargjør når Forsvaret kan brukes utenfor Norges grenser, men har kommet til at dette ikke er hensiktsmessig.

6.4 Organiseringen av Forsvaret

6.4.1 Innledning

Organiseringen av Forsvaret er i liten grad regulert i dagens lovgivning. Bestemmelser om organiseringen av Forsvaret følger av Grunnloven § 25, vernepliktsloven §§ 2 og 23 og heimevernloven §§ 1 og 2. Grunnloven § 25 og vernepliktsloven § 2 forutsetter en inndeling av Forsvaret som ikke er i samsvar med dagens organisering. Departementet har vurdert om vernepliktsloven § 2 må videreføres, se i punkt 6.4.2. I punkt 6.4.3 vurderer departementet om dagens regulering av vernepliktsforvaltningen i vernepliktsloven §§ 22 og 23 må videreføres i ny lov.

Departementet foreslår en bestemmelse om organiseringen av Forsvaret i § 5, jf. punkt 7.2.5. Heimvernloven §§ 1 og 2 foreslås også videreført.

6.4.2 Forsvarets oppbud

Grunnloven § 25 forutsetter at Forsvaret er inndelt i linjen og landvernet. Begrepene viser til den organisatoriske inndelingen av Hæren i 1814. Linjen og landvernet har i ettertid fått fellesbetegnelsen oppbud, jf. vernepliktsloven § 2. Ordningen med oppbud har sitt opphav i Forsvarets organisering slik den var da Grunnloven ble vedtatt. Inndelingen gjenspeilte den operative og organisatoriske inndelingen av Hæren, og var et grunnlag for å dele inn vernepliktsmassen.

I løpet av 1800-tallet gjennomgikk vernepliktsordningen mange endringer. Inndelingen i linjen og landvernet ble imidlertid beholdt, og gjenspeilte i all hovedtrekk Forsvarets faktiske organisering. Linjen omfattet de yngste, best utstyrte og best trente soldatene.

Etter hærordningen av 1909, ble begrepene linjen og landvernet i stadig mindre grad relevante betegnelser for Forsvarets organisasjon. I vernepliktsloven av 1953 hadde begrepene kun relevans for å dele inn tjenestepiktig personell. Landvernet bestod av de ti eldste årsklassene, det vil si tjenestepiktige fra det året de fyller 34 til det året de

fyller 44. Linjen omfattet de årsklassene som var yngre enn dette. Heimevernet ble regulert i egen lov, og Heimevernet er ikke inndelt i oppbud.

I unionstiden med Sverige utgjorde linjen den såkalte unionskontingenten. Det vil si den delen av Hæren som kunne disponeres av Kongen, også utenfor Norges grenser. Landvernet kunne derimot ikke brukes utenfor rikets grenser uten Stortingets samtykke, i samsvar med Grunnloven § 25. Under unionsstriden i andre halvpart av 1800-tallet sørget Stortinget for en betydelig styrking av landvernet på bekostning av linjen. Slik ble inndelingen av Hæren et hovedsstridstema i konflikten mellom Sverige og Norge.

I Ot.prp. nr. 40 (1953) er det presisert at inndelingen i oppbud, slik som loven er utformet, bare får betydning i relasjon til Grunnloven § 25. Forsvaret består i dag av tre forsvarsgrener; Hæren, Sjøforsvaret og Luftforsvaret. I tillegg kommer Heimevernet, fellesinstitusjonene og spesialstyrkene. Forsvarsgrenene og Heimevernet ledes av en generalinspektør.

Generalinspektørene er ikke en del av den operative linjen. Ved krise og krig er det Forsvarets operative hovedkvarter som har ansvaret for å beskytte norske interesser gjennom planlegging og utføring av norske militære operasjoner i inn- og utland.

Militært tilsatte kan disponeres til tjenestegjøring i internasjonale operasjoner. Denne disponeringsplikten gjelder alle militært tilsatte, uavhengig av hvilken stilling personellet er disponert i eller ved hvilken avdeling de tjenestegjør.

Forsvarets inndeling i oppbud er ikke relevant for dagens organisering av Forsvaret og Forsvarets operative struktur. En regulering av dette i dagens lov har liten hensikt. Grunnloven § 25 andre ledd bygger på et skille mellom linjen og landvernet, men krever ikke et slikt skille. Departementet mener derfor at dette ikke må reguleres i en ny lov. Slik dagens lov er formulert, har Stortinget en formell vetorett når det gjelder bruk av de eldste årsklassene ved krigføring utenfor riket. Når bestemmelsen om inndelingen i oppbud ikke videreføres, vil det teoretisk sett kunne øke Kongens mulighet til å sende eldre årsklasser av vernepliktige til krig utenfor riket. Departementet mener imidlertid at dette vil ha liten praktisk betydning. For å synliggjøre i loven at Kongen ikke kan bruke de eldste årsklassene utenfor Norge uten Stortingets samtykke, kan dette eventuelt sies uttrykkelig i loven. Hensikten med dette, var at landet ikke skulle tømmes for militære styrker hvis linjen ble brukt utenfor riket.

6.4.3 Vernepliktsforvaltningens uavhengige rolle

Forvaltningen og behandlingen av utskrivningspliktige og vernepliktige har fra tidligere tider vært lagt utenfor Forsvaret og forsvarssjefens myndighetsområde. I § 45 i vernepliktsloven av 1910, sto det at «for behandling av alle mandskapers

vernepliktsforhold bestaar vernepliktsstyret av amtmannen og krigskommissæren», og «vernepliktsstyret (...) avgjør overhodet alle vernepliktsspørsmål». I § 46 står det at «Generalkrigskommissæren har overbestyrelsen av, hvad der vedkommer verneplikten og utskrivningen».

I dag er vernepliktsforvaltningen lagt til Forsvaret og plassert under sjef Forsvarets personell- og vernepliktssenter (tidligere Vernepliktsverket). Vernepliktsforvaltningen omfatter i dag utskrivning og innkalling til tjeneste i Forsvaret, disponering i Forsvarets styrkestruktur og føring av verneplikts- og tjenesteregister. Forsvarets personell- og vernepliktssenter har ansvar for både de tilsatte og de vernepliktige, men er organisatorisk ikke direkte underlagt forsvarssjefen.

Det følger av vernepliktsloven § 23:

Vernepliktsverket er utøvende ledd for den felles vernepliktsforvaltning og ledes av Sjefen for Vernepliktsverket. Sjefen for Vernepliktsverket er direkte underlagt Forsvarssjefen.

Kongen gir nærmere regler om Vernepliktsverkets organisasjon og gjøremål, herunder behandlingen av spørsmål som vedrører verneplikten og dens avtjening.

I vernepliktsloven § 22 reguleres hvilke oppgaver som vernepliktsforvaltningen skal ha ansvar for. Departementet har vurdert om vernepliktsforvaltningen fortsatt har en uavhengig rolle, og om det må fremgå av loven hvilken enhet i Forsvaret som skal ha ansvar for disse oppgavene.

Vernepliktsforvaltningen slik den er organisert i dag, er et produkt av organisasjonsutvikling og interneffektivisering i Forsvaret. De siste endringene i vernepliktsmyndigheten er sammenslåingen av Utskrivningsvesenet og Vernepliktsverket i 1991. Utskrivningsmyndigheten (den gang kalt Utskrivningsvesenet) var tidligere en organisasjon underlagt Forsvarsdepartementet og ledet av Generalkrigskommissæren. Utskrivningsvesenet hadde ansvar for utskrivningen av de vernepliktige. Dette innebar innrulling, klassifisering og fordeling, og er tilsvarende det som skjer i dagens utskrivningsprosess. Det var opprinnelig flere årsaker til at Utskrivningsmyndigheten var underlagt Forsvarsdepartementet og skulle ha en selvstendig rolle overfor Forsvarssjefen og Forsvaret.

Stortinget og regjering har tradisjonelt ønsket kontroll med størrelsen på krigsmakten. I og med at Forsvaret tidligere besto av et betydelig høyere antall personer, og at flertallet av disse var vernepliktige, ble det ansett som nødvendig at Utskrivningsvesenet var direkte underlagt departementets styring. Stortinget og regjeringen hadde direkte kontroll med hvor mange som til enhver tid ble utskrevet

som vernepliktige. I tillegg skulle Utskrivningsvesenet inneha en kontrolloppgave overfor Forsvaret, og påse at de vernepliktige ble forvaltet på en tilfredsstillende måte. Denne kontrolloppgaven ble vurdert til å bli best ivaretatt om Utskrivningsvesenet beholdt sin posisjon under Forsvarsdepartementet og ikke underlagt Forsvaret. Det følger blant annet av Ot.prp. nr. 40 (1953):

Man vil i denne forbindelse særlig fremheve betydningen av at man her har den ordning som er best egnet til å gi de vernepliktige følelsen av at disse spørsmål som i høy grad berører dem får en betryggende og upartisk behandling. At det i så måte vil bli følt som en svekkelse om disse spørsmål blir underlagt de militære kommandomyndigheter, er departementet for sin del ikke i tvil om.

Utskrivningsvesenet hadde også et ansvar for å fortsette utskrivning av vernepliktige til Forsvaret under en eventuell mobilisering. Forsvarskommisjonen av 1946 mente at en videre fristilling av Utskrivningsvesenet ville muliggjøre utskrivning også ved mobilisering. På den måten vil Forsvaret kunne ha kontinuerlig tilgang på vernepliktige soldater. I motsatt tilfelle, om utskrivningen ble underlagt Forsvaret, kunne Forsvarets krigsaktiviteter gå på bekostning av evnen til å skrive ut nye vernepliktige. Forsvarskommisjonen av 1946 vektla også dette punktet i sin anbefaling:

[...] selvstendige krigskommisærer (en del av Utskrivningsvesenet), som er uavhengig av de militære kommandomyndigheter, har betydelige fordeler, idet krigskommisærene kan ofre seg helt for utskrivningsarbeidet og fortsette det ved mobilisering, mens de militære kommandomyndigheter da vil bli sterkt opptatt med andre gjøremål.

Etter at vernepliktsloven ble vedtatt har vernepliktsforvaltningens rolle blitt behandlet flere ganger av Stortinget og regjeringen. På tross av argumentene om Utskrivningsvesenets behov for en uavhengig rolle, har Stortinget, regjeringen og Forsvaret opp gjennom tiden sett behovet for en samlet og mer effektiv vernepliktsforvaltning. Nedleggelsen av Utskrivningsvesenet og opprettelsen av en felles vernepliktsforvaltning ble først tatt under behandlingen av St.prp. nr. 92 (1989–90). Bakgrunnen for at beslutningen ikke ble tatt før, skyldtes i stor grad datatekniske utfordringer. Allerede i St.prp. nr. 1 (1984–85) ble Stortinget for første gang varslet og ga sin tilslutning til Forsvarets planer om å slå sammen Utskrivningsvesenet og Vernepliktsverket. I St.prp. nr. 100 (1985–86) og St.prp. nr. 1 (1986–87) ble Stortinget orientert om utviklingen i arbeidet med opprettelsen av en felles vernepliktsforvaltning. En felles vernepliktsforvaltning under Vernepliktsverket ble opprettet med virkning fra 1. januar 1991. Bestemmelser om Vernepliktsverkets oppgaver ble senere gitt i vernepliktsloven § 22. Av § 23 følger det at Vernepliktsverket skulle være utøvende ledd for felles vernepliktsforvaltning, og sjefen for Vernepliktsverket skulle være direkte underlagt Forsvarssjefen. Bestemmelser om Vernepliktsverkets øvrige oppgaver og organisering ble gitt i Reglement for utskrivning og verneplikt (RUV), fastsatt ved kgl.

res. av 22. november 1991 nr. 855. Formålet med etablering av Vernepliktsverket og innføring av felles vernepliktsforvaltning, var at det skulle bli mer samsvar mellom antall vernepliktige og antallet som Forsvaret kunne utdanne gjennom førstegangstjenesten. Forsvarets behov for personell skulle være styrende.

I følge vernepliktforskriften § 13-1 er overordnet mål for felles vernepliktsforvaltning

- å sikre optimal bemanning av alle enheter i Forsvarets krigs- og fredsorganisasjon
- å sikre rettferdig og mest mulig lik behandling av alt vernepliktig personell
- å dekke øvrige deler av totalforsvarets behov i henhold til gitte prioriteter
- å gi Forsvarssjefen et tidsmessig organ for ledelse og prioritering

for å oppnå en effektiv utnyttelse av de vernepliktige.

I 2013 og 2014 ble det igjen gjort endringer i vernepliktsforvaltningens organisering. Bakgrunnen for denne beslutningen var at forvaltningen av forsvarets personell skulle effektiviseres og samles. Endringen omfattet flere områder innen HR, deriblant vernepliktsforvaltningen. Organisatorisk medførte effektiviseringen at Vernepliktsverket og Forsvarets personelltjenester ble slått sammen til Forsvarets personell- og vernepliktssenter. Formålet med sammenslåingen var at den skulle bidra til en mer effektiv verneplikts- og personellforvaltning i Forsvaret. Stortinget ble informert om disse endringene i Prop. 1 S (2013–2014):

Omstillingen skal sikre effektive og kvalitativt gode prosesser innenfor forvaltningen av Forsvarets personell, herunder støtte ledere og alle ansatte i personellrelaterte spørsmål samt være et kontaktpunkt for Forsvarets eksterne aktører innenfor rekruttering. Forsvaret er av den grunn i ferd med å gjennomføre en prosess med sikte på en stadig tettere integrering mellom Vernepliktsverket og Forsvarets personelltjenester for å kunne etablere et felles HR-senter. Som av del av dette vil Forsvarets personell- og vernepliktssenter bli benyttet som en midlertidig felles betegnelse for disse to enheter for bruk tilknyttet den videre omstillingsprosessen av HR-området i Forsvaret. Som neste steg i denne integreringen vil det utredes en ev. samlokalisering med sikte på å sikre ytterligere effektivisering.

Vernepliktsloven ble ikke endret i forbindelse med omorganiseringen. Organisatorisk er sjef Forsvarets personell- og vernepliktssenter underlagt sjef Forsvarsstab.

Da Stortinget besluttet at Utskrivningsvesenets oppgaver skulle legges til en enhet i Forsvaret, innebar dette at forvaltningen av de utskrivningspliktige og vernepliktige ikke lenger skulle forvaltes uavhengig av Forsvaret.

Det ble imidlertid uttalt i forbindelse med at Utskrivningsvesenet ble underlagt Forsvaret, at Forsvaret skulle styres gjennom lover og regler. Vernepliktsverket skulle fra 1991 ivareta forvaltningen av de utskrivnings- og vernepliktige som en del av

Forsvaret, og Forsvarssjefen skulle være ansvarlig for praktiseringen av vernepliktsordningen. Dette ble tatt inn i vernepliktsloven §§ 22 og 23. Vernepliktsverket ble som nevnt over, besluttet slått sammen med Forsvarets personelltjeneste i Prop. 1 S (2013–2014).

Siden 1991 har Forsvaret selv ført kontroll med forvaltningen av de vernepliktige uten at dette har vært problematisk. Behovet for en uavhengig vernepliktsforvaltning synes ikke lenger å være relevant. Forsvarets personell- og vernepliktssenter har stort fokus på forsvarlig forvaltning av de vernepliktige. Utskrivningspliktige og vernepliktige kan søke fritak på grunn av overbevisningsgrunner, og eventuelle avslag kan påklages til Justis- og beredskapsdepartementet. Utover dette finnes det også eksterne tilsynsmyndigheter som holder oppsyn med Forsvaret og vernepliktsmyndigheten. Ombudsmannen for Forsvaret fører i tillegg kontroll med Forsvarets forvaltning av vernepliktige og personell i Forsvaret. Ombudsmannen kontrollerer og rapporterer årlig om Forsvarets virksomhet i sin rapport til Stortinget, Dok. 5. Denne omfatter blant annet forvaltningen av de vernepliktige. Departementet mener at Forsvarets personell- og vernepliktsforvaltning ikke har en forvaltningsmessig uavhengig rolle fra Forsvaret.

Departementet kan heller ikke se at det er nødvendig å videreføre bestemmelsen om hvilken enhet i Forsvaret oppgavene til vernepliktsforvaltningen skal plasseres i. Det er Forsvarets oppgave og forvalte de vernepliktige på en forsvarlig måte og sikre en effektiv forvaltning av de vernepliktige. Selv om verneplikten er en inngripende plikt for norske statsborgeres rettsstilling, kan departementet ikke se at det bør fremgå av loven hvilken enhet i Forsvaret som skal ha ansvaret for vernepliktsforvaltningen og at forvaltningen skal legges direkte under Forsvarssjefen.

Stortinget har gjennom Prop. 1 S (2013–2014) besluttet at vernepliktsforvaltningen ikke lenger er en egen enhet direkte underlagt Forsvarssjefen. Reguleringen av hvilken enhet i Forsvaret som skal ha ansvar for forvaltningen av vernepliktige, kan eventuelt reguleres i forskrift eller instruks.

7. FORSLAG TIL NY LOV

7.1 Struktur i loven

Departementet foreslår at loven skal hete lov om verneplikt og tjeneste i Forsvaret (forsvarsloven). Selv om «forsvarsloven» kan assosieres med organisering og regulering av Forsvaret, mener departementet at det vil være like naturlig for allmenheten at bestemmelser om verneplikt og tjeneste finnes i «forsvarsloven».

Formålet med strukturen i lovforslaget er at loven skal være logisk og systematisk, med klare og informative overskrifter. Utgangpunktet for den valgte strukturen har vært tidsløpet for tjeneste i Forsvaret. I det innledende kapitlet presenterer vi hva loven

gjelder og hvem loven gjelder for. Loven regulerer verneplikten, hvem som har en tjenesteplikt i Forsvaret og omfanget av tjenesteplikten. Tjenesteplikten er sentral og kan gjelde for alle som er omfattet av loven.

Verneplikten ligger til grunn for tjeneste i Forsvaret og bør derfor presenteres tidlig i loven. Det første møtet med Forsvaret er gjennom innkalling til sesjon. Kapittel 2 omfatter rammene for verneplikten og bestemmelser om hvem som blir vernepliktige. Når en person har vært gjennom sesjon og blir kjent skikket for tjeneste får vedkommende en tjenesteplikt i Forsvaret. Bestemmelser som gjelder tjenesteplikten for vernepliktige følger derfor som kapittel 3. Bestemmelsene i dette kapitlet er i hovedsak videreføring av bestemmelser fra vernepliktsloven og heimevernloven. Departementet har videre funnet det naturlig å plassere bestemmelsene om fritak fra verneplikten på grunn av overbevisningsgrunner, som kapittel 4. Alle bestemmelsene i dette kapitlet er hentet fra militærnektekterloven. Videre følger bestemmelser fra forsvarspersonelloven om militært tilsatte og tjeneste i internasjonale operasjoner som kapittel 5 og 6.

Avslutningsvis i kapittel 7 har vi samlet ulike bestemmelser som er felles for alle personkretsene som er omfattet av loven eller er av administrativ karakter. Til slutt følger et kapittel om refselse og staff og et kapittel om ikrafttredelse og gjennomføring.

7.2 Kapittel 1 Innledende bestemmelser

7.2.1 § 1 Formål

Gjeldende rett

Verken vernepliktsloven, heimevernloven eller militærnektekterloven inneholder klare formålsbestemmelser. I henhold til vernepliktsloven § 1, som fastslår lovens generelle anvendelsesområde, gjelder loven verneplikt i det militære forsvar, med unntak av Heimevernet. Loven gir bestemmelsen om den allmenne verneplikten i Forsvaret som følger av Grunnloven § 119. Heimevernloven § 1 fastslår at Heimevernet er en del av det militære forsvar og skal fortrinnsvis benyttes til å delta i vernet av heimtrakten. Formålet med militærnektekterloven kan utledes fra lovens § 1. Formålet er å gi vernepliktige fritak for tjeneste i Forsvaret når tjenesten kommer i konflikt med deres alvorlige overbevisning.

Forsvarspersonelloven har en egen formålsbestemmelse i § 1 som sier at loven skal legge til rette for en hensiktsmessig anvendelse av Forsvarets personellressurser for å sikre gjennomføringen av Forsvarets oppgaver nasjonalt og internasjonalt. § 1 andre ledd synliggjør Forsvarets ansvar overfor personell som deltar i internasjonale operasjoner og deres rettigheter. Andre ledd kom inn i formålsbestemmelsen ved lov 19. juni nr. 64, jf. Ot.prp. nr. 67 (2008–2009) om lov om endring i lov 2. juli 2004 nr. 59 om personell i Forsvaret (styrking av rettighetene til veteraner etter internasjonale

operasjoner). Formålsbestemmelsen tydeliggjør Forsvarets ansvar overfor personell som deltar i internasjonale operasjoner slik at personellet blir godt ivaretatt både før, under og etter deltakelsen. Videre tydeliggjør bestemmelsen at dette ansvaret også omfatter personellets pårørende. Med pårørende menes den eller de som den enkelte tjenestemann selv peker ut.

Vurdering og forslag til § 1

Departementet foreslår en generell formålsbestemmelse i § 1 som favner essensen av alle de fire lovene. Vi foreslår at det overordnede formålet med den nye loven er å sikre Forsvarets operative evne gjennom allmenn verneplikt og tjenesteplikt i Forsvaret. Loven skal også sikre Forsvaret egnet personell, slik at Forsvaret kan gjennomføre sine oppgaver nasjonalt og internasjonalt. Forslaget er i samsvar med dagens formålsbestemmelse i vernepliktforskriften § 1-1 og forsvarspersonelloven § 1 første ledd.

Hensikten er å tydeliggjøre at Forsvaret skal få tilgang til det personellet det har behov for. Ordlyden viser samtidig til at det ikke er en rettighet å få tjenestegjøre i Forsvaret, men at det påligger Forsvaret å tilegne seg og benytte seg av det personellet som Forsvaret selv anser som egnet. Videre foreslår vi at loven skal bidra til Forsvarets operative evne gjennom en allmenn verneplikt. I det ligger at Forsvaret forvalter personellressursene på den måten som i størst mulig grad bidrar til å løse Forsvarets oppgaver. Dette står i sammenheng med den videreførte formålsbestemmelsen i forsvarspersonelloven § 1 første ledd, hvor det presiseres at Forsvaret skal legge til rette for at personellressursene brukes på en hensiktsmessig måte, slik at Forsvarets nasjonale og internasjonale oppgaver kan gjennomføres.

Forsvarspersonelloven § 1 første ledd er videreført i nytt andre ledd. Vi foreslår at forsvarspersonelloven § 1 andre ledd blir flyttet til forslag til § 55 om rett til oppfølging for personell som tjenestegjør eller har tjenestegjort i internasjonale operasjoner, se punkt 7.7.7.

Departementet foreslår at § 1 skal lyde:

§ 1 Formål

Loven skal sikre Forsvarets operative evne gjennom allmenn verneplikt og tjenesteplikt i Forsvaret.

Loven skal sikre Forsvaret egnet personell og legge til rette for at personellet kan brukes slik at Forsvarets nasjonale og internasjonale oppgaver blir gjennomført.

7.2.2 § 2 Hva loven gjelder og hvem loven gjelder for

Gjeldende rett

Verken vernepliktsloven, heimevernloven eller militærnektekterloven har en klar bestemmelse om lovens virkeområde. Lovene har heller ingen bestemmelser om

geografisk virkeområde. Det betyr at det er straffelovens bestemmelser som regulerer hvor en handling må være foretatt for å kunne straffes.

Vernepliktsloven regulerer verneplikten i det militære forsvar, unntatt Heimevernet. Heimevernloven § 1 fastslår at Heimevernet er en del av det militære forsvar og skal fortrinnsvis benyttes til å delta i vernet av heimtrakten. Det fremgår videre av heimevernloven § 3 at Heimevernet består av pliktige og frivillige. Begrepet «heimevernsmann» ble gjennom behandling av Ot.prp. nr. 10 (1994–95) endret til «heimevernssoldat». For øvrig er heimevernloven § 3 ikke forandret siden 1953. Militærnektekløven gjelder fritak fra tjeneste i Forsvaret som følge av sterke overbevisningsgrunner, se § 1. Forsvarspersonelloven regulerer i hovedsak forvaltningen av militært personell, herunder tilsettingsvilkår og bestemmelser knyttet til tjenestegjøring i internasjonale operasjoner. Forsvarspersonelloven gjelder også for sivilt tilsatt personell i Forsvarsdepartementet og underliggende etater der dette uttrykkelig fremgår. Hvem som er vernepliktig følger av vernepliktsloven § 3.

Plikten til å gjøre tjeneste i Forsvaret i fred, krig og når krig truer følger av vernepliktsloven §§ 5, 7, 8, 9 og 15, forsvarpersonelloven §§ 4, 7, 11 og 12 og heimevernloven §§ 4, 5, 8, 14 og 15. Tjenesteplikten inntreffer som følge av verneplikt etter vernepliktsloven § 3, eller som følge av frivillig tjeneste eller utdanning i Forsvaret etter §§ 4 og 50 a. Også tilsatt militært personell har tjenesteplikt etter vernepliktsloven dersom ikke annet følger av ansettelsesvilkårene, jf. vernepliktsloven § 8 første ledd. Tjenesteplikten for tilsatt militært personell innebærer også en plikt til å la seg disponere til stilling i Norge og utlandet, samtidig som de er underlagt en disponeringsplikt til tjenestegjøring i internasjonale operasjoner.

Ved krigstjeneste pålegger vernepliktsloven § 6 enhver som tjenestegjør ved avdeling utenfor riket eller på tokt, å bli stående i sitt oppbud inntil vedkommende kan erstattes av en annen. Bestemmelsen ble gjort kjønnsnøytral i forbindelse med innføringen av allmenn verneplikt, jf. Prop. 122 L (2013–2014), men har ellers stått uendret siden 1953. I vernepliktsloven § 7 første ledd står det at enhver, på visse vilkår, er forpliktet til å overta den tjenestestillingen i Forsvaret som vedkommende blir beordret til, og utføre pålagt tjeneste. Det gis også bestemmelser om plikten til å motta høyere grad og å gjennomgå nødvendig utdanning, jf. vernepliktsloven § 7 andre ledd. Tilsvarende bestemmelser finnes i heimevernloven § 8. Vernepliktsloven § 7 første og andre ledd har blitt endret for å oppnå mer presis terminologi, jf. Ot.prp. nr. 62 (1989–1990) og gjort kjønnsnøytral i forbindelse med innføring av allmenn verneplikt, jf. Prop. 122 L (2013–2014).

Tjenesteplikt etter vernepliktsloven har også tilsatt sivilt personell i Forsvaret uten verneplikt, som gjennom sin tilsettingskontrakt har samtykket til at de skal fortsette i stillingen med sivilstatus ved styrkeoppbygging (mobilisering) og krig. Tjenesteplikten

omfatter også personer som ikke har alminnelig verneplikt etter vernepliktslovens bestemmelser, men som frivillig har inngått kontrakt om tjenesteplikt og styrkedisponering. Dette omfatter blant annet kvinner født før 1. januar 1997, som gjennomfører eller har gjennomført førstegangstjeneste eller utdanning i Forsvaret. Tjenesteplikt i Forsvaret har også de som frivillig skriver kontrakt om beredskap med Forsvaret.

Tjenesteplikt i Heimevernet har alle vernepliktige som forutsettes ikke kalt inn til annen militærtjeneste, vernepliktsfrie i vernepliktig alder og eldre til og med det året de fyller 55, så lenge de er kjent dyktige til heimevernstjeneste og ikke er eller ville vært fri for verneplikt på grunn av statsborgerlige forhold.

Vurdering og forslag til § 2

Lovens virkeområde fremgår av § 2. Loven gjelder tjenesteplikt i Forsvaret og rettigheter og plikter knyttet til den. Siden tjenesteplikten står sentralt i loven, har vi innledningsvis presisert hvem som har en slik plikt. Alle som har verneplikt og alle som har inngått kontrakt om tjeneste med Forsvaret, har tjenesteplikt. Begrepene verneplikt og tjenesteplikt blir noen ganger mistolket. Mange har også ulik forståelse av begrepenes innhold. Vernepliktig blir ofte forbundet med de som er inne til førstegangstjeneste. Førstegangstjenesten er kun en del av den tjenesten du kan bli pålagt som vernepliktig. Departementet har i forslag til § 2 andre og tredje ledd derfor foreslått å definere begrepene nærmere.

Verneplikten er norske statsborgeres plikt i fred og i krig til å gjøre tjeneste i Forsvaret hvis Forsvaret finner dem skikket til tjeneste. Siden skikkethet er en forutsetning for å være vernepliktig, har departementet funnet det nødvendig å nevne også her i tillegg til i forslag til § 6 om hvem som har verneplikt. Skikket til tjeneste er det samme som at man er kjent tjenestedyktig.

Vurderingen av hvem som er skikket til tjeneste følger av forslag til § 10. Tjenesteplikten er plikten til i fred og krig å utføre de oppgavene som Forsvaret tildeler, i den stillingen og på det stedet Forsvaret bestemmer.

Tjenesteplikt i Forsvaret for vernepliktige omfatter den plikten som følger av vernepliktsloven og heimevernloven. Denne tjenesteplikten omfatter plikten til i fredstid å gjennomgå nødvendig militær utdanning og trening for nasjonal beredskap. Tjenesteplikten omfatter også den plikten som følger av frivillig kontrakt eller samtykke til styrkedisponering i Forsvarets styrkestruktur. Departementet foreslår at bestemmelsene om tjenesteplikt i gjeldende rett samles i én bestemmelse, som beskriver hva plikten til å gjøre tjeneste i Forsvaret i fred, krig og når krig truer innbefatter. De foreslåtte endringene innebærer omformuleringer av gjeldende rett, men fører ikke til materielle endringer. Utfyllende bestemmelser om verneplikten og

forutsetningene for og under hvilke forhold de ulike gruppene har tjenesteplikt, blir omtalt i de påfølgende kapitlene i loven.

Departementet har vurdert om verneplikt og tjenesteplikt bør stå i ny definisjonsparagraf. Vi har kommet til at de ikke bør stå i forslag til § 3 om definisjoner, fordi begrepene er mer enn normative definisjoner. Det er de sentrale pliktene i loven, og bør derfor fremgå tidlig og klart av lovteksten. Det mest nærliggende er å lese hva loven gjelder eller hvem den gjelder for, istedenfor å lese definisjonsbestemmelsen.

Til slutt har vi presisert at loven regulerer tjenesteplikten for sivilt tilsatte i Forsvarsdepartementet og underliggende etater når dette er fastsatt i loven.

Forslaget medfører ingen materielle endringer i gjeldende rett.

Departementet foreslår at § 2 skal lyde:

§ 2 Hva og hvem loven gjelder

Loven gjelder tjenesteplikt i Forsvaret og rettigheter og plikter knyttet til den. Alle som har verneplikt, og alle som har inngått kontrakt om tjeneste med Forsvaret, har tjenesteplikt.

Verneplikten er norske statsborgeres plikt til i fred og krig å gjøre tjeneste i Forsvaret hvis Forsvaret finner dem skikket til tjeneste.

Tjenesteplikten er plikten til i fred og krig å utføre de oppgavene som Forsvaret tildeler, i den stillingen og på det stedet Forsvaret bestemmer.

Loven gjelder sivilt tilsatte i Forsvarsdepartementet med underliggende etater der det er fastsatt i loven her.

7.2.3 § 3 Definisjoner

Gjeldende rett

Vernepliktsloven, heimevernloven og militærnektekterloven inneholder ingen egne definisjonsbestemmelser. Forsvarspersonelloven § 3 definerer de sentrale personellkategoriene i Forsvaret. Mens militært personell defineres som befal, vervede mannskaper og vernepliktige, er forsvarspersonell definert som militært personell og sivilt tilsatt personell i Forsvarsdepartementet og underliggende etater. De ulike kategorier befal er også definert. Bestemmelsen inneholder også en egen definisjon av internasjonale operasjoner, som innholdsmessig er en videreføring av definisjonen i lov 23. februar 1996 nr. 9 om tjenestegjøring i internasjonale fredsoperasjoner, men med en terminologisk endring som i større grad samsvarer med begrepsbruken i NATO og internasjonalt, jf. Ot.prp. nr. 60 (2003–2004).

Vurdering og forslag til § 3

Departementet foreslår definisjoner på de begreper det er et særskilt behov for å klargjøre i loven. Dette er begreper som benyttes flere steder i loven og som har et innhold som ikke uten videre fremkommer når man leser de enkelte bestemmelsene.

Militært tilsatte

Departementet definerer militært tilsatte som offiserer, befal, grenaderer og konstabler som er tilsatt i Forsvaret. Disse tilsettes alltid i Forsvaret. Hvis militært tilsatte skal arbeide i en annen etat, lånes de ut, beholder sitt tilsettingsforhold til Forsvaret og disponeres til den konkrete stillingen. Definisjonen i § 3 bokstav b er en videreføring av dagens bestemmelse.

Departementet foreslår at begrepet «forsvarspersonell» ikke blir videreført i loven. Praksis har vist at det har vært tvil om for eksempel vernepliktige er omfattet av begrepet forsvarspersonell. Departementet foreslår å presisere hvilke personkretser loven gjelder for i de enkelte bestemmelsene, med unntak av formålsbestemmelsen.

Internasjonale operasjoner

Departementet foreslår at definisjonen av internasjonale operasjoner i forsvarspersonelloven § 3 videreføres med mindre språklige endringer, som ikke har til hensikt å medføre materielle endringer.

Hva som ligger i begrepet internasjonal operasjon fremgår av Ot.prp. nr. 60 (2003–2004). Definisjonen av internasjonale operasjoner er innholdsmessig en videreføring av definisjonen i tidligere lov 23. februar 1996 nr. 9 om tjenestegjøring i internasjonale fredsoperasjoner, men med en terminologi som i større grad samsvarer med begrepsbruken i NATO og internasjonalt. For øvrig vises det til Ot.prp. nr. 56 (1994–1995), jf. Innst.O. nr. 33 (1995–1996) Innstilling fra forsvarskomiteen om lov om tjenestegjøring i internasjonale fredsoperasjoner. Her fremgår det at Norges deltakelse i internasjonale militære operasjoner kan deles i to hovedgrupper; såkalte artikkel 5-operasjoner og internasjonale operasjoner.

Artikkel 5-operasjoner er militære operasjoner i utlandet der den norske beslutningen om å delta begrunnes med Atlanterhavspaktens (Traktat for det nordatlantiske område) artikkel 5. Artikkel 5-operasjoner er kollektivt selvforsvar mot et væpnet angrep mot NATO-statenes territorium, eller militære styrker som befinner seg i et nærmere definert område, jf. Atlanterhavspakten artikkel 6. Andre internasjonale operasjoner er militære operasjoner i utlandet der den norske beslutningen om å delta ikke begrunnes med Atlanterhavspakten artikkel 5.

I tillegg til deltakelse i internasjonale militære operasjoner innehar norsk personell stillinger ved internasjonale militære hovedkvarterer og staber.

Det er i dag en generell hjemmel i vernepliktsloven § 2 til å beordre personell til å tjenestegjøre, der hvor politiske myndigheter finner det nødvendig med militær innsats. Bestemmelsen er i praksis tolket innskrenkende slik at den kun gjelder tjenestegjøring i Norge eller tjenestegjøring i utlandet som følge av våre internasjonale forpliktelser. Dersom det fattes en avgjørelse som innebærer en aktivering av Atlanterhavspaktens artikkel 5 vil vernepliktsloven § 2 komme til anvendelse. Tjenesteplikten er imidlertid ikke begrenset til NATOs geografiske område. Det følger videre av vernepliktsloven § 7 at «enhver vernepliktig er forpliktet til å overta den tjenestestilling i Forsvaret som han blir beordret til, og utføre den tjeneste som blir pålagt ham». I medhold av disse bestemmelsene vil norske borgere ha en plikt til å møte, og til å gjennomføre den tjeneste som norske politiske myndigheter finner nødvendig. Dette gjelder uansett hvor i verden denne tjenesten finner sted.

Den tidligere fredstjenesteloven kom ikke til anvendelse i de tilfellene som var omfattet av vernepliktsloven, og det samme vil gjelde for forsvarsloven.

Det fremgår videre i de tidligere forarbeidene at begrepet internasjonale operasjoner i utgangspunktet omfatter enhver militæroperasjon i utlandet som godkjennes av norske politiske myndigheter. Lovens anvendelse begrenses på tre måter. For det første vil loven vike for tjeneste pålagt i medhold av vernepliktsloven. Loven avgrenses mot tjenestegjøring som dreier seg om å forsvare Norge eller våre NATO-allierte. For det andre avgrenses loven mot annen tjeneste i utlandet, eksempelvis deltakelse i militære øvelser. For det tredje gjelder loven bare operasjoner som krever bruk av militære styrker. Rene sivile hjelpeaksjoner og lignende, hvor oppgavene like godt kunne blitt utført av sivilt personell, for eksempel oppgaver i forbindelse med naturkatastrofer eller hvor humanitær nødhjelp av andre årsaker er nødvendig, faller utenfor lovens virkeområde.

Etter departementets oppfatning er kjernen i en internasjonal operasjon bruk av militære styrker i utlandet for å skape, bevare eller gjenopprette fred og stabilitet. Ordene «fred og stabilitet» er valgt for å favne bredt, og beskrive de forskjellige typer internasjonale operasjoner som Forsvaret opererer innenfor.

Det ble presisert under behandlingen av tidligere lov om tjenestegjøring i internasjonale fredsoperasjoner at loven ikke oppstilte vilkår om at operasjonen skal ha et bestemt mandat fra, eller må foregå i regi av, bestemte internasjonale organisasjoner som for eksempel FN, OSSE eller EU. Dette ble begrunnet med at norske politiske myndigheter til enhver tid må stå fritt til å avgjøre hvorvidt norske styrker skal delta i en bestemt operasjon. Det samme vil dermed gjelde for forståelsen av begrepet internasjonale operasjoner i forsvarsloven.

Departementet vil fremheve at loven ikke skal regulere i hvilke tilfeller norske styrker skal settes inn i utlandet. Dagens forsvarspersonellov gjelder personellens rettigheter

og plikter i tilfeller hvor kompetente norske myndigheter har besluttet at norske styrker skal settes inn.

Styrkeoppbygging

Departementet foreslår også en egen definisjon av styrkeoppbygging. Styrkeoppbygging er klargjøring og aktivering av militære styrker. Definisjonen er i samsvar med bruken av begrepet i Forsvaret i dag. Begrepet erstatter dagens begrep «satt på krigsfot», jf. vernepliktsloven § 4 fjerde ledd, § 9 nummer 2 bokstav c, § 15 første ledd og § 17 første ledd og heimevernloven § 6 første ledd.

Departementet har ikke sett behov for at flere begreper defineres i loven. Vi ber om innspill på andre begreper som bør defineres.

Departementet foreslår at § 3 skal lyde:

§ 3 Definisjoner

I denne loven menes med

- a) *styrkeoppbygging*: klargjøring og aktivering av militære styrker
- b) *militært tilsatte*: offiserer, befal, grenaderer og konstabler som er tilsatt i Forsvaret
- c) *internasjonale operasjoner*: bruk av militære styrker i utlandet for å skape, bevare eller gjenopprette fred og stabilitet.

7.2.4 § 4 Frivillig tjeneste for de under 18 år

Gjeldende rett

Frivillige som ikke har fylt 18 år skal ikke gis opplæring eller delta i stridsrelatert virksomhet. Dette fremgår av vernepliktsloven § 4 fjerde ledd og i heimevernloven § 6 første ledd. I heimevernloven § 13 fremgår at frivillige i Heimevernet som ikke har fylt 18 år, ikke kan settes til tjeneste som innebærer vakthold og sikring av objekter og infrastruktur, som tar sikte på å avverge eller begrense anslag av omfattende eller av annen årsak særlig skadevoldende karakter, rettet mot vesentlige samfunnsinteresser.

Formålet med forbudet i heimevernloven § 6 er at ungdom under 18 år ikke skal vurderes som en ressurs eller trussel og dermed gjøres til mål i en krigssituasjon. Forbudet i heimevernloven § 6 kom inn i loven i 2000 da Norge ratifiserte den frivillige tilleggsprotokollen til FNs barnevernkonvensjon. Aldersgrensen for tvungen rekruttering og deltakelse i væpnet konflikt ble i protokollen hevet fra 15 til 18 år, mens aldersgrensen for frivillig rekruttering fastsettes av den enkelte stat (likevel minimum 16 år). Lovendringen ble gjort for å harmonisere norsk regelverk med det internasjonale arbeidet på området, samtidig som dette ga et viktig signal om at Norge følger opp det internasjonale arbeidet for å heve aldersgrensen for rekruttering til væpnede styrker eller andre krigførende parter, jf. Ot.prp. nr. 61 (1999–2000).

Vurdering og forslag til ny § 4

Departementet foreslår at bestemmelsene i gjeldende rett som omhandler begrensninger i tjenesteplikten for frivillige som ikke har fylt 18 år, samles i en egen bestemmelse. Forsvarslovens øvrige bestemmelser må ses i lys av denne generelle begrensningen av hva slags tjeneste personer under 18 kan utføre. De foreslåtte endringene innebærer omformuleringer av gjeldende rett, men fører ikke til materielle endringer.

Departementet foreslår at § 4 skal lyde:

§ 4 Tjeneste for personer under 18 år

Personer under 18 år som gjør tjeneste i Forsvaret, skal ikke gis opplæring eller delta i stridsrelatert virksomhet. Hvis Norge er i krig eller når krig truer, eller Forsvaret har satt i gang styrkeoppbygging, skal personer under 18 år straks fritas for tjeneste. Personer under 18 år kan heller ikke bli satt til ekstraordinær tjeneste etter § 17 tredje ledd.

7.2.5 § 5 Organiseringen av Forsvaret

Gjeldende rett

Stortinget kan bestemme organiseringen av Forsvaret, jf. vurderingen under punkt 6.4.

Forsvaret består i dag av tre forsvarsgrener, Hæren, Sjøforsvaret og Luftforsvaret. I tillegg kommer Heimevernet, fellesinstitusjonene og spesialstyrkene. Forsvarsgrenene og Heimevernet styres av sine respektive generalinspektører.

Det følger av Grunnloven § 25 at Forsvaret består av linjen og landvernet. I vernepliktsloven fremgår det at Forsvaret består av disse to oppbudene, og at Marinen består av et oppbud. Videre fremgår det av vernepliktsloven § 23 at vernepliktsforvaltningen er lagt til Vernepliktsverket (i dag Forsvarets personell- og vernepliktssenter).

Det følger av vernepliktsloven § 23 at Vernepliktsverket er utøvende ledd for den felles vernepliktsforvaltning og ledes av Sjefen for Vernepliktsverket. Sjefen for Vernepliktsverket er direkte underlagt Forsvarssjefen. Kongen gir nærmere regler om Vernepliktsverkets organisasjon og gjøremål, herunder behandlingen av spørsmål som vedrører verneplikten og dens avtjening. Bakgrunnen for bestemmelsen i vernepliktsloven § 23 er omtalt i punkt 6.4.3.

Av heimevernloven § 1 fremgår det at Heimevernet er en del av Forsvaret, og skal fortrinnsvis delta i vernet av heimtrakten. Med «vernet av heimtrakten» forstås det at Heimevernet har et særlig ansvar for lokalforsvaret i de ulike Heimevernsdistriktene.

Etter avviklingen av distriktskommandostrukturen i Hæren i 2002, fikk Heimevernet ansvaret for å ivareta det territoriale ansvaret.

I følge heimevernloven § 2 første ledd skal Heimevernets organisasjon fastsettes av Kongen med Stortingets samtykke. Av heimevernloven § 2 andre ledd går det fram at Kongen kan gi regler for opprettelse av råd og nemnder for å ivareta samvirke med sivilbefolkningen.

Vurdering og forslag til § 5

I stedet for å beskrive hva Stortinget har kompetanse til, ønsker departementet i størst mulig grad å lovfeste det Stortinget har bestemt. Stortinget kan alltid bestemme hvordan Forsvaret skal organiseres, selv om dette ikke fremgår av loven. Departementet foreslår ikke å videreføre Forsvarets inndeling i oppbud eller at forvaltningen av vernepliktige skal være underlagt en egen enhet i Forsvaret, jf. punkt 6.4. Vi mener det er mest hensiktsmessig å lovfeste rammene for Forsvarets organisering i loven, selv om dette ikke er nødvendig og loven ikke skal handle om organiseringen av Forsvaret.

Enkelte hjemler om organiseringen av Heimevernet må videreføres i ny lov, og for at bestemmelsen skal gi fullstendig informasjon om hvor Heimevernet er plassert i Forsvaret, foreslår vi at det fremgår at Forsvaret består av forsvarsgrenene og Heimevernet. Departementet mener at heimevernloven § 2 første ledd ivaretas tilstrekkelig i forslag til § 5 første ledd.

Departementet foreslår ikke å videreføre at Heimevernets primære oppgave er å verne om heimtrakten, slik ordlyden er i dag. En videreføring av dette begrepet vil, etter departementets vurdering være en begrensende faktor i fremtidig rekruttering, styrkeproduksjon, innretning og anvendelse av HVs struktur. Vi foreslår derfor i andre ledd første punktum å erstatte «vern av heimtrakten» med «Heimevernet har lokalt territorielt ansvar og skal delta i territorielle operasjoner som en del av nasjonale fellesoperasjoner».

Departementet foreslår at loven fastsetter de rådene og nemndene som Stortinget har vedtatt, jf. heimevernloven § 2 andre ledd. Dette er Landsrådet for Heimevernet, distriktsråd, områdeutvalg og kommunale heimevernsnemnder. I dag fremgår det av heimvernforskriften hvilke råd og nemnder som er opprettet, og om deres virksomhet. Rådene og utvalgene skal sikre samvirke mellom Heimevernet og det sivile samfunnet. Departementet foreslår å erstatte «samvirke» med «samarbeid». Endringen innebærer ingen materiell endring. Departementet foreslår en forskriftshjemmel i andre ledd andre punktum. Forskriften skal regulere rådenes og nemndenes virksomhet.

Departementet foreslår at § 5 skal lyde:

§ 5 Organiseringen av Forsvaret

Forsvaret er organisert i Hæren, Sjøforsvaret og Luftforsvaret (forsvarsgrenene) og Heimevernet.

Heimevernet har lokalt territorielt ansvar og skal delta i territorielle operasjoner som en del av nasjonale fellesoperasjoner. Landsrådet for Heimevernet, distriktsrådene områdeutvalgene og de kommunale heimevernsnemndene skal sikre Heimevernets samarbeid med sivilbefolkningen. Kongen kan gi forskrift om rådene, utvalgene og nemndene.

7.3 Kapittel 2 Verneplikten

7.3.1 Innledning

Departementet foreslår at bestemmelser som regulerer hvem som er vernepliktige og hva verneplikten innebærer, blir samlet i et eget kapittel.

Det følger av Grunnloven § 119 at statens borgere har en alminnelig plikt til å verne om sitt fedreland. Det følger videre av bestemmelsen at pliktens anvendelse og begrensinger skal fastsettes i lov. I dag følger rekkevidden av verneplikten av vernepliktsloven og heimevernloven. Hva verneplikten omfatter følger i primært av vernepliktsloven kapittel 1 og 2. Verneplikten består av utskrivning, tjenesteplikt og styrkedisponering. Utskrivning innebærer innhenting og registrering av personopplysninger i Forsvarets verneplikts- og tjenesteregister og fastsetting av skikkethet for tjeneste i Forsvaret. Utskrivningen er en forutsetning for verneplikten, men verneplikten trer formelt ikke inn før man er utskrevet. I dag kan det virke uklart hva utskrivningsplikten innebærer for den utskrivningspliktige. Slik plikten beskrives, medfører utskrivningsplikten en plikt til å la seg innrullere og klassifisere. Innrulling brukes både i loven og forvaltningen om å innhente, kontrollere og registrere opplysninger om personer. Klassifiseringen har til hensikt å fastslå de utskrivningspliktiges forutsetninger for tjeneste i Forsvaret. Tidligere omfattet utskrivningen også fordeling av tjenestedyktige til forsvarsgrenene, for utdanning gjennom førstegangstjenesten og nyttegjøring i mobiliseringsforsvaret. Departementet mener dagens begreper om prosessen frem til innkalling til førstegangstjeneste, ikke er tilstrekkelig klargjørende for de som regelverket gjelder for. Departementet foreslår at begrepene «utskrivning», «rulleføring», «utskrivningspliktig», «innrulling», «sesjon del 1», «klassifisering», «legekjennelse» og «fordeling» som er brukt i gjeldende lov, enten erstattes av mer tidsriktige begreper eller omformuleres.

Verneplikten i fred inntreffer i dag først etter at en person er utskrevet og fra det året han eller hun fyller 19 år. Hovedregelen er at alle har en verneplikt til de er 44 eller 55 år. Dette følger av vernepliktsloven § 3 første ledd og § 8 tredje ledd. Plikten til å gjøre tjeneste i Heimevernet følger av heimevernloven § 4.

Verneplikt innebærer først og fremst en plikt til å bli styrkedisponert i Forsvarets styrkestruktur og en tjenesteplikt i Forsvaret for de som etter forslag til § 6 har verneplikt. Med Forsvaret menes her også Heimevernet. Verneplikten betyr at man må verne landet dersom det blir nødvendig. Dette innebærer nødvendig opplæring og vedlikehold av kompetansen og et planverk for hvordan kompetansen skal brukes. Opplæring skjer gjennom førstegangstjeneste og repetisjons- og heimevernstjeneste. Gjennom styrkedisponering legges planer for utnyttelse av den kompetansen som er bygget gjennom tjenestegjøringen.

I tillegg til styrkedisponering og tjenesteplikt i Forsvaret, innebærer verneplikten i dag en plikt til å:

- gi Forsvaret opplysninger som er nødvendig for den enkeltes verne- og tjenesteplikt
- gjennomgå undersøkelser og prøver for at Forsvaret skal kunne avgjøre om en person er skikket for tjeneste i Forsvaret
- melde fra til Forsvaret om langvarige utenlandsopphold og flytting i eller utenfor Norge
- svare på henvendelser fra Forsvaret vedrørende utskrivnings- og tjenesteplikten og
- la seg overføre til Sivilforsvaret.

7.3.2 § 6 Hvem har verneplikt

Gjeldende rett

Vernepliktsloven § 3 regulerer hvem som er vernepliktig i Norge. I dag omfatter dette bare norske borgere mellom 19 og 44 år som er utskrevet, det vil si klassifisert som tjenestedyktige. Vernepliktsloven § 3 første ledd ble endret ved behandlingen av Ot.prp. nr. 45 (1975–1976) Om endringer i lov av 17. juli 1953 nr. 29 om verneplikt (Nedsettelse av vernepliktsalderen m.m.). Vernepliktsalderen ble senket med ett år, og har stått uendret siden. Kvinner som er født før 1. januar 1997 har ikke en verneplikt, men kan etter frivillighet pålegges tilsvarende tjenesteplikt som vernepliktige, jf. vernepliktsloven § 50 a. Vernepliktsloven § 3 første og andre ledd ble endret i forbindelse med innføring av allmenn verneplikt, jf. Prop. 122 L (2013–2014).

Personer med dobbelt statsborgerskap kan også bli pålagt verneplikt, så lenge konvensjon med den staten vedkommende er statsborger i, ikke er til hinder for det, jf. vernepliktsloven § 3 første ledd andre punktum og andre ledd. Konvensjonene regulerer i hovedsak at man ikke kan kalles inn til førstegangstjeneste i fred, dersom man allerede har utført tilsvarende tjeneste i det landet man er statsborger i. Prinsippet om at utenlandske statsborgere kan pålegges verneplikt i Norge når de hører hjemme i Norge, ble videreført i vernepliktsloven i 1953. Det forutsettes også her at konvensjon med den andre staten ikke er til hinder for slik verneplikt. Det følger av forarbeidene at

det kreves en «viss fast tilknytning til og samhörighet med Norge». Nærmere bestemmelser og vilkår for utenlandske statsborgere er gitt i vernepliktforskriften §§ 2-4 til 2-8. Utenlandske statsborgere kan heller ikke pålegges verneplikt i Norge hvis Norge er i krig med det landet vedkommende er statsborger i. Norge har inngått konvensjoner som begrenser verneplikten eller plikten til å gjøre militærtjeneste, med ca. 20 land.

Etter vernepliktsloven § 3 tredje ledd utgjør alle vernepliktige som er født i samme år, en årsklasse.

Etter vernepliktsloven § 3 fjerde ledd er ordinerte prester i statskirken og prester og forstandere i registrerte trossamfunn fritatt fra verneplikt. De som har gjennomført førstegangstjeneste er likevel pliktige til å gjøre tjeneste som feltprester eller forstandere i Forsvaret. Nærmere bestemmelser er gitt i vernepliktforskriften og i forskrift om tjenesteordning for feltprester.

Vurdering og forslag til § 6

Departementet viderefører i første ledd at verneplikten er en plikt personer som hovedregel har fra de er 19 til de er 44 år. I dag er du vernepliktig etter du er utskrevet. En forutsetning for å bli vernepliktig i fred er at personer blir vurdert som skikket for tjeneste i Forsvaret. Departementet foreslår derfor at personer er vernepliktig hvis de er skikket for tjeneste. Når verneplikten inntreffer får de en plikt til å tjenestegjøre i Forsvaret.

Begrepet «vernepliktig» brukes i vernepliktsloven og heimevernloven om de som har en verneplikt. Begrepet brukes også i andre lover. Bruken av begrepet er i enkelte tilfeller noe uklart, og ofte uten henblikk på hvem som er vernepliktige i følge vernepliktsloven § 3. Begrepet brukes i dagligtale også om personer uten verneplikt som frivillig har påtatt seg en tjenesteplikt, og om personer som avtjener førstegangstjeneste.

Med begrepet «verneplikt» forstås den plikten enhver norsk statsborger har til å verne om landet, jf. Grunnloven § 119, og den plikten som ligger til grunn for tjenesteplikt i Forsvaret for norske statsborgere mellom 19 og 44 år, jf. vernepliktsloven § 3. Denne tjenesteplikten omfatter også tjeneste i Heimevernet, jf. heimevernloven § 4. Tilsvarende brukes begrepet om den plikt som kan pålegges utenlandske statsborgere som hører hjemme i Norge uten å være norske statsborgere.

Departementet har vurdert hvorvidt det vil være mer hensiktsmessig å bruke begrepet vernepliktig både for de plikter som er pålagt den enkelte i utskrivningsprosessen og de plikter som følger av tjenesteplikten. Dagens lov bestemmer at verneplikten først inntreffer det året du fyller 19. Hvis man definerer de som er utskrivningspliktige også

som vernepliktige, vil dette utvide verneplikten til å gjelde alle fra 18 år. Departementet mener en slik endring vil forenkle regelverket uten store materielle endringer, men dette ligger utenfor mandatet til dette lovarbeidet.

Tjenestepliktige er de som skal gjøre tjeneste i Forsvaret som følge av at de skal avtjene verneplikten, personer som har inngått kontrakt med Forsvaret om å tjenestegjøre, og militært tilsatte på de vilkår som følger av loven. Departementet foreslår at begrepet «tjenestepliktig» brukes om alle som etter loven har en tjenesteplikt i Forsvaret i fred, krig og når krig truer. Bestemmelser om hva tjenesteplikten omfatter er gitt i kapittel 3 om tjenesteplikten for vernepliktige.

De foreslåtte endringene innebærer omformuleringer av gjeldende rett, men fører ikke til materielle endringer. Hensikten med omformuleringene er å tydeliggjøre hvem som har verneplikt i Norge, hvem som kan pålegges verneplikt og hvem som er fritatt for slik plikt. Vi ber høringsinstansene om å gi oss tilbakemelding på om dette vil bidra til å klargjøre innholdet i verneplikten.

Departementet har også forsøkt å klargjøre på hvilke vilkår utenlandske statsborgere og personer med dobbelt statsborgerskap har plikt til å avtjene verneplikt i Norge. Departementet foreslår at omfanget av verneplikten til norske statsborgere med dobbelt statsborgerskap, reguleres i andre ledd. Når utenlandske statsborgere kan pålegges verneplikt i Norge, reguleres i tredje ledd. I dag er vilkåret for at utenlandske statsborgere skal kunne pålegges verneplikt at de «hører hjemme i riket». Det fremgår av vernepliktforskriften § 2-5 at det må være sannsynlig at vedkommende vil bosette seg her i landet permanent eller for et lengre tidsrom. Departementet foreslår å erstatte «hører hjemme i riket» med «fast tilknytning til Norge». Endringen innebærer ingen materiell endring.

Videre foreslår vi å erstatte «staten» med «Norge» eller «annet land» og «konvensjon» med «avtale» for å forenkle språket. Det benyttes mange navn på internasjonale avtaler, som for eksempel konvensjoner. Det er ingen faste regler for hvilke betegnelse som er korrekt (Fliflet, *Grunnloven kommentarutgaver*, 2005 s. 172).

I § 6 fjerde ledd har departementet foreslått å videreføre bestemmelsen i vernepliktsloven § 50 a første ledd om at kvinner født før 1. januar 1997 ikke har verneplikt.

I § 6 femte ledd foreslår departementet en presisering for å tydeliggjøre at forstandere ikke kan bli pålagt tjeneste som prester. Vernepliktsloven § 3 fjerde ledd innebærer i dag at en forstander i en moské skal gjøre tjeneste som prest, dersom denne forstanderen har gjennomført førstegangstjeneste. For å sikre at forstandere i ikke-kristne trossamfunn ikke skal kunne pålegges å gjøre tjeneste som prester i Forsvaret,

foreslår departementet at dette kommer tydeligere frem. Forstander er et generelt begrep som kan brukes på alle religiøse ledere, uavhengig av hvilket trossamfunn de tilhører.

I sjette ledd foreslår departementet en hjemmel til å gi forskrift om vilkårene for verneplikten og om fritak for verneplikten. Nærmere bestemmelser om dette finnes i dag i vernepliktforskriften.

Departementet foreslår at § 6 skal lyde:

§ 6 Hvem som har verneplikt

Norske statsborgere som er skikket til tjeneste i Forsvaret, har verneplikt fra det året de fyller 19 år, til utgangen av det året de fyller 44 år. Norske statsborgere som også er statsborgere av et annet land, har verneplikt i Norge så lenge de er bosatt her, og så lenge avtale med det andre landet ikke er til hinder for det.

Norske statsborgere som også er eller har vært statsborgere av et land Norge er i krig med, er fritatt for tjeneste i Forsvaret.

Utenlandske statsborgere som har en fast tilknytning til Norge, kan bli pålagt verneplikt hvis ikke avtale med landet de er statsborgere av, er til hinder for det. De er fritatt for tjeneste i Forsvaret når Norge er i krig med det landet de er statsborgere av.

Verneplikten gjelder ikke for kvinner som er født før 1. januar 1997.

Verneplikten gjelder ikke for ordinerte prester og forstandere i registrerte trossamfunn som ikke har gjort tjeneste i Forsvaret.

Kongen kan gi forskrift om vilkårene for og fritak for verneplikten.

7.3.3 § 7 Forsvarets rett til å innhente og behandle personopplysninger

Gjeldende rett

Vernepliktsloven § 20 første og fjerde ledd gir bestemmelser om hvem som er utskrivningspliktige. I følge bestemmelsen er enhver som oppholder seg her i riket utskrivningspliktige fra 1. januar det året de fyller 18 år. De som da er utenfor riket, blir utskrivningspliktige straks de kommer hit. Tredje ledd ble tatt inn i vernepliktsloven ved behandlingen av Ot.prp. nr. 41 (2008–2009). Bestemmelsen definerer hva utskrivningsplikten innebærer. I Rt. 2005 s. 1775 la Høyesterett til grunn at utskrivning først og fremst tar sikte på fordeling av mannskaper til de forskjellige forsvarsgrener, våpenarter mv. Det er riktig at utskrivning er en forutsetning for fordeling av personell til tjeneste, men utskrivningen innebærer isolert sett innrulling av de utskrivningspliktige i Forsvarets verneplikts- og tjenesteregister, og klassifisering av de utskrivningspliktige for å fastslå deres tjenestedyktighet og øvrige forutsetninger for tjeneste. Det gis også bestemmelser om at de som ennå ikke er blitt utskrivningspliktige, kan tillates å bli utskrevet etter nærmere bestemmelser fastsatt av Kongen, men ikke tidligere enn fra 1. januar det året de fyller 17 år. I femte ledd gis det regler for utskrivningsplikten i krig eller når krig truer. Vernepliktsloven § 20 ble endret i forbindelse med innføring av sesjonsplikt for kvinner, jf. Ot.prp. nr. 41 (2008–

2009). I forbindelse med innføring av allmenn verneplikt ble bestemmelsen gjort kjønnsnøytral, jf. Prop. 122 L (2013–2014).

I dag brukes begrepet utskrivningsplikt for de plikter man er pålagt før verneplikten inntreffer. Utskrivning innebærer innrulling, sesjon del 1, sesjon del 2 og klassifisering. Denne prosessen er en forutsetning for å bli vernepliktig.

Regler for innrulling av utskrivningspliktige er gitt i vernepliktsloven § 25, som sier at innrulling ikke foretas tidligere enn 1. januar året forut for utskrivningsåret, med mindre Kongen på grunn av særlige forhold har bestemt noe annet. De som blir utskrivningspliktige utenom normalalderen, skal innrulleres så snart som mulig. Innrulling omfatter innhenting av personopplysninger fra Det sentrale folkeregisteret, og kontroll av opplysningene mot andre offentlige register. Formålet med innhenting er å indentifisere personer som åpenbart ikke er egnet for tjeneste i Forsvaret. Forsvaret innhenter også opplysninger fra

- Førerkortregisteret (autosys)
- DSR (farlig last)
- NAV
- Nasjonal sikkerhetsmyndighet
- Straffe- og bøterregisteret
- Passdata
- Postens adresseregister
- Helsepersonellregisteret
- Sentralregisteret for sikkerhetsopplæring
- Statens lånekasse for utdanning
- Samordna opptak.

Vernepliktforskriften § 3-2 sier at de under vernepliktig alder, som etter søknad innvilges fremskutt tjeneste, blir vernepliktig fra og med fordelingen, men tidligst den dagen de fyller 18 år. Vernepliktsloven § 25 har blitt endret i forbindelse med innføring av den nye innrullingsordningen, jf. Ot.prp. nr. 28 (1969–1970), ved omorganiseringen av Utskrivningsvesenet, jf. Ot.prp. nr. 62 (1989–1990) og ved innføring av sesjonsplikt for kvinner, jf. Ot.prp. nr. 41 (2008–2009).

I § 25 fremgår det at innrulling ikke foretas tidligere enn året før utskrivningsåret, som i følge § 20 første ledd er det året de fyller 18 år. Bestemmelser om at alle utskrivningspliktige skal avgi en egenerklæring på sesjon 1, er gitt i § 27 andre ledd. Hensikten med denne egenerklæringen er å skaffe informasjon om den enkeltes helse, forutsetninger og interesser, som grunnlag for videre utvelgelser og oppfølging.

Bestemmelser om Vernepliktsverkets ansvar for å føre et verneplikts- og tjenesteregister er gitt i vernepliktsloven § 36. Nærmere bestemmelser om innhold og

oppbevaring av opplysningene i registeret følger i dag av vernepliktforskriften. Av heimevernloven § 31 fremgår det at Kongen kan gi bestemmelser om rulleføring av heimevernssoldater. Rulleføringen er Forsvarets innhenting og behandling av personopplysninger og oppdatering av Forsvarets verneplikts- og tjenesteregister.

Vurdering og forslag til § 7

Innrulling er et begrep som er benyttet fra gammelt av fordi man ble innrullert i datidens hovedrulle. Forsvarets hovedrulle er i dag Forsvarets verneplikts- og tjenesteregister. Departementet mener at det er mer pedagogisk og i samsvar med dagens begrepsbruk å ikke videreføre begrepet innrulling. Innrulling innebærer at Forsvaret innhenter, registrerer og kontrollerer personopplysninger om norske borgere og om utenlandske statsborgere som oppholder seg i Norge.

I gjeldende rett heter det at innrulling ikke skal foretas tidligere enn året forut for utskrivningen. Det vil si at Forsvaret kan innhente og behandle personopplysninger fra det året de fyller 17 år. Forslag til § 7 gir Forsvaret en rett til å innhente opplysninger om norske statsborgere, og om utenlandske statsborgere som oppholder seg i Norge fra det året de fyller 17 år.

I vernepliktsloven § 46 er Forsvarets rett til å innhente opplysninger fra offentlige myndigheter og tjenestemenn m. m begrenset til å gjelde personer mellom 17 og 45 år. Forsvaret har også behov for å innhente opplysninger om personer etter at de har fylt 45 år. Det foreslås derfor ikke en absolutt begrensning, men opplysningsplikten er begrenset til å gjelde nødvendige opplysninger som Forsvaret har behov for. Formålet med å innhente opplysningene er å avklare om personer er skikket til tjeneste, å innkalle personer til tjeneste og å holde verneplikts- og tjenesteregisteret oppdatert. Personopplysningsloven § 11 bokstav e sier at den behandlingsansvarlige skal sørge for at personopplysningene som behandles er korrekte og oppdaterte.

For å kunne oppdatere sine registre, trenger Forsvaret også opplysninger om personer

- over 55 år ved inngåelse av kontrakt om tjeneste i Heimevernet
- mellom 55 og 60 år for oppfølging av militært tilsatte
- mellom 55 og 70 år for oppfølging av sivilt tilsatte i Forsvaret
- over 55 år for kontroll av personer som frivillig melder seg til tjeneste i Forsvaret i krig eller når krig truer.

Departementet mener videre at rulleføring kan sidestilles med behandling av personopplysninger. Bestemmelsene i vernepliktsloven og heimevernloven om rulleføring er ivaretatt i § 7 om innhenting og behandling av personopplysninger.

Departementet foreslår å videreføre forskriftsbestemmelsene i tredje ledd. Vi foreslår også at forskriftskompetansen delegeres til departementet.

Bestemmelsen må ses i sammenheng med forslag til 1 §§ 8 og 59. Disse bestemmelsene viderefører vernepliktsloven §§ 40 og 46 som pålegger utskrivnings- og vernepliktige og offentlige og private en plikt til å gi opplysninger.

Departementet foreslår at § 7 skal lyde:

§ 7 Forsvarets rett til å innhente og behandle personopplysninger

Forsvaret kan innhente og behandle nødvendige personopplysninger om norske statsborgere og personer som oppholder seg i Norge uten å være norske statsborgere. Opplysningene kan innhentes fra offentlige og private registre fra det året personene fyller 17 år. Opplysningene registreres i Forsvarets verneplikts- og tjenesteregister.

Formålet med å innhente opplysningene er å avklare om personer er skikket til tjeneste, å innkalle personer til tjeneste og å holde verneplikts- og tjenesteregisteret oppdatert.

Departementet kan gi forskrift om innhenting og behandlingen av personopplysningene.

7.3.4 § 8 Opplysningsplikt og meldeplikt

Gjeldende rett

Bestemmelsen om at alle utskrivningspliktige skal avgi en egenerklæring, fremgår av reglene for den første delen av den todelte sesjonsordningen i vernepliktsloven § 27 andre ledd. Forsvarets rett til å kreve disse opplysningene er omtalt i punkt 7.3.3.

Det følger i dag av vernepliktsloven § 39 første ledd at Kongen kan bestemme at utskrivningspliktige og vernepliktige har en meldeplikt om flytting, bortreise, utvandring og mønstring i utenriks fart. Videre er det gitt hjemmel for Kongen til å fastsette nærmere bestemmelser om reiseforbud. Det følger av Grunnloven § 106 at enhver kan nektes å forlate landet hvis det er nødvendig for å avtjene verneplikten. I krig eller når krig truer kan det innføres utreiseforbud med Stortingets samtykke for utskrivningspliktige og vernepliktige og også personer fra 1. januar i det år de fyller 17. Bestemmelsen har til formål å forhindre at de som har tjenesteplikt i Forsvaret reiser ut av landet når det er behov for dem. Innføringen av et slikt forbud må anses som relativt inngripende for friheten til borgerne. Bestemmelsen må ses i sammenheng med vernepliktsloven § 15. Utfyllende bestemmelser om flytting, utreisetillatelse og fast bosetting i utlandet finnes i dag i vernepliktforskriften kapittel 20. I vernepliktsloven § 39 andre ledd ligger det i dag en meldeplikt til politiet når man kommer tilbake til Norge etter utenriksfart. Det følger av heimevernloven § 24 bokstav a og b at vernepliktslovens bestemmelser får tilsvarende anvendelse. Vernepliktsloven § 39 ble endret ved behandlingen av Ot.prp. nr. 43 (2003–2004) Om lov om endringer i rettergangslovgivningen m.m. (organiseringen av den sivile rettspleie på grunnplanet). Bestemmelsen ble også endret i forbindelse med innføring av sesjonsplikt for kvinner, jf. Ot.prp. nr. 41 (2008–2009) og ved innføring av allmenn verneplikt, jf. Prop. 122 L (2013–2014).

Vernepliktsloven § 40 første ledd gir hjemmel til å kreve at personer i utskrivningspliktig eller vernepliktig alder ved personlig fremmøte eller skriftlig, skal gi alle opplysninger som er av betydning for utskrivningen og verneplikten deres. De kan også pålegges å dokumentere opplysningene og godtgjøre at de er korrekte. Hvem som kan kreve opplysningene fremlagt bestemmes av Kongen, jf. vernepliktsloven § 40 andre ledd første punktum. Det fremgår av vernepliktforskriften § 21-5 at blant annet Vernepliktsverket, oppsettende enheter, politi- og sivilforsvarsmyndigheter, øvrige offentlige myndigheter og private arbeidsgivere, jf. vernepliktsloven § 46 første ledd og norske utenriksstasjoner, kan kreve opplysningene fremlagt. Vernepliktsloven § 40 andre ledd siste punktum gir i tillegg til første punktum norske statsborgere som oppholder seg utenfor Norge adgang til å godtgjøre at deres vernepliktsforhold ikke er til hinder for et fortsatt opphold i utlandet ved utenriksstasjonene. Dette gjelder også ved innføring av nasjonalitetsprotokoll. Nasjonalitetsprotokoll opprettes i visse situasjoner for å registrere borgere i utlandet. Det følger av heimevernloven § 24 bokstav c at vernepliktslovens bestemmelser får tilsvarende anvendelse.

Vernepliktsloven § 42 har stått uendret siden vernepliktsloven trådte i kraft i 1953. Formålet med bestemmelsen er å sikre en effektiv gjennomføring av utskrivningen og tjenesteplikten. Utskrivningspliktige og vernepliktige skal når Forsvaret krever det skriftlig bekrefte mottak av innkallinger med videre. Overtredelse av bestemmelser kan medføre ileggelse av bøter, jf. vernepliktsloven § 48 nr. 3. Det følger av heimevernloven § 24 bokstav e at vernepliktslovens får tilsvarende anvendelse.

Vernepliktsloven § 43 første ledd presiserer at enhver har plikt til å påse at vedkommendes utskrivnings- og vernepliktsforhold kommer under behandling. De som ikke mottar for eksempel innkalling til sesjon 2 eller førstegangstjeneste, og burde ha skjönt at de skulle ha mottatt slik innkallelse, er forpliktet til å melde fra om dette til politiet eller Forsvarets personell- og vernepliktssenter, jf. vernepliktsloven § 43 andre ledd. Vernepliktsloven §§ 40 og 43 ble endret i forbindelse med omorganiseringen av Utskrivningsvesenet, jf. Ot.prp. nr. 62 (1989–1990), innføring av sesjonsplikt for kvinner, jf. Ot.prp. nr. 41 (2008–2009), og ved innføring av allmenn verneplikt, jf. Prop. 122 L (2013–2014).

Etter militærnektekterloven § 2 fjerde ledd kan personer som søker om fritak på grunn av overbevisningsgrunner, pålegges å møte personlig for å gi forklaring i saken. Dette gjelder i de tilfeller der søknaden ikke kan avgjøres på det foreliggende grunnlaget.

Vurdering og forslag til § 8

Departementet foreslår å slå sammen vernepliktsloven §§ 42 og 43 til én bestemmelse. Innholdet i vernepliktsloven § 43 første ledd foreslås videreført i § 8 første ledd, men ordlyden foreslås endret for å gjøre det enklere å forstå hva som ligger i meldeplikten.

Departementet foreslår å klargjøre plikten til å gi og utlevere opplysninger som kan ha betydning for at Forsvaret kan avgjøre om en person er vernepliktig, og om vedkommende kan tjenestegjøre i Forsvaret. Det vil være opp til Forsvaret å bestemme hvilke opplysninger som har betydning for verneplikten. I samsvar med forslåtte begrepsbruk foreslås det å presisere at opplysningene skal være av betydning for personens verneplikt fra det året de fyller 17 til 55 år. Opplysningsplikten må gjelde fra 17 år til 55 år, fordi dette er i samsvar med når Forsvaret starter innhenting av opplysninger for å kartlegge om personer kan bli vernepliktige, og hvor lenge verneplikten kan vare.

Departementet mener at egenerklæringen i dagens sesjon del 1, er en del av prosessen for å innhente personopplysninger om de utskrivningspliktige, og må sees i sammenheng med de øvrige personopplysningene som legges til grunn for å selekttere de som antas å være egnet for tjeneste i Forsvaret. Plikten til å svare på egenerklæringen omfattes av bestemmelsene om opplysningsplikt og meldeplikt i § 8. Bestemmelsen om todelt sesjon kom inn i forbindelse med at kvinner fikk sesjonsplikt. Departementet foreslår at den todelte sesjonsordningen slik den fremgår av loven ikke videreføres. Opplysningene som innhentes gjennom egenerklæringen skal fortsatt brukes som grunnlag for videre utvelgelse og oppfølging av de personene som anses best egnet til tjeneste i Forsvaret, uten at dette inngår som en del av sesjonen. Endringen innebærer ingen materiell endring.

Departementet mener det er pedagogisk riktig å samle alle bestemmelsene som gjelder opplysningsplikt og meldeplikt i en bestemmelse, vi foreslår derfor at militærnekte-loven § 2 fjerde ledd videreføres i § 8 første ledd tredje punktum.

I dag mottar ikke politiet henvendelser vedrørende vernepliktsforhold. Slike henvendelser må gå til Forsvaret. Forsvarets personell og vernepliktssenter vil være den enheten i Forsvaret som skal motta slike henvendelser, men det bør være tilstrekkelig at det fremgår av loven at melding skal gis til Forsvaret.

Vernepliktsloven § 42 første ledd er videreført i § 8 andre ledd. Vi har presisert at det er Forsvaret som kan kreve bekreftelse på mottatte innkallinger med videre av personer mellom 17 og 55 år.

Bestemmelsen om meldeplikt ved reise, flytting og utvandring i vernepliktsloven § 39 første ledd første og andre punktum videreføres, men departementet foreslår enkelte endringer for å gjøre bestemmelsen tidsrelevant. Mønstring i utenriksfart foreslås fjernet. Forsvaret vil i dag få opplysninger om flytting fra folkeregisteret. Siden departementet foreslår at opplysningsplikten skal være fra 17 år, er tillegget i vernepliktsloven § 39 første ledd tredje punktum siste ledd ikke lenger nødvendig. Departementet foreslår i tredje ledd at Forsvaret kan pålegge personer som kan bli

innkalt en meldeplikt, hvis de skal flytte eller oppholde seg utenfor Norge i mer enn to måneder. Dette er i samsvar med vernepliktforskriften kapittel 20. Bestemmelser om reiseforbud i krig eller når krig truer, foreslås videreført i forslag til § 16.

Som det fremgår av forarbeidene fra 1953, kan det kunne bli nødvendig i krig eller ved fare for krig, å utskrive også nordmenn som oppholder seg i utlandet. Departementet foreslår derfor å videreføre bestemmelsen som gir Kongen hjemmel til å gi bestemmelser om hvilke personer og institusjoner som kan kreve opplysningene og klargjøre at disse skal gis i forskrift, men vi foreslår å endre personer og institusjoner til «private og offentlige virksomheter i Norge og norske virksomheter i utlandet». Vernepliktsloven § 40 andre ledd andre punktum gir i tillegg til første punktum, adgang til at også norske statsborgere som oppholder seg utenfor Norge kan godtgjøre at deres vernepliktsforhold ikke er til hinder for et fortsatt opphold i utlandet ved utenriksstasjonene. Dette gjelder også ved innføring av nasjonalitetsprotokoll. Dette er en protokoll som opprettes i visse situasjoner for å registrere norske borgere i utlandet. Vernepliktsloven § 40 andre ledd andre punktum dekkes delvis av første punktum. Departementet kan i utgangpunktet ikke se at dette har noen relevans i dag, men mener uansett at det ikke naturlig å regulere dette i denne loven. Vernepliktsloven § 40 andre ledd andre punktum foreslås derfor opphevet. Forskriftsbestemmelsen om muntlig forklaring i militærnekte-loven § 2 foreslås videreført i § 8 fjerde ledd.

Vernepliktsloven § 39 andre ledd foreslås ikke videreført. Dette praktiseres ikke i dag.

Departementet foreslår at § 8 skal lyde:

§ 8 Opplysningsplikt og meldeplikt

Personer mellom 17 og 55 år plikter på oppfordring å gi Forsvaret opplysninger som har betydning for verneplikten. Opplysningene skal dokumenteres hvis Forsvaret krever det. Vernepliktige som søker om fritak etter kapittel 4, kan bli pålagt å forklare seg muntlig.

Forsvaret kan kreve skriftlig bekreftelse på at innkallinger, andre pålegg og dokumenter om verneplikt er mottatt. De som ikke oppholder seg på registrert adresse, skal sørge for å gjøre seg kjent med innholdet i innkallinger, andre pålegg og dokumenter om verneplikten.

Forsvaret kan kreve at alle som kan bli kalt inn til tjeneste i Forsvaret, skal melde fra om fast eller midlertidig flytting i eller utenfor Norge og om utenlandsopphold på over to måneder.

Kongen kan gi forskrift om hvor omfattende meldeplikten skal være, om at alle søkere skal forklare seg muntlig i saker om fritak etter kapittel 4, og om hvilke andre private og offentlige virksomheter i Norge og norske virksomheter utenfor Norge som kan kreve opplysninger etter første ledd.

7.3.5 § 9 Sesjon

Gjeldende rett

Vernepliktsloven § 27 gir bestemmelser om todelt sesjonsordning. Ordningen kom i forbindelse med innføring av sesjonsplikt for kvinner i 2009, jf. Ot.prp. nr. 41 (2008–2009). Formålet med todelt sesjon var å begrense antall utskrivningspliktige som skulle møte på sesjon for klassifisering. På sesjon del 1 blir inntil 25 000 menn og kvinner som antas å være egnet for tjeneste i Forsvaret valgt ut av et årskull på cirka 60 000. De utvalgte blir kalt inn til sesjon del 2, hvor deres forutsetninger for tjeneste i Forsvaret fastsettes.

Regler for sesjon del 1 er gitt i § 27 andre ledd. Egenerklæringen til sesjon del 1 er tidligere omtalt i punkt 7.3.4.

Sesjon er opprinnelig betegnelsen på et møte mellom de utskrivningspliktige og utskrivningsmyndigheten. Utskrivningsmyndigheten er Forsvarets personell- og vernepliktssenter. På sesjon informerer utskrivningsmyndigheten de utskrivningspliktige om verneplikten og mulighetene for tjeneste i Forsvaret. På sesjon blir også de utskrivningspliktige klassifisert.

I § 27 første ledd andre punktum fastsettes det at tjenestedyktigheten til de utskrivningspliktige som av ulike årsaker ikke kan møte til sesjon del 2, kan fastsettes ved frammøte til tjeneste.

Regler for utsettelse med utskrivningen når vektige velferdsgrunner foreligger, følger av vernepliktsloven § 21. Kongen kan gi bestemmelser om utsettelse.

Vurdering og forslag til § 9

Departementet foreslår at begrepet todelt sesjonsordning ikke videreføres. Som redegjort for i punkt 7.3.3 og 7.3.4, mener departementet at egenerklæringen i dagens sesjon del 1, bør inngå som en del av prosessen for å innhente og kontrollere personopplysninger om de utskrivningspliktige, og omfattes av bestemmelsene om opplysningsplikt og meldeplikt i forslag til § 8. «Sesjon del 2» foreslås endret til «sesjon». Det foreslås ellers ingen endringer av prosessen for utvelgelse av personer som skal møte til sesjon ved et av Forsvarets sesjonssentre.

Departementet foreslår at begrepet «tjenestedyktig» erstattes av begrepet «skikket til tjeneste i Forsvaret». Vurdering og bestemmelse av skikkethet for tjeneste i Forsvaret tilsvarende det som i gjeldende rett omtales som fastsettelse av tjenestedyktighet. Vurderingen av hvem som er skikket til tjeneste i Forsvaret, omtales i punkt 7.3.6.

Departementet foreslår at bestemmelsen om fastsettelse av skikketheten til tjeneste i Forsvaret av personer som av ulike årsaker ikke kan møte til sesjon, flyttes til bestemmelsene om vurdering av hvem som er skikket til tjeneste i forslag til § 10.

Departementet foreslår at bestemmelsene i § 27 tredje ledd videreføres i § 9 første ledd, men omformuleres og tilpasses de foreslåtte justeringene.

Departementet foreslår at vernepliktsloven § 21 om utsatt fremmøtetidspunkt videreføres i § 9 første ledd tredje punktum.

I § 9 tredje ledd foreslår vi en forskriftshjemmel, som gir departementet myndighet til å gi forskrift om gjennomføringen av sesjon og om godtgjørelse for å møte til sesjon. Forslaget innebærer at forskriftskompetansen delegeres til departementet.

Departementet foreslår at § 9 skal lyde:

§ 9 Sesjon

På grunnlag av Forsvarets behov og innhentede opplysninger kan personer som antas å være egnet til tjeneste, innkalles til sesjon. De som blir innkalt, plikter å møte. De som søker om det, kan få utsatt fremmøtetidspunktet når det foreligger vektige velferdsgrunner.

På sesjon bestemmer Forsvaret hvem som er skikket til tjeneste, og de innkalte får informasjon om verneplikten og om tjenesten i Forsvaret.

Departementet gir forskrift om gjennomføringen av sesjon og om godtgjørelse for å møte til sesjon.

7.3.6 § 10 Vurdering av hvem som er skikket til tjeneste

Gjeldende rett

Regler for klassifisering er gitt i vernepliktsloven § 26. Klassifisering av utskrivningspliktige skal bringe på det rene den alminnelige tjenestedyktigheten, og den enkeltes forutsetninger for tjeneste i Forsvaret og totalforsvaret forøvrig. Klassifiseringen gir grunnlag for fordeling av de tjenestedyktige til tjeneste i Forsvaret. Klassifiseringen omfatter vurdering og registrering av personopplysninger, bestemmelse av tjenestedyktighet og egnethet for tjeneste i Forsvaret, prøver for å fastslå kvalifikasjoner i forhold til krav for tjeneste i ulike tjenestestillinger, og utskrivningspliktiges ønsker vedrørende tjenesten.

Det fremgår av første ledd at klassifiseringen fortrinnsvis skal skje på sesjon av en klassifiseringsnemnd. Det gis også bestemmelser for nemndas sammensetning og oppgaver. I andre ledd gis bestemmelser om klassifisering under krig og andre særlige forhold.

I vernepliktsloven § 32 fremgår det at Kongen kan gi nærmere regler om undersøkelser og prøver for bedømmelse av tjenstedyktighet. Tilsvarende bestemmelse er gitt i heimevernloven § 7.

Klassifisering utenfor sesjon er regulert i vernepliktsloven § 29. I tillegg er det i § 27 første ledd andre punktum gitt bestemmelser om at tjenstedyktigheten for utskrivningspliktige som av ulike årsaker ikke kan møte til sesjon del 2, kan fastsettes ved fremmøte til tjeneste. Dette gjelder utskrivningspliktige som ikke åpenbart er helt udyktige til tjeneste i Forsvaret.

Vernepliktsloven § 30 gir regler for fastsetting og endring av legekjenneelse. En legekjenneelse bestemmer en persons medisinske skikkethet for tjeneste i Forsvaret. Den medisinske skikkethetsvurderingen fremkommer i en helseprofil, som baserer seg på en diagnoseliste for militær seleksjonsmedisin fastsatt av sjefen for Forsvarets sanitet. Av første ledd går det frem at utskrivningspliktige som antas å få sin legekjenneelse endret, kan gis inntil to års utsettelse med å få fastsatt kjennelsen. Det fremgår av vernepliktsloven § 35 at Kongen bestemmer hvordan resultatet av utskrivningen skal meddeles de utskrivningspliktige.

Vernepliktsloven § 41 hjemler de utskrivningspliktiges og vernepliktiges plikt til å bli legeundersøkt og pålagt andre prøver som er nødvendige for å vurdere om de er skikket til tjeneste i Forsvaret. Bestemmelsen omfatter undersøkelser som gjennomføres på sesjon 2. Det følger av heimevernloven § 24 bokstav d at vernepliktslovens bestemmelser får tilsvarende anvendelse.

Vernepliktsloven §§ 26, 27, 29, 30, 31, 32 og 41 ble endret i forbindelse med omorganiseringen av Utskrivningsvesenet, jf. Ot.prp. nr. 62 (1989–1990). Vernepliktsloven §§ 27, 30 og 31 ble også endret ved innføring av sesjonsplikt for kvinner, jf. Ot.prp. nr. 41 (2008–2009), og ved innføring av allmenn verneplikt, jf. Prop. 122 L (2013–2014).

Vurdering og forslag til § 10

Bestemmelser om vurdering av skikkethet til tjeneste i Forsvaret og klassifisering, foreslås samlet i § 10. Departementet mener at bestemmelser om vurdering av hvem som er skikket til tjeneste i Forsvaret og forskriftsbestemmelser om undersøkelser og prøver for å kunne bestemme om en person er skikket til tjeneste, hører sammen. Begrepet «klassifisering» foreslås erstattet av «vurdering av skikkethet til tjeneste i Forsvaret».

Bestemmelsen i vernepliktsloven § 41 om plikten til å la seg undersøke av lege og gjennomgå andre undersøkelser og prøver for å bedømme helsetilstanden og andre

forutsetninger for tjeneste i Forsvaret, videreføres i § 10 første ledd. Departementet foreslår å klargjøre og forenkle ordlyden i bestemmelsen.

Forsvaret avgjør om en person er skikket til tjeneste på bakgrunn av innhentede opplysninger, vedtak om helsetilstand, andre prøver og samtaler på sesjon.

I §§ 10 og 11 foreslår vi å erstatte legekjennelse med «vedtak om helsetilstand». Legekjennelsen er den avgjørelsen som blir tatt på sesjon om en persons helsetilstand. Legekjennelse kan forbindes med en rettslig kjennelse. Begrepet «vedtak om helsetilstand» er valgt for å presisere at dette er en avgjørelse som kan påklages. Det er imidlertid ikke et vedtak etter forvaltningsloven, jf. forslag til § 65.

Departementet mener at vurderingen av helsetilstanden skal baseres på den faktiske helsetilstanden. Personer som antas å få endringer av helsetilstanden sin, kan be om ny vurdering når de mener at helsetilstanden har endret seg. Departementet foreslår at bestemmelsen om utsatt legekjennelse i vernepliktsloven § 30 første ledd ikke videreføres.

Det er Forsvaret som avgjør om personer er skikket eller ikke. Departementet mener at presiseringen om at de som åpenbart ikke er skikket til tjeneste kan kjennes udyktige til tjeneste i Forsvaret uten medvirkning av lege, ikke er nødvendig. Dette gjøres i dag blant annet på bakgrunn av innhentede opplysninger fra NAV.

Departementet foreslår at bestemmelsene om klassifisering utenfor sesjon gitt i vernepliktsloven §§ 27 og 29 videreføres med språklige justeringer. Det foreslås også at bestemmelsen om at skikkethet til tjeneste for de som av ulike årsaker ikke kan møte til sesjon kan fastsettes ved frammøte til tjeneste, tas inn i andre ledd andre punktum

Det foreslås videre at forskriftsbestemmelsene i vernepliktsloven § 32 og i heimevernloven § 7 tas inn i § 10 tredje ledd om vurdering av hvem som er skikket til tjeneste. Departementet foreslår at det gis nærmere bestemmelser i forskrift om undersøkelser og prøver, om vurderingen av helsetilstanden og om hvordan de innkalte skal få meddelt resultatet av vurderingen. Bestemmelser om klassifiseringsnemndas sammensetning og oppgaver foreslås flyttet til forskrift. Departementet foreslår at myndigheten til å fastsette forskriften delegeres til departementet.

Bestemmelser om vurdering av hvem som er skikket til tjeneste under krig og andre særlige forhold, foreslås tatt inn i forslag til § 16.

Departementet foreslår at § 10 skal lyde:

§ 10 Vurdering av hvem som er skikket til tjeneste

De som er innkalt til sesjon, plikter å la seg undersøke av lege og å gjennomgå andre undersøkelser og prøver som Forsvaret mener er nødvendige for å kunne avgjøre om de er skikket til tjeneste. Dette gjelder også dem som senere innkalles til tjeneste, og dem som er i tjeneste.

På grunnlag av innhentede opplysninger, vedtak om helsetilstand, andre prøver og samtaler bestemmer Forsvaret på sesjon om de innkalte er skikket til tjeneste. Innkalte som Forsvaret antar er egnet til å gjennomføre tjeneste, og som ikke har hatt mulighet til å møte på sesjon, kan bli vurdert når de møter til tjeneste, eller bare på grunnlag av innhentede opplysninger.

Departementet kan gi forskrift om undersøkelser og prøver, om vurderingen av helsetilstanden og om hvordan de innkalte skal få meddelt resultatet av vurderingen.

7.3.7 § 11 Klage på vedtak om helsetilstand

Gjeldende rett

Vernepliktsloven § 31 første og andre ledd gir bestemmelser for fornyet legekjenning ved fremmøte til tjeneste og for senere vurdering av legekjenninger. I vernepliktsloven § 31 tredje ledd slås det fast at enhver legekjenning avgitt etter vernepliktsloven, kan omgjøres av sjefen for Forsvarets sanitet innen seks måneder etter at legekjenningen er gitt. Dette kan blant annet skje dersom det avdekkes at feilaktig medisinsk bedømmelse eller brudd på gjeldende klassifiseringsbestemmelser, har hatt avgjørende innflytelse på kjennelsen. I vernepliktsforskriften § 16-4 fremgår det at klagefristen på legekjenninger gitt etter vernepliktsloven § 31 er seks måneder.

Vernepliktsloven § 31 ble endret i forbindelse med omorganiseringen av Utskrivningsvesenet, jf. Ot.prp. nr. 62 (1989–1990), ved innføring av sesjonsplikt for kvinner, jf. Ot.prp. nr. 41 (2008–2009), og ved innføring av allmenn verneplikt, jf. Prop. 122 L (2013–2014).

Vurdering og forslag til § 11

Legekjenning foreslås endret til vedtak om helsetilstand, se punkt 7.3.6. Vernepliktsloven § 31 kan tolkes både som en omgjøringsadgang for Forsvaret og en klagerett for den enkelte på avgjørelser om legekjenninger. Etter dagens praksis gis en klageadgang på legekjenningene i tråd med vernepliktsforskriften. Departementet foreslår derfor i første ledd å klargjøre at det er en klagerett, og at klagefristen er seks måneder. Vernepliktsloven § 31 tredje ledd videreføres i § 11 første og andre ledd. Forvaltningslovens bestemmelser for behandling av klager gjelder ikke, jf. forslag til § 65. Departementet foreslår enkelte språklige endringer i bestemmelsene. Nærmere regler for behandling av klager på vedtak om helsetilstand kan gis i forskrift av departementet.

Departementet foreslår at § 11 skal lyde:

§ 11 Klage på vedtak om helsetilstand

Et vedtak om helsetilstand kan påklages. Klagefristen er seks måneder etter vedtakstidspunktet.

Hvis medisinske forutsetninger som er viktige for vurderingen av helsetilstanden endrer seg før klagefristen løper ut, skal klageren få sin helsetilstand vurdert på nytt.

Departementet kan gi forskrift om behandlingen av klager på vedtak om helsetilstand.

7.3.8 § 12 Utvidet verneplikt ved frivillig tjeneste og utdanning i Forsvaret

Gjeldende rett

I dag følger det av vernepliktsloven § 4 andre ledd at Kongen kan gi bestemmelser om når verneplikten kan inntre for yngreårige som frivillig lar seg utskrive før de er 18 år, jf. vernepliktsloven § 20 fjerde ledd. Nærmere bestemmelser er gitt i vernepliktforskriften

§ 3-2, hvor det fremgår at enhver under vernepliktig alder som søker opptak ved militære skoler, blir vernepliktige fra og med opptaket ved skolen, men tidligst fra 1. januar det år de fyller 17. Dette gjelder også for militære lærlinger.

Vernepliktsloven § 4 ble endret i forbindelse med nedsetting av vernepliktsalderen, jf. Ot.prp. nr. 45 (1975–1976), ved regulering av tjeneste- og tilknytningsforholdene for kvinners tjeneste i det militære forsvar, jf. Ot.prp. nr. 37 (1978–1979), ved heving av aldersgrense for militær tjeneste, jf. Ot.prp. nr. 61 (1999–2000), ved innføring av sesjonsplikt for kvinner, jf. Ot.prp. nr. 41 (2008–2009) og ved innføring av allmenn verneplikt, jf. Prop. 122 L (2013–2014).

Vurdering og forslag til § 12

Departementet foreslår å presisere at dette er en hjemmel for å utvide verneplikten til å gjelde for de som har søkt utdanning eller frivillig tjeneste, og som er under 19 år. Med de begrensinger som følger av vernepliktsloven § 4 siste ledd, kan ikke verneplikten inntre tidligere enn fra 1. januar det året de fyller 17. Begrensningene i vernepliktsloven § 4 er videreført i forslag til § 4 i bestemmelser om tjeneste for personer under 18 år. Departementet ser ikke behov at det skal gis nærmere bestemmelser om dette i forskrift. Det foreslås derfor uttømmende regulert i loven.

Departementet foreslår at § 12 skal lyde:

§ 12 Utvidet verneplikt ved frivillig tjeneste og opplæring i Forsvaret

Personer som etter søknad innkalles til tjeneste eller opplæring i Forsvaret før det året de fyller 19 år, har verneplikt fra og med den dagen tjenesten eller opplæring starter, men ikke tidligere enn 1. januar det året de fyller 17 år.

7.3.9 § 13 Utvidet verneplikt for tidligere militært tilsatte

Gjeldende rett

Det følger av vernepliktsloven § 8 andre ledd at vernepliktige som utdannes til befal under førstegangstjenesten og som ikke tar ansettelse som fastlønte eller kontraktstjeneste av ett års varighet eller mer utover førstegangstjenesten, følger den årsklasse de tilhører. Dette innebærer at de er vernepliktige til de er 44 år. Bestemmelsen gjelder i fredstid. Av § 8 tredje ledd følger det at alle andre befal, blant annet etatsutdannede og fastlønte som har trådt ut av tjenesten, er vernepliktige til og med det år de fyller 55. Vernepliktsloven § 8 ble endret i forbindelse med nedsettelse av vernepliktsalderen, jf. Ot.prp. nr. 45 (1975–1976), ved regulering av tjeneste- og tilknytningsforholdene for kvinners tjeneste i det militære forsvar, jf. Ot.prp. nr. 37 (1978–1979), ved omorganiseringen av Utskrivningsvesenet, jf. Ot.prp. nr. 62 (1989–1990) og ved innføring av allmenn verneplikt, jf. Prop. 122 L (2013–2014).

Vurdering og forslag til § 13

Bestemmelsene i vernepliktsloven § 8 andre og tredje ledd fastsetter en forskjell i lengden på verneplikten for utskrevet og vernepliktig befal. Departementet foreslår at bestemmelsene videreføres i § 13, med en begrepsjustering og språklig tilpassing til endringene som er foreslått i Prop. 111 LS (2014–2015).

Departementet foreslår at § 13 skal lyde:

§ 13 Utvidet verneplikt for tidligere militært tilsatte

Tidligere militært tilsatte har verneplikt til og med det året de fyller 55 år.

Dette gjelder militært tilsatte som har vært tilsatt fast eller midlertidig i ett år eller mer ut over førstegangstjenesten.

7.3.10 § 14 Utvidet verneplikt i Heimevernet for personer mellom 44 og 55 år

Gjeldende rett

Av heimevernloven § 4 første ledd nr. 1 fremgår det at Kongen kan gi nærmere bestemmelser om at alle vernepliktige som ikke forutsettes kalt inn til annen militærtjeneste, har tjenesteplikt i Heimevernet. Videre har vernepliktsfrie i vernepliktig alder og eldre, tjenesteplikt inntil fylte 55 år etter heimevernloven § 4 første ledd nr. 2. De over vernepliktig alder kan bare pålegges tjeneste dersom Heimevernets oppgaver ikke kan løses ved bruk av tjenestepliktige i yngre alder. Med «vernepliktsfrie i vernepliktig alder» forstås personer mellom 19 og 44 år som av ulike årsaker er fritatt for verneplikt og tjeneste i Forsvaret. Dette kan blant annet omfatte personer som av helsemessige eller andre årsaker ikke er blitt utskrevet, eller personer som av de samme årsakene er blitt fritatt for verneplikt. Vernepliktsfrie i vernepliktig alder kan etter ny sesjonsordning, også omfatte utskrivningspliktige som etter sesjon del 1 ikke har gått videre til sesjon del 2. «Vernepliktsfrie over vernepliktig alder» omfatter personer mellom 44 og 55 år.

Vurdering og forslag til § 14

Departementet mener at plikten til å gjøre tjeneste i Heimevernet for personer i vernepliktig alder, er tilstrekkelig dekket gjennom bestemmelsen om plikt til å gjøre tjeneste i Forsvaret, jf. forslag til § 2. Denne plikten omfatter tjenesteplikt på grunnlag av verneplikt eller inngått kontrakt om tjeneste med Forsvaret. Denne plikten gjelder også for personer som ikke har vært innkalt til sesjon for vurdering av skikketheten til tjeneste i Forsvaret, eller som ikke har fått vurdert skikketheten til tjeneste på annen måte, hvis behovet for personell i Heimevernet ikke kan dekkes på annen måte.

Personer i vernepliktig alder som av helsemessige eller andre årsaker er fritatt for tjeneste i Forsvaret, vil heller ikke være aktuelle for tjeneste i Heimevernet. Bestemmelse om tjenesteplikt i Heimevernet for vernepliktsfrie i vernepliktig alder anses derfor ikke aktuell å videreføre.

Departementet foreslår at bestemmelsene om tjenesteplikt i Heimevernet for personer over vernepliktig alder, videreføres i § 14. Dette vil omfatte personer mellom 44 og 55 år som Forsvaret finner skikket til slik tjeneste. Departementet mener at denne tjenesteplikten, må ses på som en utvidet verneplikt i Heimevernet for personer mellom 44 og 55 år.

I tredje ledd foreslås en forskriftshjemmel til å gi nærmere bestemmelser om innholdet i den utvidede verneplikten for personer mellom 44 og 55 år.

Departementet foreslår at § 14 skal lyde:

§ 14 Utvidet verneplikt i Heimevernet for personer mellom 44 og 55 år

Hvis Heimevernet ikke har mange nok tjenestepliktige under 44 år, kan personer mellom 44 og 55 år som er skikket til tjeneste, bli pålagt en utvidet verneplikt i Heimevernet.

Kongen gir forskrift om innholdet i den utvidede verneplikten for personer mellom 44 og 55 år.

7.3.11 § 15 Overføring til Sivilforsvaret og politiet

Gjeldende rett

Etter vernepliktsloven § 7 tredje ledd første punktum kan Kongen med Stortingets samtykke bestemme at vernepliktige kan brukes til å utføre sivilt samfunnsnyttig arbeid istedenfor militærtjeneste. I forarbeidene til vernepliktsloven står det at sivil samfunnsnyttig arbeid kun skal pålegges når viktige samfunnsinteresser står på spill eller når tvingende samfunnshensyn gjør det nødvendig. Det fremgår av forarbeidene at dette er ment å være en unntaksordning, jf. Ot.prp. nr. 40 (1953).

Av § 7 tredje ledd andre punktum følger det at Kongen med Stortingets samtykke kan bestemme at vernepliktige ikke skal kalles inn etter vernepliktsloven, men overføres til tjeneste i Sivilforsvaret. Av Ot.prp. nr. 28 (1961–62) går det frem at det her dreier seg om overføring av vernepliktige av kategorien arbeidsdyktig A og B som ikke har utført førstegangstjeneste. Det var en forutsetning for overføringene at det skulle tas hensyn til det militære behov for arbeidsdyktige, og at mannskapene overføres uten forutgående utdanning. Tredje ledd siste punktum ble i 1990 endret fordi begrepet tjenedyktig ikke lenger ble gradert, og fordi Sivilforsvaret hadde behov for personell som var tjenestedyktig, jf. Ot.prp. nr. 62 (1989–90).

Etter § 17 første ledd siste punktum kan Kongen med Stortingets samtykke bestemme at vernepliktige av hensyn til rikets samlede forsvar, skal gjøre tjeneste i Heimevernet, politiet, Sivilforsvaret eller handelsflåten. Bestemmelsen skal ivareta totalforsvarets behov for personell gjennom at vernepliktige som ikke forutsettes brukt i Forsvaret, kan fristilles av hensyn til personellbehovet i de øvrige sektorene av totalforsvaret. Heimevernet inngår i dag i Forsvarets totale styrkestruktur. Gjennom den særlige ordningen for sjømenns verneplikt, ble handelsflåtens behov for bemanning sikret. Ordningen ble satt ut av kraft i 2009. Vernepliktsloven § 17 har kun blitt endret for å sikre en lovhjemmel for omdisponering av vernepliktige fra Sjøforsvarets mobiliseringsreserve til handelsflåtens bemanningsreserve i krig, jf. Ot.prp. nr. 4 (1992–93).

Vurdering og forslag til § 15

Departementet mener at behovet for overføring av vernepliktige til Sivilforsvaret, kan ivaretas ved en sammenslåing og omformulering av vernepliktsloven § 7 tredje ledd og § 17 første ledd siste punktum. Det samme gjelder overføring til politiet for å dekke behovet for personell i Politireserven. For å ivareta totalforsvarets behov for personell, foreslår departementet at også vernepliktsloven § 17 første ledd siste punktum videreføres i § 15, men begrenset til overføring til Sivilforsvaret og politiet (Politireserven).

Vi foreslår i § 15 første ledd at vernepliktige som ikke kalles inn til tjeneste i Forsvaret, kan overføres til Sivilforsvaret eller politiet. Hvor mange vernepliktige som kan overføres bestemmes av Stortinget. Departementet foreslår derfor at denne begrensningen fremgår av forskriftsbestemmelsen i § 15 andre ledd.

Departementet mener at det i dag ikke er grunnlag eller behov for å videreføre bestemmelsen i vernepliktsloven § 7 tredje ledd første punktum. Behovet for å kunne benytte vernepliktige til å utføre samfunnsnyttig arbeid, vil kunne dekkes gjennom bruk av ekstraordinær tjeneste etter forslag til § 17 tredje ledd.

Departementet foreslår at § 15 skal lyde:

§ 15 Overføring til Sivildforsvaret og til politiet

Vernepliktige som ikke kalles inn til tjeneste i Forsvaret, kan overføres til Sivildforsvaret eller politiet.

Kongen kan gi forskrift om overføringen til Sivildforsvaret og politiet, men ikke om hvor mange vernepliktige som kan overføres.

7.3.12 § 16 Verneplikt i krig og når krig truer

Gjeldende rett

Bestemmelser som gjelder omfanget av verneplikten i krig eller når krig truer, finnes i ulike bestemmelser i vernepliktsloven og heimevernloven. Det følger av vernepliktsloven § 4 første ledd at Kongen i krig eller når krig truer, kan bestemme at verneplikten kan utvides til å gjelde fra den dagen i utskrivningssåret vedkommende fyller 18 år. Tilsvarende følger av heimevernloven § 4 tredje ledd. I krig har enhver under vernepliktig alder som er kjent tjenestedyktig for heimevernstjeneste, tjenesteplikt i Heimevernet fra og med fylte 18 år.

Vernepliktsloven § 5 første og andre ledd gir bestemmelse om at det i krig eller når krig truer, kan settes opp krigsforsterkning. I denne er enhver tjenestedyktige som ikke tilhører de faste oppbud tjenestepliktige fra og med den dag de fyller 18 år til og med det år de fyller 55. I den utstrekning det er nødvendig kan tjenestepliktige i krigsforsterkningen, med den begrensning som Grunnloven § 25 fastsetter, brukes til utfylling av de faste oppbud.

Kongen med Stortingets samtykke kan etter vernepliktsloven § 5 tredje ledd, gi nærmere regler om tjenesten, blant annet om fritak på grunn av tjeneste i Heimevernet, politiet eller Sivildforsvaret eller annet krigsviktig eller samfunnsviktig arbeid.

De begrensningene som gjelder etter vernepliktsloven § 3 første ledd annet punktum, annet og fjerde ledd gjelder tilsvarende for tjeneste i krigsforsterkningen.

Det følger av vernepliktsloven § 20 femte ledd at i krig eller når krig truer, kan Kongen gi nærmere regler om utskrivningen, og om at utskrivningsplikten også skal omfatte enhver utenfor riket. Bestemmelser om gjennomføring av sesjon i krig og ved andre særlige forhold er gitt i vernepliktsloven § 26 andre ledd og i § 34 andre ledd.

Det følger av vernepliktsloven § 30 tredje ledd at Kongen i krig eller når krig truer, kan gi bestemmelser om fornyet legeundersøkelse og utskrivning av de som tidligere er kjent udyktige.

Vernepliktsloven § 39 første ledd gir bestemmelse om at i krig eller når krig truer, kan Kongen med Stortingets samtykke treffe bestemmelser om reiseforbud, se også punkt 7.3.4.

Vurdering og forslag til § 16

Departementet foreslår at bestemmelser om omfanget av verneplikten i krig eller når krig truer, reguleres i en egen paragraf.

Departementet har valgt gjennomgående å videreføre begrepene «i krig eller når krig truer» i loven. I krigstidsbestemmelsene i vernepliktsloven, heimevernloven og militærnektekterloven brukes formuleringer som «i krig eller når krig truer», «hvis krig eller fare for krig inntreffer», «der riket er i krig, krig truer eller rikets selvstendighet eller sikkerhet står i fare». Departementet har vurdert å endre disse begrepene, men kommet til at det krever et omfattende arbeid, der det kan være behov for et interdepartementalt samarbeid på beredskapslovgivningens område. Det henger blant annet sammen med at ordlyden i beredskapsloven § 3 har dannet «presedens» for utformingen av virkeområdet i en rekke andre lover, jf. NOU 1995: 31 «Beredskapslovgivningen i lys av endrede forsvars- og sikkerhetspolitiske rammebetingelser». Videre er krig både et folkerettslig og internrettslig begrep. Det som er krig etter folkerettslig forstand trenger ikke å være det etter intern rett og vice versa. Departementet mener endring av begrepsbruken i krigsbestemmelsene må gjøres i et eget arbeid ved en senere anledning.

Departementet foreslår å presisere innholdet i bestemmelsene. Kompetansen til å bestemme om verneplikten skal utvides i krig eller når krig truer er lagt til Kongen. Det fremkommer ikke av vernepliktsloven eller heimevernloven i hvilken form beslutningene om krig og når krig truer skal tas. Krigs- og beredskapsbestemmelser følger ofte av kongelige resolusjoner. En kongelig resolusjon kan vedtas, og først tre i kraft på et senere tidspunkt når Kongen bestemmer. Departementet foreslår at beslutninger etter § 16 må gjøres i forskrift. Dette vil gi større forutberegnelighet for borgerne. Det kan gjøres unntak fra formkravene til forskriftsform etter beredskapsloven. Det vil være naturlig at Kongen vedtar en forskrift, men som først trer i kraft i krig eller når krig truer.

Departementet foreslår at bestemmelser i vernepliktsloven § 4 første ledd og heimevernloven § 4 tredje ledd, videreføres i § 16 bokstav a. Tilsvarende foreslår departementet at bestemmelser om krigsforsterkingen i vernepliktsloven § 5, videreføres som bestemmelse om at Kongen i krig eller når krig truer kan gi forskrift om at verneplikten utvides til 55 år.

Etter vernepliktsloven § 5 tredje ledd kan Kongen med Stortingets samtykke gi regler om krigstjeneste og fritak fra krigstjeneste for de som inngår i krigsforsterkningen. § 5

må ses i sammenheng med vernepliktslovens § 17 første ledd hvor Kongen alene har myndighet til å frita tjenestepiktige fra styrkeoppbygging på grunn av sin sivile stilling eller kompetanse, slik at de kan benyttes til annet samfunnsviktig arbeid. Bakgrunnen for forskjellene i reglene om fritak for tjenesteplikt ved mobilisering og i krigsforsterkningen, er Forsvarets tidligere inndeling i oppbud, linjen og landvernet, og vekting av det som vil være mest samfunnsnyttig ved styrkeoppbygging.

Det forutsettes at det personellet som er styrkedisponert er øvd og trent til å utføre militære oppgaver. Ved styrkeoppbygging eller krig vil tjenestepiktige som er styrkedisponert ha stor verdi for Forsvaret. Det skal derfor meget tungtveiende grunner for at han eller hun får fritak fra tjenesten. Derimot kan en som ikke er styrkedisponert, men oppsatt i krigsforsterkningen, ha større verdi for samfunnet i annen samfunnsnyttig tjeneste, siden krigsforsterkningen kun er en reservestyrke til Forsvaret. Regler for fritak fra krigsforsterkningen bør derfor også ta hensyn til annen krigs- eller samfunnsnyttig virksomhet enn kun det militære forsvarets behov. Kompetansen for denne type vurderinger ligger hos Stortinget og derfor har bestemmelsen en forutsetning om Stortingets samtykke. Dette ble også omtalt i forarbeidene til vernepliktsloven, se Ot.prp. nr. 40 (1953):

For disse sistes vedkomne [tjenestepiktige i vernepliktig alder] vil det bare unntaksvis bli tale om fritakelse for militær tjenesteplikt av hensyn til annen virksomhet. Derimot kan man ikke med samme selvfølgelighet si at væpnet tjeneste i krigsforsterkningen normalt må være prioritert fram for all annen tjeneste eller arbeide under krig. Departementet antar at det er naturlig at disse bestemmelser blir istandbrakt som et samlet hele under medvirkning av Stortinget, slik som også gjeldende lovs § 5 andre ledd påbyr.

Departementet mener forslag til § 31 om fritak for fremmøte på grunn av sivil stilling eller fagkyndighet i tilstrekkelig grad ivaretar vernepliktsloven § 5 tredje ledd.

Bokstav b i § 16 viderefører bestemmelsen i vernepliktsloven § 26 andre ledd og § 34 andre ledd. Etter § 16 bokstav b kan Kongen i forskrift gi bestemmelser om at vurdering av hvem som er skikket for tjeneste og hvem som skal kalles inn til tjeneste, kan gjøres på annen måte enn det som følger av forslag til §§ 9 og 10.

Bestemmelsen i vernepliktsloven § 30 tredje ledd om at Kongen kan bestemme fornyet legekontroll og utskrivning av de som tidligere er kjent udyktige for tjeneste i Forsvaret, foreslås videreført i bokstav c.

I § 16 bokstav d foreslår departementet å videreføre at Kongen kan bestemme at utskrivningsplikten også skal gjelde norske statsborgere som er bosatt utenfor Norge, jf. vernepliktsloven § 20 femte ledd.

Bestemmelsen om at Kongen med Stortingets samtykke kan treffe bestemmelser om reiseforbud i vernepliktsloven § 39 første ledd, foreslås videreført i § 16 bokstav e. Departementet foreslår å endre dette til at Kongen har kompetanse til å gi bestemmelser i forskrift om illeggelse av reiseforbud.

Departementet foreslår at § 16 skal lyde:

§ 16 Verneplikt i krig eller når krig truer

I krig eller når krig truer, kan Kongen gi forskrift om at

- a) verneplikten inntreffer fra fylte 18 år og varer til fylte 55 år
- b) vurderingen av hvem som er skikket og hvem som skal innkalles til tjeneste, skal gjøres på annen måte enn det som følger av §§ 9 og 10
- c) de som tidligere ikke er funnet skikket til tjeneste, kan vurderes på nytt
- d) norske statsborgere som ikke oppholder seg i Norge, kan kalles inn til sesjon
- e) alle som kan kalles inn til tjeneste i Forsvaret, kan bli ilagt reiseforbud.

7.4 Kapittel 3 Tjenesteplikten for vernepliktige

7.4.1 § 17 Tjenesteplikten

Gjeldende rett

Det følger av vernepliktsloven § 9 første ledd at ordinær tjeneste i fred består av førstegangstjeneste, repetisjonstjeneste og eventuelt befals- og annen særopplæring. Repetisjonstjeneste omfatter også hjelpetjeneste i tilknytning til repetisjonstjeneste og etterutdanningskurs, der det kan kalles inn vernepliktige eller tjenestepliktige som ikke er styrkedisponert til militær avdeling eller Forsvarets fellesinstitusjoner. Befals- og annen særopplæring er opplæring som omfattes av vernepliktsloven § 10 andre ledd og heimevernloven § 12. Vernepliktsloven § 10 ble endret i forbindelse med omorganiseringen av Utskrivningsvesenet, jf. Ot.prp. nr. 62 (1989–90). Da ble blant annet betegnelsen «våpenslag» erstattet av «våpenarter» i vernepliktsloven § 10 første ledd og «eksamen artium eller til avgangseksamen fra handelsgymnas eller teknisk skole» erstattet av «eksamen fra videregående skole, studieretning for allmenne fag, eller ingeniørhøgskole». Det fremgår av heimevernloven § 10 at den årlige heimevernstjenesten i fred er en del av den ordinære tjenesten. Nærmere regler om gjennomføringen av heimevernstjenesten kan gis av Kongen. Den ordinære tjenesten skal avtjenes innenfor den tjenestetiden som Stortinget fastsetter, jf. punkt 7.4.2 om forslag til § 18.

Bestemmelsene har til formål å redegjøre for innholdet og omfanget av den tjenesteplikten vernepliktige har i fred.

Ekstraordinær tjeneste i fred reguleres i vernepliktsloven § 9 nr. 2. Ekstraordinær tjeneste kommer i tillegg til den ordinære tjenestetiden i fred. Vernepliktsloven § 9 nr. 2 bokstav a omfatter øvelser som er nødvendige for å styrke Forsvaret ved å gi befal og

mannskaper nødvendige trening for å møte i beredskapssituasjoner. Bokstav b omfatter ekstraordinære forhold som ikke dekkes av vernepliktsloven § 7 tredje ledd første punktum. Det må foreligge en ekstraordinær nødstilstand av mer omfattende karakter. Bokstav c lovfestet opprinnelig det alminnelig anvendte begrepet «beredskapstjeneste» i 1953. Bestemmelsen må ses i sammenheng med vernepliktsloven § 15. Vernepliktsloven § 9 nr. 2 ble endret i forbindelse med behandlingen av Ot.prp. nr. 62 (1989–90). Vernepliktsloven ble også endret i forbindelse med innføring av sesjonsplikt for kvinner, jf. Ot.prp. nr. 41 (2008–2009). Da ble «repetisjonsøvelser» erstattet av «repetisjonstjeneste».

Videre følger det av vernepliktsloven § 13 første ledd at ekstraordinær tjeneste kan pålegges etter avgjørelse fra Kongen med Stortingets samtykke. Dersom det er behov for en rask avgjørelse kan Kongen fatte beslutning om ekstraordinær tjeneste uten Stortingets samtykke. Vernepliktsloven § 13 har ikke blitt endret siden 1953.

Av heimevernloven § 13 andre ledd følger at heimevernssoldater utover pliktig tjeneste etter heimevernloven §§ 9 til 12, som omhandler årlig heimevernstjeneste og andre fredsøvelser, kan pålegges tjeneste som tar sikte på å avverge eller begrense naturkatastrofer eller andre alvorlige ulykker. Det samme gjelder vakthold og sikring av objekter og infrastruktur, i den hensikt å avverge eller begrense anslag av omfattende eller særlig skadevoldende karakter, rettet mot vesentlige samfunnsinteresser. Bestemmelsen omhandler også en begrensning i anvendelse av frivillige under 18 år til tjeneste som tar sikte på å avverge eller begrense anslag som er rettet mot vesentlige samfunnsinteresser og som har omfattende eller særlig skadevoldende karakter.

Vurdering og forslag til § 17

Departementet foreslår en egen bestemmelse hvor det fremgår hva tjenesteplikten i fred omfatter. Departementet foreslår å presisere at tjenesteplikten i Forsvaret går foran annen lovpålagt tjenesteplikt. Dette gjelder for eksempel tjenesteplikten etter sivilberedskapsloven, polititjenesteloven og helseberedskapsloven.

Vernepliktsloven §§ 9 og 13 første ledd og heimvevernloven § 13 foreslås videreført og slått sammen i § 17. Departementet foreslår enkelte språklige endringer for å oppdatere bestemmelsen til dagens begrepsbruk og organisering av Forsvaret.

Departementet foreslår å videreføre vernepliktsloven § 9 nr. 1 i § 17 andre ledd bokstav a, b og d. I bokstav d foreslår departementet å erstatte «befals- og annen sær opplæring» med «offisers-, befals-, og spesialistopplæring». Dette er i samsvar med den nye militærordningen. Årlig heimevernstjeneste er en del av den ordinære tjenesten. Dette fremgår av forslag til § 17 andre ledd bokstav c.

Heimevernloven § 13 andre ledd første og andre punktum, foreslås tatt inn i bestemmelsen om ekstraordinær tjeneste i § 17 tredje ledd bokstav a, b og c. Bokstav b og c dekker også vernepliktsloven § 9 nr. 2 bokstav b. Heimevernloven § 13 andre ledd siste punktum om fritak av frivillige under 18 år for tjeneste som tar sikte på å avverge eller begrense anslag som er rettet mot vesentlige samfunnsinteresser og som har omfattende eller særlig skadevoldende karakter, omfattes av forslag til § 4. Forslaget innebærer ingen materiell endring i omfanget av den ordinære eller ekstraordinære tjenesteplikten i dag.

Vernepliktsloven § 9 nr. 2 bokstav a foreslås videreført i tredje ledd bokstav d.

Departementet foreslår i tredje ledd bokstav e å endre «beredskapstjeneste» til «beredskapstjeneste ved styrkeoppbygging». Dette for å klargjøre at vi i denne sammenheng bare snakker om styrking av Forsvaret, og ikke beredskap generelt. Beordret «satt på krigsfot i beredskapsøyemed» foreslås endret til «styrkeoppbygging», jf. punkt 7.2.3 og forslag til § 3 bokstav a. Dette er i tråd med kgl.res. 9. desember 2005 nr. 69 om fastsetting av styrkeoppbyggingssystemet for Forsvaret og Forsvarets begrepsbruk i dag.

Som hovedregel skal Stortinget avgjøre om vernepliktige kan settes til å utføre ekstraordinær tjeneste etter vernepliktsloven § 13. Etter heimevernloven § 13 er kompetansen lagt til Kongen.

Bakgrunnen for at Stortinget skal fatte denne beslutningen, er at det er Stortinget som bevilger de nødvendige midler for at vernepliktige kan brukes til ekstraordinær tjeneste. I Innstilling I fra Komitéen til utarbeidelse av utkast til ny vernepliktslov, avgitt 21. desember 1951 og inntatt som vedlegg til Ot. prp. nr. 40 (1953) s. 26:

Det vanlige må være at innkallelse til beredskapstjeneste i fred, i likhet med annen ekstraordinær innkallelse, først skjer etter at Stortinget har bevilget de dertil nødvendige midler. På grunnlag av erfaringen fra siste krig kan det bli nødvendig å ha adgang til øyeblikkelig innkallelse til beredskapstjeneste, om kommisjonen viser til hva som er sagt om dette i innstillings Del 3. En slik situasjon kan oppstå på et tidspunkt da Stortinget ikke er samlet. Kongen bør da ha adgang til, uten å avvente Stortingets samtykke å foreta de nødvendige innkallelser. Grunnlovens § 26 antas å gi Kongen den nødvendige hjemmel i så måte, men det bør også komme til uttrykk i Vernepliktsloven.

Det er ikke nødvendig å lovregulere Stortingets bevilgningsmyndighet. Departementet foreslår derfor at vernepliktsloven § 13 om at ekstraordinær tjeneste krever Stortingets samtykke ikke blir viderført. Departementet mener bruken av vernepliktige som ikke er inne til tjeneste, er svært inngripende. Kompetansen til å ta beslutningen om bruk av de vernepliktige bør derfor tas av Kongen i statsråd. Bestemmelsen har sjelden vært i bruk. Departementet foreslår at Kongen kan gi nærmere bestemmelser om

gjennomføringen av ekstraordinær tjeneste. Vi foreslår også å videreføre at Kongen kan gi bestemmelser om at Heimevernet kan kalle inn vernepliktige til ekstraordinær tjeneste etter § 17 tredje ledd bokstav a til c, og om hvem som skal be om bistand fra Forsvaret. Forskriftshjemmelen viderefører heimevernloven § 13 tredje ledd.

Forslaget innebærer ikke materielle endringer.

Departementet foreslår at § 17 skal lyde:

§ 17 Tjenesteplikten

De vernepliktiges tjenesteplikt omfatter ordinær tjeneste og ekstraordinær tjeneste. Denne tjenesteplikten går foran annen lovpålagt tjenesteplikt.

Ordinær tjeneste er

- a) førstegangstjeneste
- b) repetisjonstjeneste
- c) årlig heimevernstjeneste
- d) offisers-, befals- og spesialistopplæring

Ekstraordinær tjeneste er

- a) tjeneste for å avverge og begrense naturkatastrofer eller alvorlige ulykker
- b) vakthold og sikring av objekter og infrastruktur
- c) tjeneste for å ivareta andre vesentlige samfunnsinteresser
- d) særlige øvelser som skal styrke Forsvaret
- e) beredskapstjeneste ved styrkeoppbygging.

Kongen i statsråd bestemmer om vernepliktige kan kalles inn til ekstraordinær tjeneste. Kongen kan gi forskrift om gjennomføringen av ekstraordinær tjeneste, om at Heimevernet kan kalle inn vernepliktige til ekstraordinær tjeneste etter tredje ledd bokstav a til c, og om hvem som skal kunne be om bistand fra Heimevernet.

7.4.2 § 18 Tjenestens varighet

Gjeldende rett

Varigheten av den ordinære tjenestetiden skal fastsettes av Stortinget. Dette fremgår av vernepliktsloven § 10 første ledd. Det ble foretatt en språklig endring i vernepliktsloven § 10 første ledd i 1990, jf. Ot.prp. nr. 62 (1989–90). Lengden på den ordinære tjenesten, som nå er 19 måneder, fastsettes i Prop. 1 S Heimevernloven § 9 fastslår også at varigheten av tjenesten i fred for de forskjellige kategorier og aldersklasser av heimevernsoldater, fastsettes av Stortinget.

I vernepliktsloven § 12 første ledd reguleres hvordan førstegangstjenesten skal gjennomføres når innkallingen til tjeneste har blitt utsatt eller fremskyndet. Vernepliktige skal avtjene førstegangstjenesten på samme vilkår som den årsklasse de faktisk avtjener førstegangstjenesten sammen med. Det vil si på de vilkår som er fastsatt av Stortinget det året de innkalles til tjeneste. Ved avtjening av senere ordinær tjeneste skal denne tjenesten som hovedregel avtjenes sammen med egen årsklasse.

I vernepliktsloven § 13 andre ledd fremgår det at ekstraordinær tjeneste etter vernepliktsloven § 9 nr. 2 bokstav a og b ikke skal overstige seks måneder. Ekstraordinær tjeneste etter § 9 bokstav c bør ikke overstige seks måneder.

Etter vernepliktsloven § 13 tredje ledd skal ekstraordinær tjeneste fordeles mest mulig jevnt på de som har verneplikt. Yngre årsklasser bør også kalles inn før eldre. Etter vernepliktsloven 13 tredje ledd tredje punktum kan Kongen bestemme at fordelingen skal skje etter loddtrekning. Vernepliktsloven § 13 har ikke vært endret siden 1953. Likeledes fremgår det av heimevernloven § 16 at tjeneste i krig og under beredskap eller som følge av tjeneste som nevnt i heimevernloven § 13 andre ledd, skal fordeles mest mulig jevnt på de heimevernspliktige som står til rådighet for slik tjeneste. Heimevernloven § 16 ble sist endret i 2006 i forbindelse med endringer i heimevernloven § 13, jf. Ot.prp. nr. 36 (2005–2006).

Vurdering og forslag til § 18

Departementet foreslår å slå sammen vernepliktsloven § 10 første ledd og heimevernloven § 9 i § 18 første ledd.

I dag bestemmes lengden på den ordinære tjenestesiden årlig i Prop. 1 S. Den ordinære tjenestetiden er på 19 måneder. Dette er den totale lengden på tjeneste som norske borgere i fred kan pålegges i Forsvaret, Sivilforsvaret eller i politiet. I Forsvarskommisjonens utredning fra 1946 fremgår det at lengden på den ordinære tjenestetiden i tidligere tider var lovfestet. Dagens bestemmelse i vernepliktsloven er i stor grad en videreføring av loven fra 1928. I forarbeidene til endringer i bestemmelsen om tjenesteplikten fra 1947 fremgår det:

Det er mulig at man ved den alminnelige revisjon av vernepliktsloven, som antas å bli nødvendig når den nye forsvarsordning er endelig vedtatt, igjen bør angi tjenesteplikten mer detaljert. Under de nåværende forhold vil imidlertid en slik bestemmelse være upraktisk og tungvint. Departementet har vært inne på den tanke om det ikke i et hvert fall burde fastsettes en alminnelig minimumsgrense for tjenestetiden f.eks. minst 6 måneder for alle våpenarter. En er imidlertid kommet til at heller ikke dette for tiden vil være hensiktsmessig. Det er forøvrig i samsvar med den någjeldende praksis, som også gjaldt før krigen, at Stortinget i hvert år fastsetter tjenestetidens varighet for de forskjellige kategorier av vernepliktige.

Departementet mener det er gode grunner for at den totale lengden på tjenestetiden fremgår av loven. Dette gir den enkelte større forutsigbarhet for hvor lang verneplikt man har. Departementet foreslår derfor at det fremgår av § 18 første ledd at den totale ordinære tjenestetiden er på 19 måneder. Pålagt tjeneste i Sivilforsvaret, politiet eller siviltjenesten, skal trekkes fra tjenestetiden i Forsvaret.

Departementet foreslår imidlertid ikke å lovfeste lengden på førstegangstjenesten, den årlige heimevernstjenesten, repetisjonstjeneste og offisers-, befals- og spesialistopplæringen. Lengden på disse tjenestene har en nærmere tilknytning til de årlige budsjettforhandlingene og endres oftere. Departementet mener det derfor ikke er hensiktsmessig å måtte endre loven hver gang lengden på tjenesten endres.

Innholdet i vernepliktsloven § 12 første ledd videreføres i forslag til § 18 første ledd tredje punktum..

Vernepliktsloven § 13 andre ledd videreføres i § 18 andre ledd. Vernepliktsloven § 13 tredje ledd første og andre punktum og heimvernloven § 16 foreslås videreført i § 18 tredje ledd. Departementet foreslår noen språklige endringer.

Bestemmelsen i vernepliktsloven § 13 tredje ledd siste punktum foreslås opphevet. En fordeling av tjenestepliktige vil ikke lenger skje ved loddtrekning.

Departementet foreslår at § 18 skal lyde:

§ 18 Tjenestens varighet

Vernepliktige kan bli pålagt inntil 19 måneders ordinær tjeneste. Stortinget bestemmer hvor lenge førstegangstjenesten, den årlige heimevernstjenesten, repetisjonstjenesten og offisers-, befals- og spesialistopplæringen skal vare. Vernepliktige som er født i samme år, skal ha like lang ordinær tjenestetid.

Tjenesteperiodene i den ekstraordinære tjenesten kan vare i inntil seks måneder. Beredskapstjeneste ved styrkeoppbygging etter § 17 tredje ledd bokstav e kan vare i mer enn seks måneder når situasjonen krever det.

Den ekstraordinære tjenesten skal fordeles mellom de tjenestepliktige for i størst mulig grad å unngå at de samme innkalles til ekstraordinær tjeneste flere ganger.

7.4.3 § 19 Innkalling til tjeneste i Forsvaret

Gjeldende rett

Vernepliktsloven § 16 gir Kongen myndighet til å gi regler om hvordan innkalling til tjeneste skal skje. Bestemmelser om innkalling til ekstraordinær og ordinær tjeneste følger i dag av vernepliktforskriften kapittel 7 og 8. Tilsvarende myndighet er gitt i heimevernloven § 20 om innkalling til tjeneste i Heimevernet.

Vernepliktsloven § 18 og heimevernloven § 22 gir myndighet til Kongen til å bestemme at tjeneste i fred kan utsettes når samfunnsinteresser krever det eller det foreligger viktige velferdsgrunner.

Vernepliktsloven §§ 16 og 18 er ikke endret siden loven trådte i kraft i 1953.

Formålet med bestemmelsene er å gi utsettelse når dette er nødvendig på grunn av samfunnsinteresser eller på grunn av den vernepliktige selv. Nærmere bestemmelser er gitt i vernepliktforskriften kapittel 10 og i heimevernforskriftens merknader til heimevernloven § 22. Utsettelse kan for eksempel gis på grunn av pleie- og omsorgsansvar, og tjeneste i humanitære hjelpeorganisasjoner.

Bestemmelser om fordelingen av utskrivningspliktige til tjeneste i Forsvaret, følger av vernepliktsloven § 33 og § 34. Vernepliktsloven §§ 33 og 34 ble endret i forbindelse med omorganiseringen av Utskrivningsvesenet, jf. Ot.prp. nr. 62 (1989–90). I tillegg ble vernepliktsloven § 33 gjort kjønnsnøytral i forbindelse med innføring av allmenn verneplikt, jf. Prop. 122 L (2013–2014). I tillegg ble begrepet «sjømenn» endret til «sjøfolk» i samsvar med begrepsbruken i sjøloven. Ved fordeling av de tjenestedyktige, skal det tas sikte på at avdelingene i krig kan settes opp så raskt som mulig. Fordelingen danner grunnlaget for innkalling av vernepliktige og frivillige til førstegangstjeneste. Den opprinnelige betydningen av fordeling, innebar at Utskrivningsvesenet etter klassifiseringen fordelte utskrivningspliktige til forsvarsgrenene. Forsvarsgrenene hadde da ansvaret for å kalle vernepliktige inn til førstegangstjeneste når de nådde vernepliktig alder, for videre rulleføring, mobiliseringsdisponering og repetisjonsøvelser. Ved opprettelsen av Vernepliktsverket og innføring av en felles vernepliktsforvaltning i 1991, fikk Vernepliktsverket også ansvaret for innkalling av vernepliktige til førstegangstjeneste og for rulleføring av vernepliktige. Dette omfattet ikke befall i tjeneste. Fordelingen omfattet å fastsette forsvarsgren, førstegangstjenestens varighet og fremmøtetidspunkt. Forsvarets behov for personell i styrkestrukturen bestemmer hvor mange som skal kalles inn. De fleste blir i dag direktefordelt på sesjon del 2.

Vurdering og forslag til § 19

Begrepet «fordeling» gir i dag ingen god beskrivelse av hvilke plikter eller rettigheter som en fordeling medfører. Den opprinnelige betydningen av fordeling, som også innebar overføring av rulleansvar fra utskrivningsmyndigheten til forsvarsgrenene, er ikke lenger aktuell. I dag kan begrepet «fordeling» forstås som en planlagt innkalling til førstegangstjeneste, hvor varigheten på førstegangstjeneste er bestemt. En fordeling er ikke et enkeltvedtak etter forvaltningsloven. Departementet foreslår at begrepet «fordeling» ikke videreføres.

Bestemmelsene om fordeling i vernepliktsloven §§ 33 og 34 foreslås i hovedsak videreført i § 19. De foreslåtte endringene innebærer omformuleringer av gjeldende rett, men fører ikke til materielle endringer.

Forskriftshjemmelen til å fastsette regler for utsettelse med tjenesten på grunn av samfunnsinteresser og vektige velferdsgrunner, videreføres i § 19 tredje ledd. Med

vektige velferdsgrunner menes blant annet omsorgs- og pleiansvar, husdyrhold og utdanning. Departementet foreslår også at nærmere bestemmelser om innkalling til tjeneste, kan gis av departementet i forskrift. Bestemmelsen viderefører vernepliktsloven § 16.

§ 33 andre ledd gir regler om fordeling av sjømenn. Dette er ikke lenger en gruppe som fordrer særskilte regler for innkalling til førstegangstjeneste. I dag fordeles og innkalles utskrivningspliktige til tjeneste ut fra Forsvarets behov og den enkeltes kvalifikasjoner og øvrige forutsetninger for tjeneste. Departementet foreslår derfor at bestemmelsen om fordeling av sjømenn oppheves.

Departementet foreslår at § 19 skal lyde:

§ 19 Innkalling til tjeneste i Forsvaret

Vernepliktige som Forsvaret har funnet skikket til tjeneste etter § 10, kan innkalles til tjeneste i samsvar med Forsvarets behov. De som blir innkalt, plikter å møte. Innkallingen inneholder informasjon om oppmøtetidspunkt, tjenestested og tjenestens lengde.

Ved innkalling til førstegangstjeneste skal det, så langt det er mulig, tas hensyn til den enkeltes ønske om tjeneste.

Departementet kan gi forskrift om innkalling til tjeneste og om utsettelse av tjenesten når samfunnsinteresser eller vektige velferdsgrunner krever det.

7.4.4 § 20 Vaksinerings og andre tiltak for å forebygge smittsomme sykdommer **Gjeldende rett**

Vernepliktsloven § 41 første ledd siste punktum, gir Kongen myndighet til å pålegge utskrivningspliktige og vernepliktige å bli vaksinert eller å gjennomføre andre tiltak for å forebygge mot smittsomme sykdommer. Bestemmelsen innebærer at Forsvaret kan vaksinere utskrivningspliktige og vernepliktige før de kan tjenestegjøre i Forsvaret. Forsvaret kan også pålegge utskrivningspliktige og verneplikt andre tiltak som er nødvendig for å forebygge mot smittsomme sykdommer. Bestemmelsen gjelder tilsvarende etter heimevernloven § 24 bokstav d.

At bestemmelsen gjelder tilsvarende for andre med tjenesteplikt i Forsvaret, følger i dag av vernepliktsloven § 8 første ledd første punktum.

Vurdering og forslag til § 20

Bestemmelsene om vaksinerings i vernepliktsloven § 41 første ledd foreslår departementet å videreføre i § 20. Det presiseres at plikten til vaksinerings og andre tiltak for å forebygge smittsomme sykdommer også omfatter tjenestepliktige i Forsvaret. Det forslås at nærmere bestemmelser om vaksineplikten og andre tiltak for å forebygge smittsomme sykdommer kan gis i forskrift. Departementet foreslår at forskriftskompetansen delegeres fra Kongen til departementet.

Departementet foreslår at § 20 skal lyde:

§ 20 Vaksinerings og andre tiltak for å forebygge smittsomme sykdommer

Tjenestepliktige som er innkalt til tjeneste, plikter å la seg vaksinere, og godta at Forsvaret gjennomfører andre tiltak som er nødvendige for å forebygge smittsomme sykdommer.

Departementet kan gi forskrift om vaksinerings og om andre tiltak som er nødvendige for å forebygge smittsomme sykdommer.

7.4.5 § 21 Gjennomføring av førstegangstjeneste

Gjeldende rett

Vernepliktsloven § 11 første ledd bestemmer at førstegangstjenesten skal avtjenes uten unødig opphold. Førstegangstjenesten skal «så vidt gjørlig» være avsluttet innen utløpet av det år den vernepliktige fyller 22 år, med mindre førstegangstjenesten ikke kan gjennomføres på grunn av forhold som skyldes den vernepliktige eller det er gitt utsettelse med å få fastsatt legekjennelsen, jf. vernepliktsloven § 30 første ledd. Ved behandlingen av Ot.prp. nr. 62 (1989–90), ble begrepet «dyktighetsklasse» erstattet av «tjenestedyktighet» i vernepliktsloven § 11 første ledd. Bestemmelsen ble også gjort kjønnsnøytral i forbindelse med innføring av allmenn verneplikt, jf. Prop. 122 L (2013–2014).

Vurdering og forslag til § 21

Departementet foreslår å videreføre vernepliktsloven § 11 første ledd i § 21. Vi foreslår å endre bestemmelsen til at tjenesten bør være påbegynt innen utløpet av det året man fyller 22 år. Endringen foreslås fordi det kan være ulike forhold som ligger utenfor Forsvarets kontroll som gjør at en tjeneste ikke er avsluttet før man er 22 år.

Departementet foreslår å stryke henvisningen til vernepliktsloven § 30. Forhold som nevnt i vernepliktsloven § 30 er ment innfortolket i «særlige forhold».

Departementet foreslår at § 21 skal lyde:

§ 21 Gjennomføring av førstegangstjenesten

Førstegangstjenesten skal gjennomføres snarest mulig etter at det er bestemt at den vernepliktige skal gjøre tjeneste i Forsvaret. Hvis det er mulig, skal tjenesten være påbegynt innen utløpet av det året den tjenestepliktige fyller 22 år.

7.4.6 § 22 Når plikten til å gjennomføre førstegangstjeneste faller bort

Gjeldende rett

Vernepliktsloven § 12 andre og tredje ledd regulerer bortfall av plikt til å gjennomføre førstegangstjeneste i fredstid. Plikten til å tjenestegjøre bortfaller hvis du ikke er innkalt til tjeneste innen du fyller 28 år. Dersom den vernepliktige selv har forårsaket

forsinkelsen vil vedkommende kunne kalles inn til tjeneste inntil utløpet av det året han eller hun fyller 33 år. I henhold til vernepliktsloven § 12 andre ledd tredje punktum, kan den vernepliktige sendes hjem hvis personen ikke lenger er medisinsk skikket til tjeneste, jf. vernepliktsloven § 31. Gjenstående førstegangstjeneste vil bortfalle når vedkommende fyller 28 år. Det følger av vernepliktsloven § 12 tredje ledd at vernepliktige etter andre ledd har samme ordinære tjenestetid som den årsklasse de tilhører. Vernepliktsloven § 12 andre ledd første punktum ble endret for at bestemmelsen skulle være i samsvar med tilsvarende bestemmelse i militærnektekterloven § 12, jf. Ot.prp. nr. 62 (1989–90).

Vurdering og forslag til ny § 22

Vernepliktsloven § 12 andre og tredje ledd videreføres i § 22. Departementet foreslår å gjøre enkelte språklige endringer i bestemmelsen for å klargjøre innholdet. Vernepliktsloven § 12 andre ledd første punktum og andre punktum videreføres i § 22 første ledd. «Vernepliktig» foreslås derfor endret til «tjenestepliktig». I andre ledd videreføres vernepliktsloven § 12 andre ledd tredje punktum.

Departementet foreslår at § 22 skal lyde:

§ 22 Når plikten til å gjennomføre førstegangstjenesten faller bort

Plikten til å gjennomføre førstegangstjenesten faller bort hvis den tjenestepliktige ikke er innkalt til tjeneste i løpet av det året den tjenestepliktige fyller 28 år. Hvis førstegangstjenesten er blitt utsatt og den tjenestepliktige selv har medvirket til det, varer plikten ut det året den tjenestepliktige fyller 33 år.

Blir førstegangstjenesten avbrutt på grunn av sykdom, skade eller lignende, faller resten av førstegangstjenesten bort ved utløpet av det året den tjenestepliktige fyller 28 år.

7.4.7 § 23 Årlig heimevernstjeneste

Gjeldende rett

Bestemmelser om gjennomføringen av årlig heimevernstjeneste er gitt i heimevernloven § 10. Det fremgår av bestemmelsen at tjenesten normalt gjennomføres sammenhengende, men kan også deles opp, og at Kongen kan gi nærmere regler for gjennomføringen.

Heimevernloven § 13 første ledd gir bestemmelse om at heimevernssoldater innenfor rammen av den totale tjenestetiden, kan pålegges tjeneste i forbindelse med arrangementer som tjener Heimevernets eller Forsvarets interesser. Eksempel på slike arrangementer er støtte til den årlige gjennomføringen av Landsskytterstevnet. Tredje ledd fastsetter at Kongen kan bestemme hvem som skal kunne be om hjelp, hvem som skal kunne avgjøre om hjelp skal ytes og hvem som skal bære utgiftene.

Heimevernloven § 17 gir regler om at heimevernssoldater, som ledd i heimevernsopplæringen, kan beordres til tjeneste ved andre deler av Forsvaret. Heimevernssoldater er også pliktig til å utføre sin tjeneste ved heimevernsavdeling der vedkommende oppholder seg. Kongen gir nærmere regler for tjeneste i andre deler av Forsvaret. Nærmere regler er gitt i heimevernforskriften.

Vurdering og forslag til § 23

Departementet foreslår at bestemmelsene i heimevernloven § 10 om årlig heimevernstjeneste og § 17 om at heimevernsopplæringen kan foregå i andre deler av Forsvaret, videreføres i § 23 første og andre ledd. Årlig heimevernstjeneste er omfattet av den ordinære tjenesten, jf. punkt 7.4.1 om § 17 om tjenesteplikten.

Departementet foreslår at bestemmelsene i heimevernloven § 13 første og tredje ledd, om tjeneste i forbindelse med arrangementer som tjener Forsvarets interesser, videreføres i § 23 tredje og fjerde ledd. Denne tjenesten er en del av den årlige heimevernstjenesten. Forslaget innebærer språklige endringer.

Departementet foreslår en forskriftshjemmel i § 23 fjerde ledd, om at departementet kan gi forskrift om gjennomføringen av den årlige heimevernstjenesten og om bistand til arrangementer. Forskriftskompetansen foreslår delegert til departementet.

Departementet foreslår at § 23 skal lyde:

§ 23 Årlig heimevernstjeneste

Den årlige heimevernstjenesten etter § 17 andre ledd bokstav c gjennomføres sammenhengende. Tjenesten kan deles opp når det er behov for det.

Som en del av opplæringen i heimevernstjenesten kan den tjenestepliktige bli pålagt tjeneste i andre deler av Forsvaret og ved den heimevernsavdelingen der de oppholder seg.

De tjenestepliktige kan innenfor pliktig heimevernstjeneste bli pålagt tjeneste i forbindelse med arrangementer som er i Forsvarets interesse.

Departementet kan gi forskrift om gjennomføringen av den årlige heimevernstjenesten og om bistand til arrangementer.

7.4.8 § 24 Frivillige i Heimevernet

Gjeldende rett

Det følger av heimevernloven § 3 at Heimevernet rekrutteres av pliktige og frivillige. I følge heimevernloven § 5 kan alle som har fylt 16 år, antas som frivillige i Heimevernet, herunder også vernepliktige i den utstrekning Kongen bestemmer. Vernepliktige kan likevel ikke pålegges eller påta seg tjeneste i Heimevernet i den tid de er innkalt til annen militærtjeneste. Kongen gir nærmere bestemmelser om vilkårene for og fremgangsmåten ved antagelse av frivillige og for tjenestens opphør.

Heimevernloven ble endret i 1987 når det ble åpnet for at kvinner kunne gjøre frivillig tjeneste i Forsvaret, jf. Ot.prp. nr. 37 (1978–79). Bestemmelsen ble gjort kjønnsnøytral i 2015, jf. Prop. L 122 (2014–2015).

Heimevernloven § 6 gir bestemmelser om at frivillige som har påtatt seg tjeneste, har de samme plikter og tjenestevilkår som pliktige heimevernssoldater. Av heimevernforskriftens bestemmelser om frivillig tjeneste i Heimevernet (lovens §§ 5 og 6), fremgår det at frivillige kan antas som heimevernssoldater fra 1. januar det året de fyller 19.

Vurdering og forslag til § 24

Departementet foreslår at bestemmelsene i heimevernloven § 5 omformuleres språklig, og videreføres i forslag til § 24. Departementet mener at forslag til § 24 om frivillige i Heimevernet, må klargjøre at frivillige i Heimevernet består av to kategorier. Den ene kategorien er ungdom mellom 16 og 21 år, som kan antas som aspiranter fra den dagen de fyller 16 år, og Heimevernsungdom mellom 17 og 21 år. Den andre kategorien er frivillige over 19 år, som har inngått kontrakt om tjeneste i Heimevernet.

Departementet foreslår at heimevernforskriftens bestemmelser om at frivillige kan antas som heimevernssoldater fra 1. januar det året de fyller 19, tas inn i loven. Tidspunktet for antakelse som heimevernssoldat samsvarer med når verneplikten inntreffer, jf. forslag til § 6.

I fjerde ledd foreslår departementet at Kongen gir forskrift om vilkårene for frivillig tjeneste i Heimevernet.

Departementet foreslår at § 24 skal lyde:

§ 24 Frivillige i Heimevernet

Personer som har fylt 16 år, kan tas opp i Heimevernet, jf. § 4.

Personer som har fylt 19 år, kan inngå kontrakt om heimevernstjeneste.

Tjenestepiktige kan ikke inngå kontrakt om heimevernstjeneste mens de har tjenesteplikt i andre deler av Forsvaret.

Kongen gir forskrift om de frivilliges tjeneste i Heimevernet.

7.4.9 § 25 Tilleggstjeneste

Gjeldende rett

I dag følger det av vernepliktsloven § 19 at vernepliktige som har hatt fravær fra tjenesten kan pålegges tilleggstjeneste av Kongen. Nødvendig tilleggstjeneste kan pålegges dersom fravær på grunn av sykdom eller skade, eller forsømmelighet i tjenesten har medført at man ikke har fått tilstrekkelig opplæring. Etter andre ledd kan tilleggstjeneste pålegges uavhengig av om man har fått tilstrekkelig opplæring, dersom

fraværet har vært ulovlig. Vernepliktsloven § 19 andre ledd kom inn i loven i 1982, jf. Ot.prp. nr. 67 (1981–1982).

Heimevernloven § 12 gir bestemmelse om tillegg til tjenestetiden for heimevernspliktige i vernepliktig alder som gjennomgår en befals- eller annen særopplæring. Det er ingen forutsetning at vedkommende har akademisk utdanning, slik det er forutsatt i vernepliktsloven. Stortinget er gitt myndigheten til å fastsette et tillegg til den vanlige fredstjenesteplikt av inntil 14 dager, eller et tilsvarende timeantall i hver 3-års periode av den pliktiges tjenestetid i Heimevernet.

Vurdering og forslag til § 25

Departementet foreslår å regulere plikten til tilleggstjeneste i loven og at det kan gis nærmere bestemmelser om tilleggstjenesten i forskrift. Vernepliktsloven § 19 første og andre ledd foreslås videreført i § 25 første og andre ledd med mindre språklige endringer.

Departementet foreslår å lovfeste bestemmelsen i heimevernloven § 12 om at Stortinget kan bestemme at tjenestepiktige som får spesialist- eller befalsopplæring, kan pålegges en tilleggstjeneste på 14 dager. Dette samsvarer med departementets betraktninger om hva som Stortinget må bestemme av bevilgningsmessige årsaker, og hva som kan fastsettes i lov. Det vil være Forsvarets behov som er styrende for om det skal gis tilleggstjeneste. Vi foreslår videre i § 25 fjerde ledd at departementet kan gi forskrift om tilleggstjeneste. Forskriftskompetansen foreslås delegert til departementet.

Departementet foreslår at § 25 skal lyde:

§ 25 Tilleggstjeneste

Tjenestepiktige som på grunn av forsømmelser i tjenesten, sykdom, skade eller fravær ikke har fått tilstrekkelig opplæring, kan bli pålagt nødvendig tilleggstjeneste.

Tjenestepiktige som har vært fraværende uten gyldig grunn, kan bli pålagt å ta igjen forsømt tjeneste selv om de har fått tilstrekkelig opplæring.

Tjenestepiktige som får offisers-, befals- og spesialistopplæring i Heimevernet, kan bli pålagt et tillegg til tjenestetiden på inntil 14 dager eller tilsvarende antall timer i hver treårsperiode av tjenestetiden i Heimevernet.

Departementet kan gi forskrift om tilleggstjeneste.

7.4.10 § 26 Sivil utdanning som har betydning for Forsvaret

Gjeldende rett

Vernepliktsloven § 10 andre ledd gir adgang til å pålegge personer med verneplikt som gjennomgår en befals- eller annen særopplæring, et tillegg til ordinær tjeneste på inntil 90 dager. Forutsetningen for et slikt tillegg av tjenestetiden er at vedkommende innehar en sivil utdanning som minst svarer til eksamen fra videregående skole, studieretning

for allmenne fag, eller ingeniørhøgskole, og at vedkommende skal tjenestegjøre som befal eller spesialist.

Vernepliktsloven § 11 andre ledd hjemler Forsvarets rett til å innkalle vernepliktige med sivil opplæring av betydning for Forsvarets behov. Bestemmelsen viser til vernepliktsloven § 10 annet ledd. Fra vernepliktsloven § 11 utledes hjemmelen for ordningen for vernepliktig akademisk befal. Dagens ordning med vernepliktig akademisk befal gir Forsvaret mulighet til å rekruttere, utvikle og anvende personell med høyere sivil akademisk kompetanse. Hovedhensikten er å gi Forsvaret tilgang til akademisk kompetanse som Forsvaret ellers ikke får dekket gjennom egne skoler, samtidig som personellet får en mer målrettet førstegangstjeneste innenfor det fagområdet de er utdannet til. I henhold til vernepliktforskriften § 4-6, stilles det krav om at personellet innehar utdanning på mastergradsnivå eller høyere. Personellet kalles inn til tjeneste som befal på bakgrunn av deres utdanningsnivå. Personell med kompetanse på et lavere utdanningsnivå kan kalles inn og gis opplæring som spesialister.

I tråd med Innst. 335 L og 336 S (2014-2015) til Prop. 111 LS (2014-2015), og som følge av øvrige endringer i militærordningen, skal tidligere spesielle kategorier befal endres til spesielle kategorier militært tilsatte. Spesielle kategorier militært tilsatte rekrutteres ofte i forlengelsen av gjennomført førstegangstjeneste som vernepliktig akademisk befal. Under ordningen spesielle kategorier befal, har dette i praksis omfattet personer med høyere utdanning som for eksempel lege, musiker, tannlege, psykolog, veterinær, farmasøyt, prest, ingeniør og jurist. Etter militærordningen skal Forsvaret tilsette spesielle kategorier militært tilsatte som offiserer, befal, grenaderer og konstabler, avhengig av kompetansen den enkelte personen har.

Vurdering og forslag til § 26

Departementet foreslår å videreføre vernepliktsloven §§ 10 andre ledd og 11 andre ledd i § 26. Det foreslås språklige endringer for å gjøre bestemmelsen enklere. Med sivil utdanning menes utdanning fra gjennomført videregående skole. Dette omfatter høyere utdanning som nevnt ovenfor, men relevant utdanning kan også være personer som har yrkesfaglig utdanning.

I dag er det Stortinget som kan fastsette tilleggstjeneste på 90 dager etter vernepliktsloven § 10 andre ledd. Dette gjøres årlig i Prop. 1 S. Departementet foreslår å lovfeste at tjenestepliktige med sivil utdanning som har betydning for Forsvaret kan bli pålagt et tillegg til den ordinære tjenestetiden på inntil 90 dager i § 26 andre ledd første punktum.

Departementet foreslår en forskriftshjemmel i § 26 tredje ledd, som gir departementet myndighet til å gi forskrift om hvilken utdanning som har betydning for Forsvaret, om

tjenestevilkår, om tilleggstjeneste for tjenestepliktige som får offisers-, befals- eller spesialistsopplæring, og om innkalling til tjeneste. Bestemmelsen viderefører forskriftshjemmelen i vernepliktsloven § 11 andre ledd andre punktum. Departementet foreslår å delegere forskriftskompetansen til departementet.

Departementet foreslår at § 26 skal lyde:

§ 26 Sivil utdanning som har betydning for Forsvaret

Tjenestepliktige med sivil utdanning som har betydning for Forsvaret, kan innkalles til offisers-, befals- og spesialistopplæring.

Disse tjenestepliktige kan bli pålagt et tillegg til den ordinære tjenestetiden på inntil 90 dager. Tjenestepliktige som er under høyere sivil utdanning, kan få utsatt tjenesten til utdanningen er fullført. Den ordinære tjenestetiden kan deles opp.

Departementet kan gi forskrift om hvilken utdanning som har betydning for Forsvaret, om tjenestevilkår, om tilleggstjeneste for tjenestepliktige som får offisers-, befals- eller spesialistsopplæring, og om innkalling til tjeneste.

7.4.11 § 27 Søknad om annen tjeneste av velferdsgrunner

Gjeldende rett

Det følger av vernepliktsloven § 38 første ledd første punktum at Forsvaret kan omdisponere enhver vernepliktig til en annen enhet enn den vedkommende opprinnelig var disponert til. Vernepliktsloven § 38 første ledd andre punktum gir den vernepliktige en generell adgang til å søke om omdisponering til andre avdelinger i Forsvaret når det foreligger vektige velferdsgrunner. Av andre ledd følger det at forsvarssjefen fastsetter regler for godkjenning av omdisponering som ikke er bestemt av departementet. Bestemmelser om overføring, omfordeling og omdisponering er i dag gitt i vernepliktforskriften kapittel 19. Med vektige velferdsgrunner menes blant annet omsorgs- og pleiansvar, husdyrhold og utdanning.

Vurdering og forslag til § 27

Vernepliktsloven § 38 første ledd første punktum er dekket av den generelle bestemmelsen om tjenesteplikt i forslag til § 2. Departementet mener det ikke er behov for å regulere dette særskilt.

Departementet foreslår å videreføre vernepliktsloven § 38 første ledd andre punktum og andre ledd i § 27. Vi foreslår enkelte språklige endringer i første ledd. Departementet mener at vernepliktsloven § 38 andre ledd må forstås slik at hovedregelen er at departementet i forskrift gir nærmere bestemmelser om godkjenning av disponering til annen tjeneste. Den opprinnelige ordlyden var «Overføring som ikke er bestemt av departementet må godkjennes av utskrivningsmyndighetene. For øvrig gir Kongen nærmere bestemmelser».

Bestemmelsen ble endret fordi det ikke lenger var rulleførende enheter for vernepliktige mannskaper i forsvarsgrenene, jf. Ot.prp. nr. 62 (1989–90). Vernepliktsloven § 38 andre ledd ble da endret til «Regler for godkjenning av overføringer som ikke er bestemt av departementet, fastsettes av Forsvarssjefen». Senere er det gjort oppdateringer av begrepsbruken. Bestemmelser er i dag gitt i vernepliktsforskriften. Departementet mener det er naturlig at en eventuell delegasjon til Forsvarssjefen blir gjort i vernepliktsforskriften.

Departementet foreslår at § 27 skal lyde:

§ 27 Søknad om annen tjeneste av velferdsgrunner

Tjenestepliktige kan søke om annen tjeneste når det foreligger vektige velferdsgrunner, og tjenstlige hensyn ikke er til hinder for det.

Departementet kan gi forskrift om behandlingen av søknaden.

7.4.12 § 28 Endring av stilling og grad

Gjeldende rett

I vernepliktsloven § 7 første og andre ledd og heimevernloven § 8 gis bestemmelser om at vernepliktige og heimevernspliktige skal motta høyere grad og å gjennomgå nødvendig utdanning. Videre er det bestemt at graden ikke kan fratas dem, med mindre graden er midlertidig eller gitt for et bestemt tidsrom, eller de har vist seg uskikket eller uverdig til å ha graden. Ingen kan mot sin vilje beordres til tjeneste i lavere grad enn det vedkommende er skikket, tilsatt eller utnevnt til, hvis ikke særlige forhold i krig gjør slik beordring nødvendig.

Vernepliktsloven § 7 første ledd andre punktum ble endret for å oppnå en presis terminologi, jf. Ot.prp. nr. 62 (1989–90). I tillegg ble vernepliktsloven § 7 første og andre ledd gjort kjønnsnøytral i forbindelse med innføring av allmenn verneplikt, jf. Prop. 122 L (2013–2014).

Vurdering og forslag til § 28

§ 28 viderefører bestemmelsene i vernepliktsloven § 7 første ledd andre punktum og andre ledd og heimvernloven § 8, om plikten til å motta høyere grad og til å gjennomgå den utdanningen som tjenesten krever.

§ 28 må ses i sammenheng med vernepliktsloven § 7 første ledd første punktum om at Forsvaret kan bruke de tjenestepliktige til den tjeneste og i den stilling som Forsvaret er best tjent med, se forslag til § 2 tredje ledd.

§ 28 første ledd første punktum skal omfatte beordring til høyere grad, og omfatter ikke disponering etter søknad til høyere grad. Dette reguleres i tilsettingsvilkårene til militær tilsatte, jf. vernepliktsloven § 8 første ledd og forslag til § 44 første ledd.

I § 28 første ledd andre punktum går det frem at en grad kan tildeles midlertidig eller for et bestemt oppdrag. I disse tilfellene vil de tjenestepliktige ikke ha et krav på å beholde denne graden, men en grad bør ikke fratas noen med mindre man har vist seg uskikket for å inneha graden. Det er i dag gitt bestemmelser om at befal unntaksvis kan disponeres til stilling i lavere grad i Forsvarets personellhåndbok del B. Det er her også bestemmelser om avansement for ikke stadig tjenestegjørende vernepliktig-, utskrevet-, og heimevernsbefal. Det fremgår blant annet at ved brudd på bestemmelsene om vandel kan personellet gis en lavere grad.

Vernepliktsloven § 7 første ledd andre punktum og heimevernloven § 8 første ledd andre punktum, foreslås videreført i § 28 andre ledd. Bestemmelsen viderefører hovedregelen om at tjenestepliktige ikke kan pålegges å gjøre tjeneste i en stilling som har en lavere grad, enn den de innehar. Unntak fra denne hovedregelen kan gjøres, hvis det er nødvendig i en krigssituasjon.

Departementet foreslår at § 28 skal lyde:

§ 28 Endring av stilling og grad

Tjenestepliktige skal motta høyere grad og gjennomgå den opplæringen som tjenesten krever. En tjenestepliktig kan fratas graden bare hvis graden er midlertidig eller gitt for et bestemt oppdrag, eller hvis den tjenestepliktige har vist seg uskikket eller uverdigg til å inneha graden.

Tjenestepliktige kan ikke mot sin vilje beordres til en stilling med lavere grad enn den de har, hvis ikke særlige forhold i krig gjør det nødvendig.

7.4.13 § 29 Fritak for tjeneste ved utført militær tjeneste i annet lands forsvar

Gjeldende rett

Vernepliktsloven § 17 tredje ledd gir i dag myndighet til Kongen om å gi nærmere bestemmelser om at vernepliktige som kan godtgjøre at de har utført militærtjeneste i et annet land, kan fritas helt eller delvis fra ordinær tjeneste. Nærmere bestemmelser finnes i vernepliktforskriften kapittel 9. Vernepliktsloven § 17 tredje ledd har ikke blitt endret siden 1953.

Vurdering og forslag til § 29

Departementet foreslår å videreføre vernepliktsloven § 17 tredje ledd i § 29. Vi har gjort noen mindre språklige endringer i bestemmelsen. Samtidig foreslår vi at § 29 andre ledd som gir hjemmel til å gi forskrift om fritak for ordinær tjeneste etter utført militærtjeneste i et annet lands forsvar.

Departementet foreslår at § 29 skal lyde:

§ 29 Fritak for ordinær tjeneste etter utført tjeneste i et annet lands forsvar

Tjenestepliktige som har utført militær tjeneste i et annet lands forsvar, kan helt eller delvis fritas for ordinær tjeneste.

Kongen kan gi forskrift om fritak for ordinær tjeneste etter utført militær tjeneste i et annet lands forsvar.

7.4.14 § 30 Utsatt eller avbrutt tjeneste på grunn av straffeforfølgning

Gjeldende rett

Etter vernepliktsloven § 19 tredje ledd kan Kongen bestemme i hvilken utstrekning militærtjeneste skal utsettes eller avbrytes på grunn av straffeforfølgning. Avgjørelsen vil bero på en konkret vurdering av de foreliggende omstendighetene og den straffbare handlingens grovhet og behovet for en øyeblikkelig reaksjon. Bestemmelser om utsatt eller avbrutt tjeneste følger i dag av vernepliktforskriften §§ 11-9 til 11-13. Vernepliktsloven § 19 tredje ledd har ikke blitt endret siden vernepliktsloven ble til.

Vurdering og forslag til § 30

Departementet foreslår å videreføre vernepliktsloven § 19 tredje ledd i § 30. Det er gjort enkelte språklige endringer i bestemmelsen. Blant annet har vi foreslått at begrepet «militær tjeneste» endres til «tjeneste». De foreslåtte endringene innebærer ingen materielle endringer.

Departementet foreslår at § 30 skal lyde:

§ 30 Utsatt eller avbrutt tjeneste på grunn av straffeforfølgning

Tjenestepliktige kan få tjenesten utsatt eller avbrutt, hvis de er under straffeforfølgning. Departementet kan gi forskrift om når tjenesten skal utsettes eller avbrytes på grunn av straffeforfølgning.

7.4.15 § 31 Fritak for fremmøte i Forsvaret på grunn av sivil stilling eller fagkyndighet

Gjeldende rett

Det følger av vernepliktsloven § 17 andre ledd at Stortinget må samtykke til at de som har tjenesteplikt kan fritas delvis eller helt for tjeneste i fred. Sett i sammenheng med fritaksbestemmelsene i § 5 tredje ledd og § 17 første ledd legges det til grunn at de samme vurderinger for fritak også gjelder her. Stortinget skal kunne gi uttrykk for hva samfunnet samlet sett er best tjent med av militærtjeneste eller annen samfunnsnyttig tjeneste, slik det blant annet er diskutert i forarbeidene til vernepliktsloven. Tilsvarende bestemmelse er gitt heimevernloven § 21. Nærmere bestemmelser om fritaksordningen er gitt i vernepliktsforskriften kapittel 8a. Vernepliktsloven § 17 første ledd ble endret ved Ot.prp. nr. 4 (1992–93). Daværende ordlyd i vernepliktsloven § 17 ga ikke hjemmel for å gi bestemmelser om omdisponering av personell til handelsflåten

bemanningsreserve. Det var ønskelig at denne paragrafen fikk en utforming som hjemlet slike overføringer.

Vurdering og forslag til § 31

Departementet foreslår å endre ordlyden i vernepliktsloven § 17 førte ledd første punktum tilsvarende det som i dag følger av vernepliktforskriften kapittel 8 a. Etter vernepliktsloven § 17 første ledd kan vernepliktige fritas eller gis utsettelse med fremmøte i krig eller når deres avdeling settes på krigsfot. Når fritaksordningen ble tatt inn i vernepliktforskriften i 2014 ble «i krig eller settes på krigsfot» endret til «i krise, konflikt eller krig». Departementet foreslo da at begrepet mobilisering skulle erstattes med begrepet krise, konflikt eller krig. Bakgrunnen for dette var at mobiliseringsforsvaret er erstattet med et innsatsforsvar som skal være effektivt og mobilt i hele spekteret av krise, konflikt og krig. Begrepet krise, konflikt eller krig er mer gjenkjennbart for den sivile delen av totalforsvaret. Departementet foreslår imidlertid å benytte begrepene «i krig eller når krig truer» eller «ved styrkeoppbygging» konsekvent i loven, jf. punkt 7.3.12. Forslaget til nye regler for ordningen var basert på at virksomheter som dekker samfunnskritiske funksjoner i den totale samfunnsberedskapen skal beholde sitt personell i situasjoner med krise, konflikt eller krig. Tjenestepiktige som bekler nøkkelroller for å opprettholde samfunnskritiske funksjoner, skal normalt gis fritak for fremmøte i Forsvaret.

Det kan imidlertid gjøres unntak fra dette utgangspunktet for personell med kompetanse som Forsvaret ikke kan unnvære, dersom personell med tilsvarende kompetanse ikke er tilgjengelig.

Departementet foreslår å endre begrepsbruken i samsvar med forskriften, med unntak av å innføre begrepene «krise og konflikt».

Departementet foreslår at bestemmelsen i vernepliktsloven § 17 andre ledd og heimevernloven § 21 om fritak for tjeneste i Forsvaret i fred på grunn av samfunnskritisk virksomhet, videreføres i § 31.

Departementet foreslår at § 31 skal lyde:

§ 31 Fritak for fremmøte i Forsvaret på grunn av sivil stilling eller fagkyndighet

Kongen kan gi forskrift om at tjenestepiktige som på grunn av sivil stilling eller fagkyndighet bør fortsette i sin sivile virksomhet, kan fritas for eller få utsatt fremmøte til tjeneste i Forsvaret i krig, når krig truer eller ved styrkeoppbygging. Kongen kan gi forskrift om at disse tjenestepiktige helt eller delvis skal være fritatt for tjeneste i fred.

7.4.16 § 32 Engangserstatning ved dødsfall og invaliditet blant personell som avtjener verneplikt mv

Gjeldende rett

Bestemmelser om erstatning ved dødsfall og invaliditet til personell som avtjener verneplikt mv., er i dag gitt i forskrift 22. juni 2000 nr. 634. Forskriften er hjemlet i Kongens instruksjonsmyndighet.

Vurdering og forslag til § 32

Departementet foreslår at hjemmelen for forskriften gis i § 32. Forskriften regulerer viktige rettigheter. Av hensyn til den enkeltes forutberegnelighet bør hjemmelsgrunnlaget fremgå av loven.

Departementet foreslår at § 32 skal lyde:

§ 32 Engangserstatning ved dødsfall og invaliditet

Hvis noen dør eller blir invalide mens de avtjener verneplikten, har de eller deres etterlatte krav på en engangserstatning.

Kongen kan gi forskrift om vilkår for erstatning, og hvilken engangserstatning som skal utbetales hvis noen dør eller blir invalide mens de avtjener verneplikten.

7.4.17 § 33 Tjenesteplikt i krig eller når krig truer

Gjeldende rett

Vernepliktsloven §§ 5 og 15 gir i dag bestemmelser om verneplikten og tjenesteplikten i krig, når krig truer og ved styrkeoppbygging.

Bestemmelser om heimevernstjeneste i krig og når krig truer er gitt i heimevernloven §§ 25 og 16. Det følger av § 25 at heimevernssoldater etter nærmere bestemmelser av Kongen plikter under krig eller når krig truer, å holde seg klar til frammøte på kort varsel. I § 16 gis det regler om at tjenesten skal fordeles mest mulig jevnt på de heimevernssoldatene som står til rådighet for slik tjeneste.

Vernepliktsloven § 9 nr. 2 omhandler ekstraordinær tjeneste i fredstid. I § 9 nr. 2 bokstav c er fastsatt hjemmel for å innkalle vernepliktige til «(b)eredskapstjeneste når Forsvaret eller noen del av det er beordret satt på krigsfot i beredskapsøyemed». Bestemmelsen må sees i sammenheng med § 15 om plikten til å gjøre krigstjeneste «når riket er i krig eller Forsvaret eller noen del av det er beordret satt på krigsfot med krig for øye eller deltar i krigshandlinger». I Innstilling I fra Komitéen til utarbeidelse av utkast til ny vernepliktslov og heimvernlov, avgitt 21. desember 1951 og inntatt som vedlegg til Ot. prp. nr. 40 (1953) s. 27 fremgår det at det neppe lar seg gjøre å avgrense krigstjenesten i loven:

Hovedtilfellene vil være klare: krig og full mobilisering (med krig for øye). Likeledes må det være klart at det i prinsippet inntreffer plikt til krigstjeneste.

Når det er foretatt delvis mobilisering eller når noen del av Forsvaret deltar i krigshandlinger. Men grensen kan her være vanskelig å trekke. Særlig vil det kunne fremstille seg som tvilsomt hvilke deler av Forsvaret krigstjenesten skal anses for å omfatte. Norge kan bli utsatt for et væpnet angrep, som imidlertid bare enkelte militære avdelinger direkte berøres av. At det da, iallfall hvis det ikke dreier seg om en rent forbigående episode, vil inntre krigstilstand og plikt til krigstjeneste for hele Forsvaret må likevel være utvilsomt.

Vurdering og forslag til § 33

Departementet foreslår at bestemmelsene om tjenesteplikten i krig og når krig truer, som følger av vernepliktsloven § 15 og heimevernloven §§ 6 andre ledd og 25, videreføres i § 33.

Det foreslås at det presiseres at bestemmelsene skal gis i forskrift og at bestemmelsen om at heimevernssoldater skal holde seg klar for fremmøte på kort varsel flyttes til forskriften.

Departementet foreslår at § 33 skal lyde:

§ 33 Tjenesteplikt i krig eller når krig truer

Tjenestepliktige plikter å gjøre tjeneste i krig eller når krig truer. Tjenesteplikten varer så lenge det er nødvendig.

Kongen kan gi forskrift om tjenesteplikten i krig eller når krig truer.

7.5 Kapittel 4 Fritak for tjeneste i Forsvaret av overbevisningsgrunner

7.5.1 Innledning

Departementet foreslår i hovedsak en videreføring av det materielle innholdet av gjeldende lovverk, slik det fremgår av lov 19. mars 1965 nr. 3 om fritaking for militærtjeneste av overbevisningsgrunner (militærnekterloven).

Vi har imidlertid sett behov for å gjøre språklige forenklinger og moderniseringer, deriblant en tilpasning til innføring av allmenn verneplikt, jf. Prop. 122 L (2013–2014). Bestemmelser som er knyttet opp mot eksistensen av sivil verneplikt er tatt ut, siden disse bestemmelsene ikke lenger har noen rettslig relevans. Den sivile verneplikten ble opphevet i 2012.

7.5.2 § 34 Vilkår for fritak

Gjeldende rett

Militærnekterloven § 1 fastsetter vilkårene for å bli fritatt for militærtjeneste av overbevisningsgrunner. Dersom det er grunn til å tro at en vernepliktig ikke kan gjøre militærtjeneste av noen art uten å komme i konflikt med sin alvorlige overbevisning, kan den vernepliktige fritas for militærtjeneste. Av lovbestemmelsen fremgår at også

overbevisning knyttet til bruk av masseødeleggelsesvåpen aksepteres som fritaksgrunn.

Søkeren må være i mot bruk av vold og våpen som metode for konfliktløsning, slik det militære forsvaret forutsetter. Fritak etter militærnekterloven kan ikke gis av andre grunner, for eksempel forhold knyttet til utdanning, arbeid eller sosiale forhold.

Vurdering og forslag til § 34

Dagens fritaksvilkår foreslås videreført. For å gjøre bestemmelsen mer brukervennlig, foreslår vi enkelte språklige forenklinger, uten at dette er ment å endre det materielle innholdet i bestemmelsen. Vi har blant annet valgt å ta ut bestemmelser som omhandler overbevisning knyttet til bruk av masseødeleggelsesvåpen, fordi slik overbevisning anses innbefattet av den foreslåtte lovteksten.

Departementet foreslår at § 34 skal lyde:

§ 34 Vilkår for fritak

Vernepliktige skal fritas for tjeneste i Forsvaret hvis det er grunn til å anta at de ikke kan gjøre tjeneste uten at det kommer i konflikt med deres alvorlige overbevisning og verdier som er av fundamental betydning for dem.

7.5.3 § 35 Søknad om fritak

Gjeldende rett

Militærnekterloven § 2 regulerer behandlingen av søknader om fritak for militærtjeneste.

Militære myndigheter plikter å rettlede vernepliktige som ber om informasjon om fritaksordningen, jf. § 2 første ledd.

Søknad om fritak kan tidligst fremsettes på sesjon eller etter at den vernepliktige på annen måte er klassifisert. Søknad skal fremmes på standard søknadsblankett, utarbeidet for dette formålet. Søkeren kan bli pålagt å gi ytterligere opplysninger. Normalt vil slike opplysninger bli innhentet skriftlig, men søkeren kan også bli pålagt å avgi muntlig forklaring for vedtaksorganene. Det kan begjæres vandelsvurdering etter reglene i vernepliktsloven § 46 a, for å avklare om søkeren har anmerkninger for voldsanvendelse eller annet som kan belyse søknaden.

Fritakssøknader avgjøres av Vernepliktsverket (Forsvarets personell- og vernepliktssenter), med klageadgang til Justis- og beredskapsdepartementet. Nærmere regler er gitt ved forskrift 25. mai 2012 nr. 464 om behandling av saker om fritaking for militærtjeneste av overbevisningsgrunner etter lov 19. mars 1965 nr. 3.

Dersom særlige hensyn tilsier det, kan Kongen fastsette skjerpede fritaksprosedyrer for samtlige eller bestemte grupper av søkere. Det kan herunder fastsettes regler om at søkere rutinemessig skal avgi muntlig forklaring i saken, jf. militærnekterloven § 2 siste ledd.

Vurdering og forslag til § 35

Forvaltningsorganer har etter forvaltningsloven § 11 en veiledningsplikt, og denne veiledningsplikten vil også omfatte de situasjonene som er omhandlet i militærnekterloven § 2 første ledd. Det anses derfor ikke nødvendig å nedfelle en særskilt bestemmelse om dette i forsvarsloven.

Departementet legger opp til å videreføre dagens krav til søknader og de nærmere prosessuelle reglene for behandlingen av disse. For å sikre fleksibilitet, og for å redusere lovens detaljeringsgrad, foreslår departementet at det i større grad overlates til forskrift å gi nærmere regler på dette området.

Bestemmelser om muntlig forklaring foreslås inntatt i forslag til § 8, sammen med øvrige bestemmelser som berører opplysningsplikten. I samme bestemmelse foreslås det inntatt hjemmel for Kongen til å kunne pålegge samtlige søkere å avgi muntlig forklaring.

Vi foreslår å delegere myndigheten til å gi forskrift til departementet.

Departementet foreslår at § 35 skal lyde:

§ 35 Søknad om fritak

Vernepliktige kan søke om fritak tidligst når de møter på sesjon, eller etter at det på annen måte er bestemt om de er skikket til tjeneste.

Departementet kan gi forskrift om krav til søknadene og behandling av dem.

7.5.4 § 36 Fritak for tjeneste mens søknaden behandles

Gjeldende rett

Militærnekterloven § 9 første ledd gir åpninger for å kunne opprettholde en innkalling til tjeneste i Forsvaret, og til å pålegge den vernepliktige å videreføre tjenesten, selv om det er fremmet søknad om fritak for militærtjeneste av overbevisningsgrunner. Søkeren kan imidlertid ikke holdes tilbake i tjeneste i mer enn 4 uker. Bestemmelsen er ment å skulle begrense antallet «umotiverte» søknader (dvs. hindre at fritaksinstituttet brukes som en mulighet for rask dimittering), og antas som sideeffekt å stimulere til en tidlig avklaring av den vernepliktiges forhold til tjeneste i Forsvaret.

Ved mobilisering eller annen innkalling til krigstjeneste eller til ekstraordinær tjeneste i fred, har fritakssøknad ingen innvirkning på den vernepliktiges tjenesteforhold, jf. militærnekterloven § 9 tredje ledd. Vesentlige samfunnsinteresser er her funnet å være

av så stor betydning at det ikke anses tilrådelig med utsettelse/dimittering i slike tilfeller.

Vurdering og forslag til § 36

Det materielle innholdet i militærnektekterloven § 95 foreslås videreført, men slik at det tydeliggjøres at det er opp til Forsvaret i det enkelte tilfelle å avgjøre om en innkalling skal opprettholdes eller om tjenesten skal fortsette inntil søknaden er innvilget. Nærmere bestemmelser om fristberegning foreslås flyttet til forskrift. Vi foreslår å delegere myndigheten til å gi forskrift til departementet.

Departementet foreslår at § 36 skal lyde:

§ 36 Fritak for tjeneste mens søknaden behandles

En vernepliktig som har søkt om fritak, skal ikke innkalles til tjeneste mens søknaden behandles. Mottas søknaden etter at den vernepliktige er innkalt eller har møtt til tjeneste, kan Forsvaret opprettholde innkallingen og bestemme at tjenesten skal fortsette inntil søknaden er behandlet. Søkeren kan bare bli pålagt å fortsette i tjenesten i inntil fire uker.

En vernepliktig som har søkt om fritak, er likevel ikke fritatt for plikten til å gjøre ekstraordinær tjeneste etter § 17 tredje ledd eller fritatt for tjenesteplikten i krig eller når krig truer.

Departementet kan gi forskrift om hva tjenesten skal inneholde, og hvordan den skal gjennomføres mens en søknad behandles.

7.5.5 § 37 Omgjøring av fritaksvedtak

Gjeldende rett

Et fritaksvedtak kan omgjøres dersom det foreligger slike omstendigheter som kan begrunne gjenåpning, jf. militærnektekterloven § 7 tredje ledd. Bestemmelsen må ses i sammenheng med militærnektekterloven § 7 annet ledd, der det fremgår at gjenåpning kan kreves så lenge plikten til militærtjeneste er tilstede, og også på grunn av forhold som først er oppstått etter at saken er avgjort. Bestemmelsen har i praksis vært benyttet der det i etterkant av et fritaksvedtak er registrert handlinger som ikke anses forenlig med lovens fritakskriterier, for eksempel domfellelse for voldsrelatert kriminalitet.

Vurdering og forslag til § 37

Departementet foreslår å videreføre det materielle innholdet av gjeldende bestemmelser, men slik at lovteksten blir klarere og enklere, og plassert i en forvaltningsmessig sammenheng.

Departementet foreslår at § 37 skal lyde:

§ 37 Omgjøring av fritaksvedtak

Et vedtak om fritak kan omgjøres også til ugunst for den vernepliktige så lenge den vernepliktige har tjenesteplikt i Forsvaret. Det kan legges vekt på forhold som først oppstod etter vedtaket.

7.5.6 § 38 Prøving for domstolene

Gjeldende rett

Det er i hovedsak den enkelte selv som på eget initiativ må reise sak for domstolene for å få overprøvd den forvaltningsmessige avgjørelsen i saken, jf. militærnekterloven § 5 første ledd.

Ved å fremme gjentatte søknader om fritak for militærtjeneste, eller ved å trekke tilbake søknader før realitetsbehandling, vil det være mulig å trenere militærtjenesten. Staten vil derfor etter forholdene kunne ha behov for å reise sak for domstolene, for å få en rettslig avklaring av den enkeltes tjenesteplikt. Statens mulighet for å reise sak i slike tilfeller, fremgår av militærnekterloven § 5 andre ledd.

Militærnekterloven § 6 fastsetter enkelte unntak fra tvistelovens regler. Unntakene er i hovedsak utslag av at det er knyttet sterke allmenne interesser til at avgjørelsene blir riktige i denne type saker.

Vurdering og forslag til § 38

Departementet foreslår å videreføre det materielle innholdet av gjeldende bestemmelser. For å klargjøre bestemmelsen, foreslår vi å presisere at den enkelte må ha fått et endelig avslag på fritakssøknaden, før sak kan reises for domstolene.

Departementet foreslår at § 38 skal lyde:

§ 38 Prøving for domstolene

En vernepliktig som har fått endelig avslag på søknaden om fritak, kan reise sak for domstolene for å få prøvd vedtaket om avslag.

Har den vernepliktige søkt om fritak to ganger og fått avslag begge gangene, kan staten reise sak for domstolene med påstand om at søkeren ikke oppfyller vilkårene for fritak. Det samme gjelder hvis søkeren fremmer og trekker tilbake søknader flere ganger før saken blir avgjort. I slike tilfeller fører en ny søknad om fritak ikke til utsettelse av tjenesten.

Fritakssaker skal ikke behandles i forliksrådet.

Søkeren er prosessdyktig uansett alder. Er søkeren innkalt til et rettsmøte og unnlater å møte uten å ha gyldig fravær, kan retten beslutte at søkeren skal hentes av politiet til det samme rettsmøtet eller til et senere rettsmøte.

Retten kan av eget tiltak sørge for at alle bevis som den mener er nødvendige for å opplyse saken, blir innhentet. Utenrettslige forklaringer og erklæringer kan alltid brukes når retten kommer til at ikke noe er til hinder for det.

Behandlingen i domstolene følger for øvrig tvisteloven.

7.5.7 § 39 Fritak for tjeneste når det er reist sak for domstolene

Gjeldende rett

Etter militærnektekterloven § 9 andre ledd kalles den vernepliktige ikke inn til ordinær tjeneste i fred dersom det reises sak for domstolene. Reises sak etter at den vernepliktige er innkalt eller har møtt til tjeneste, skal han gis utsettelse inntil saken er avgjort av domstolene.

Ved mobilisering eller annen innkalling til krigstjeneste eller ekstraordinær tjeneste i fred vil en sak for domstolene ikke ha innvirkning på den vernepliktiges tjenesteforhold, jf. militærnektekterloven § 9 tredje ledd. Departementet avgjør i det enkelte tilfellet om begjæring om gjenåpning av dom i fritakssak skal ha tilsvarende virkninger.

Vurdering og forslag til § 39

En rettslig prøvelse vil normalt innebære så lang ventetid at det, av hensyn til søkeren og hans lovbestemte rett til å nekte militærtjeneste, ikke skal pålegges ham å gjøre tjeneste mens saken er under behandling i domstolsapparatet.

Av hensyn til søkerens interesser, bør bestemmelsen etter departementets syn utvides til også å gjelde ved ekstraordinær tjeneste etter § 17 tredje ledd eller tjeneste i krig. Bestemmelsen vil kunne aktualiseres for et begrenset antall mannskap, og anses ikke å ville påvirke vesentlige samfunnsinteresser i nevneverdig grad.

De samme individuelle hensyn vil for så vidt også være gjeldende der det begjæres gjenopptakelse av dom i militærnektektersak. Disse sakene skiller seg imidlertid fra ovennevnte ved at fritakssaken allerede har vært prøvet for retten, og slik sett har vært gjenstand for omfattende vurderinger. Det foreligger også en viss fare for at enkelte ellers ville brukt denne muligheten i treneringsøyemed, gjennom fremsettelse av grunnløse begjæringer om gjenopptakelse. Departementet foreslår derfor å videreføre dagens ordning, som innebærer at begjæring om gjenopptakelse ikke automatisk medfører utsettelse med tjenesten, men underlegges en vurdering i hvert enkelt tilfelle.

Departementet foreslår at § 39 skal lyde:

§ 39 Fritak for tjeneste når det er reist sak for domstolene

Er det reist fritakssak for domstolene, skal den vernepliktige ikke innkalles til tjeneste. Reises saken etter at den vernepliktige er innkalt eller har møtt til tjeneste, skal tjenesten utsettes inntil saken er rettskraftig avgjort av domstolene.

Departementet avgjør om en begjæring om gjenåpning av en fritakssak også skal føre til at den vernepliktige ikke blir innkalt til tjeneste, eller at tjenesten blir utsatt.

7.5.8 § 40 Anke og gjenåpning

Gjeldende rett

Bestemmelser om anke og gjenåpning fremgår av militærnektekterloven § 7.

Vurdering og forslag til § 40

Departementet foreslår en videreføring av det materielle innholdet av militærnektekterloven § 7, men med enkelte språklige endringer for å gjøre bestemmelsen klarere og mer forståelig.

Departementet foreslår at § 40 skal lyde:

§ 40 Anke og gjenåpning

Staten kan anke en dom og begjære en sak gjenåpnet uavhengig av resultatet i saken.

Saken kan bare begjæres gjenåpnet så lenge den vernepliktige har tjenesteplikt i Forsvaret. Saken kan begjæres gjenåpnet også på grunn av forhold som først oppstod etter rettskraftig dom. Fristene i tvisteloven § 31-6 gjelder ikke.

7.5.9 § 41 Dekning av sakskostnader ved domstolsbehandling

Gjeldende rett

Militærnektekterloven § 8 angir som hovedprinsipp at alle utgifter ved behandlingen av en sak om fritak for domstolene dekkes av staten. Det anses således viktig at økonomiske forhold ikke virker inn på den enkeltes mulighet for å få sin sak prøvet for domstolene. For å hindre misbruk av domsinstituttet, er det imidlertid åpnet for at den vernepliktige kan bli pålagt helt eller delvis å dekke kostnadene i forbindelse med behandling av sak i høyere instans eller ved gjenåpning. Også ellers kan retten, når særlige omstendigheter foreligger, beslutte at den vernepliktige helt eller delvis skal dekke sakskostnadene i saken.

Den vernepliktige kan få dekket utgiftene i forbindelse med oppmøte i retten etter de reglene som gjelder for vitner, jf. militærnektekterloven § 8 første ledd andre punktum. Bestemmelsen henviser til bestemmelser for vitnegodtgjøring i straffesaker, jf. lov 21. juli 1916 om vidners og sakkyndiges godtgjørelse m.v.

Vurdering og forslag til § 41

Departementet foreslår å videreføre det materielle innholdet i militærnektekterloven § 8. Som den klare hovedregel skal derfor staten dekke alle nødvendige sakskostnader ved behandling av fritakssak for domstolene.

For å unngå misbruk av domsinstituttet, skal retten, når særlige omstendigheter anses å foreligge, kunne beslutte at den vernepliktige helt eller delvis skal dekke sakskostnadene. Bestemmelsen bør forbeholdes tilfeller der det kan påvises visse klanderverdige forhold ved den vernepliktiges opptreden, og hvor denne opptreden har resultert i unødig bruk av domsinstituttet. Dette vil for eksempel kunne være tilfelle der retten finner at sak for domstolene kunne vært unngått ved større grad av medvirkning fra den vernepliktige under den administrative behandlingen av søknaden. Et annet typetilfelle (som også fremgår eksplisitt av dagens lovbestemmelse) vil være der den vernepliktige begjærer anke eller gjenopptakelse, til tross for at den vernepliktige ikke hadde rimelig grunn til å anvende vedkommende rettsmiddel

Departementet foreslår at § 41 skal lyde:

§ 41 Dekning av sakskostnader ved domstolsbehandling

Staten dekker alle nødvendige sakskostnader ved domstolsbehandlingen av en fritakssak. Den vernepliktige kan få dekket utgiftene i forbindelse med oppmøte i retten etter de reglene som gjelder for vitner.

Når særlige omstendigheter foreligger, kan retten beslutte at den vernepliktige helt eller delvis skal dekke sakskostnadene.

7.5.10 § 42 Oppheving av vedtaket om fritak

Gjeldende rett

Vernepliktige som er fritatt fra militærtjeneste etter militærnekterloven, kan søke om tilbakeføring til militær stilling, jf. militærnekterloven § 24 første ledd. Militærnekterloven angir ingen nærmere krav til søknadens innhold, men søknaden forutsettes å være uten forbehold av noe slag. Det kan således ikke tas forbehold om bestemt tjenestegren eller tjenestested, eller knyttes andre betingelser til søknaden. I militærnekterloven § 24 femte ledd er det gitt bestemmelser om tjenestetid for den som blir tilbakeført til Forsvaret, herunder bestemmelser om fradrag for avtjent sivil verneplikt.

Vurdering og forslag til § 42

Mannskap som har endret grunninnstilling til Forsvaret, bør fortsatt ha mulighet til å bli tilbakeført til Forsvaret.

Departementet foreslår å delegere forskriftskompetansen fra Kongen til departementet for å gi nærmere bestemmelser om slik tilbakeføring og om fradrag for avtjent sivil verneplikt. Departementet foreslår derfor at vernepliktige kan søke om at vedtak om fritak kan oppheves.

Departementet foreslår at § 42 skal lyde:

§ 42 Oppheving av vedtaket om fritak

En vernepliktig som er fritatt for tjeneste, kan søke om å få vedtaket om fritak opphevet.

Departementet kan gi forskrift om adgangen til å oppheve et vedtak om fritak og om fradrag for avtjent sivil verneplikt.

7.6 Kapittel 5 Særregler for militært personell

7.6.1 § 43 Rammene for tilsetting m.m.

Gjeldende rett

I forsvarspersonelloven § 4 tredje ledd fremgår det at militært tilsatte plikter å overholde de regler om tilsetting, utdanning, disponering og avansement mv. som er fastsatt i den til enhver tid gjeldende ordningen for militært tilsatte (militærordningen). Det er militærordningen som regulerer de overordnede rammene for militært tilsatte. Tilsettingsordningen skal sikre Forsvaret nødvendige rammebetingelser for å opprettholde en balansert personellstruktur, og en bedre forutsigbarhet knyttet til jobbtrygghet for den enkelte. Forsvarssektoren er avhengig av en balansert personellstruktur for å opprettholde den operative evnen. Mens det er disponerings-, avansements- og utdanningsordningen som i stor grad bidrar til å opprettholde en balansert grads- og kompetansestruktur, ligger styringsmulighetene for en balansert aldersstruktur i tilsettingsordningen. Ordningen fastsettes av Kongen med Stortingets samtykke. Gjeldende militærordning følger av Innst. 335 L og Innst. 336 S (2014-2015) til Prop. 111 LS (2014-2015).

Fjerde ledd fastsetter at departementet har instruksjons- og organisasjonsmyndighet og kan utforme nødvendige tilpasninger og regelverk innenfor de overordnede rammene av militærordningen. Dette fulgte tidligere av Stortingets samtykke til den tidligere befalsordningen, jf. Innst.S.nr.198 (1995-1996) til St.prp. nr. 38 (1995–1996). Dette er regulert fordi det tidligere har vært tvil om departementets kompetanse innenfor de overordnede rammene. Bakgrunnen er særordningen hvor Stortinget samtykker til Forsvarets personellordning. Dette er ikke vanlig praksis i staten for øvrig. Departementet utgir retningslinjer med hjemmel i organisasjons- og instruksjonsmyndigheten innenfor de aktuelle rammene.

Det er viktig å understreke at nødvendige tilpasninger og regelverk ikke skal være i strid med de overordnede rammene som Stortinget har samtykket til. Dersom departementet ønsker å endre de overordnede rammene i militærordningen, må det legges frem forslag om dette til Stortinget i tråd med forsvarspersonelloven.

Vurdering og forslag til § 43

Forsvarspersonelloven § 4 inneholder ikke kun tilsettingsvilkår, slik overskriften beskriver. Den regulerer også hvordan de overordnede rammene for militærordningen skal fastsettes. For å klargjøre innholdet i bestemmelsen, har

departementet sett at det er hensiktsmessig å dele opp nåværende § 4 i to bestemmelser. Departementet foreslår at rammene for tilsetting m.m. videreføres i § 43. Vi har endret ordlyden i bestemmelsen, og det fremgår at innenfor de overordnende rammene Stortinget setter, bestemmer departementet tilsetting, utdanning, disponering av og avansement for militært tilsatte.

Formuleringen «i den til enhver tid gjeldende ordning» har blitt tolket slik at militært tilsatte må kunne forvente større grad av endring i arbeidsvilkår enn tjenestemenn utenfor Forsvaret. Dette foreslås tatt ut av lovteksten. Departementet mener at når Stortinget fastsetter en ny ordning, er dette gjeldende for alle militært tilsatte, selv om dette ikke står eksplisitt i loven. Departementet ønsker høringsinstansenes syn på dette.

Departementet foreslår at § 43 skal lyde:

§ 43 Rammene for tilsetting m.m.

Innenfor de overordnede rammene Stortinget setter, bestemmer departementet tilsetting, utdanning, disponering av og avansement for militært tilsatte.

7.6.2 § 44 Tilsettingsvilkår for militært tilsatte

Gjeldende rett

Forsvarspersonelloven § 4 regulerer tilsettingsvilkårene for offiserer, befal, grenaderer og konstabler. Disse fire personellkategoriene defineres som militært tilsatte, og er underlagt de samme reglene for tilsetting. Vernepliktige faller utenfor definisjonen militært tilsatte, da disse ikke har et tilsettingsforhold i Forsvaret. Bestemmelsen fastslår i første ledd at offiserer, befal, grenaderer og konstabler er statstjenestemenn. De tilsettes på vilkårene tjenestemannsloven fastsetter, med de unntak som følger av eller fastsettes med hjemmel i forsvarspersonelloven. Dette innebærer blant annet at alle militært tilsatte i oppsigelses- og avskjedssaker er underlagt de samme regler som gjelder for statens tjenestemenn for øvrig. Personellet kan dermed suspenderes, sies opp og avskjediges etter tjenestemannsloven. Forsvarspersonelloven § 19 andre ledd inneholder en overgangsbestemmelse som begrenser adgangen til å si opp tidligere yrkesbefal som er tilsatt før 1. januar 2005. Disse kan kun sies opp etter tjenestemannsloven § 10 nr. 2 bokstav a når de på grunn av sykdom er varig uskikket til forsvarlig å utføre sin tjeneste. Denne bestemmelsen skal forstås slik at også tidligere yrkesbefal, som går fra en offisersgrad til en grad i spesialistkorpset (other ranks-OR-grad) beholder sitt tilsettingsforhold til de fyller 60 år.

Det fremgår av forarbeidene at offiserer som hovedregel skal kjennetegnes ved at de har akademisk og militær offisersutdanning, og de skal representere breddekompetanse innenfor et vertikalt karrieresystem som er basert på offisersgrader (OF 1-9). Deres primære rolle er ledelse, kommando og kontroll.

Befal skal generelt kjennetegnes av at de representerer dybdekompetanse innenfor sine respektive fagfelt i et tilpasset karrieresystem med befalsgrader (OR 5-9). Deres primære rolle ut over dette er utøvende lederskap.

Grenaderer og konstabler skal generelt kjennetegnes av at de representerer dybdekompetanse innenfor sine respektive fagfelt i et tilpasset karrieresystem med egne grader (OR 1-4). Deres primære rolle er å utøve det praktiske militære håndverket.

I § 4 andre ledd er militært tilsatte unntatt fra forbudet om forskjellsbehandling på grunn av alder etter arbeidsmiljøloven § 13-1 første ledd. Arbeidsmiljølovens bestemmelser innarbeider Rådsdirektiv 2000/78/EF, om forbud mot diskriminering i arbeidslivet, i norsk lovgivning. Etter direktivets artikkel 3 nr. 4 følger det at statene kan unnta de væpnede styrker fra direktivets bestemmelser som gjelder forskjellsbehandling på grunn av alder og funksjonshemming. Departementet har inntatt dette unntaket fra reglene om aldersdiskriminering for militært tilsatte i forsvarspersonelloven.

Departementet er etter femte ledd gitt myndighet til å gi regler om hvem som er tilsettingsmyndighet og fremgangsmåten ved tilsetting av militært tilsatte. Reglene kan avvike fra tjenestemannsloven. Bestemmelsen er en videreføring av tidligere lov om yrkesbefal. Det ble i lovforarbeidene uttalt at «Forsvarsdepartementet legger til grunn at det fortsatt kan være behov for å fastsette særskilte bestemmelser om hvem som skal tilsette befall og vervede mannskaper og om fremgangsmåten ved tilsetting som fraviker tjenestemannsloven.», jf. Ot.prp. nr. 60 (2003-2004). Departementet utgir retningslinjer hvor blant annet særlige regler om tilsetting reguleres.

Etter vernepliktsloven § 8 første ledd første punktum fremgår det at hvis ikke annet følger av ansettelsesvilkårene, gjelder bestemmelsene i vernepliktsloven for tilsatt befall så lenge de er i tjeneste.

Vedtak om tilsetting etter forsvarspersonelloven og befalsordningen er unntatt begrunnelsesplikten og klagereglene i forvaltningsloven. Dette følger av forvaltningsforskriften § 21 bokstav c og § 30 bokstav b.

Vurdering og forslag til § 44

Departementet foreslår at bestemmelsen i første ledd regulerer tilsettingsvilkårene for offiserer, befall, grenaderer og konstabler (militært tilsatte). Alle ledd i bestemmelsen skal gjelde for disse personellkategoriene. I første ledd første punktum videreføres regelen fra vernepliktsloven § 8. Militært tilsatte må følge reglene om verneplikt i lovens kapittel 2 og 3 hvis ikke annet følger av tjenestekontraktene.

Det er som hovedregel et krav om at vernepliktige og personell som skal tjenestegjøre i internasjonale operasjoner skal være norske statsborgere. Dette baserer seg på en tolkning av forholdet mellom vernepliktsloven § 3 og forsvarspersonelloven § 14. Det følger også av Forsvarets personellhåndbok at militære også som hovedregel må være norske statsborgere. Departementet mener det blir klarere å innta en generell lovhjemmel for militært tilsatte om krav til norsk statsborgerskap i første ledd.

Departementet viderefører i første ledd at militært tilsatte er unntatt fra forbudet om forskjellsbehandling på grunn av alder etter arbeidsmiljøloven § 13-1 første ledd.

I dagens ordning utgir departementet retningslinjer om tilsetting av militært tilsatte. Noen av disse retningslinjene kan være av en slik karakter at de faller inn under definisjonen av forskrifter i forvaltningsloven. På denne bakgrunn foreslår departementet å endre bestemmelsens ordlyd til at departementet kan gi forskrift om at offiserer, befal, grenaderer og konstabler kan tilsettes i Forsvaret på vilkår som avviker fra tjenestemannsloven. At reglene kan avvike fra tjenestemannsloven, står også i dagens lov. Videre foreslås det en forskriftshjemmel for unntak fra kravet til norsk statsborgerskap.

Departementet foreslår at § 44 skal lyde:

§ 44 Tilsettingsvilkår for militært tilsatte

Offiserer, befal, grenaderer og konstabler kan tilsettes i Forsvaret på vilkår som avviker fra tjenestemannsloven og reglene om verneplikt i kapitel 2 og 3. Militært tilsatte skal ha norsk statsborgerskap. Militært tilsatte er unntatt fra forbudet i arbeidsmiljøloven § 13-1 første ledd mot forskjellsbehandling på grunn av alder.

Departementet kan gi forskrift om at offiserer, befal, grenaderer og konstabler kan tilsettes i Forsvaret på vilkår som avviker fra tjenestemannsloven, og forskrift om unntak fra kravet til statsborgerskap.

7.6.3 § 45 Tilsettingsforholdets lengde

Gjeldende rett

Alle personellkategorier kan tilsettes midlertidig, fast til de fyller 35 eller fast til de fyller 60 år, jf. forsvarspersonelloven § 5 første ledd. Det er Forsvarets behov og den enkeltes kompetanse som skal være styrende for lengden på tilsettingsforholdet som tilbys den enkelte av Forsvaret. Dette fremmer fleksibilitet og understøtter behovet for effektiv bevegelse av kompetanse innad og på tvers av personellkategorier. Mens det er rammene for disponering, avansement og utdanning som i stor grad bidrar til å opprettholde en balansert grads- og kompetansestruktur, ligger styringsmulighetene av aldersstrukturen i tilsettingsforholdene. En balansert aldersstruktur fordrer derfor differensierte tilsettingslengder.

Personer som representerer aldersuavhengig kompetanse i tråd med Forsvarets behov, skal normalt tilsettes fast til de fyller 60 år. Med aldersuavhengig kompetanse menes kompetanse som er anvendbar i en livslang karriere frem til pensjonsalder. Eksempelvis vil dette kunne gjelde teknikere og personell i stillinger innen forvaltning og utdanning. For personer i operative stillinger personell vil mange tidlig i karrieren representere en kompetanse og funksjon som setter høye krav til fysisk egnethet. Eksempler her vil kunne være geværsoldater og lagførere. Disse vil normalt bli tilsatt fast til de fyller 35 år. De skal likevel ha livslange karrieremuligheter innenfor sitt fagfelt, ut fra Forsvarets behov. Eksempelvis kan det innebære stillinger som instruktører eller andre stillinger knyttet til faglig utvikling og rådgivning. Det er Forsvarets behov for kompetanse i et langsiktig perspektiv som vil være styrende for fast tilsetning til 60 år. Det vil derfor bli viktig at Forsvaret utformer karriere- og tjenesteplaner som synliggjør hvilke valg personellet må ta for å utvikle den aldersuavhengige kompetansen som kreves for å få fast tilsetning til 60 år.

Tilsetning må også ses i sammenheng med andre hovedelementer i ordningen for militært tilsatte, da spesielt disponering og utdanning. Eksempelvis vil offiserer få tilsetning til 60 år etter uteksaminering fra grunnleggende offisersutdanning (krigsskole). Tilsvarende vil den nivådannende utdanningen for befal, grenaderer og konstabler være en del av vurderingen for tilsetning til 60 år. Her vil imidlertid tjenesteerfaring samt fag- og funksjonsrettet utdanning være enda mer utslagsgivende. Dette fordi det er slik erfaring og bakgrunn som er grunnlaget for å dekke Forsvarets behov for spesialistkompetanse. Arbeidsgiver har ansvar for å utarbeide karriere- og tjenesteplaner og drive karriereveiledning basert på arbeidstakers og arbeidsgivers behov. Dette innebærer også et ansvar for at personellet tidlig i karrieren har en visshet om både muligheter for, og i hvilken grad de vil tilbys, en fast tilsetning til pensjonsalder. Det understrekes samtidig at en livslang karriere innenfor den militære profesjon krever at personellet tar aktive valg i tråd med karriere- og tjenesteplaner innenfor de respektive kompetanseområdene.

Det er åpnet for at alle militært tilsatte skal kunne tilsettes midlertidig. Midlertidig tilsetning skal kun benyttes for å dekke Forsvarets tidsbegrensede behov for kompetanse og/eller kompetanse for bestemte oppdrag, eksempelvis knyttet til internasjonale operasjoner, prosjekter, vikariater eller lignende. Forsvarets behov for å ha militært tilsatte på kontrakter, skal dekkes gjennom tjenestemannslovens bestemmelser for midlertidig tilsetning, jf. § 3 nr. 2 og 3.

Militært tilsatte kan tilsettes som midlertidige tjenestemenn etter de alminnelige regler om midlertidig tilsetning i tjenestemannsloven. Videre kan de tilsettes på åremål. Hjemmelen for åremålstilsetning fremgår av forskrift til tjenestemannsloven § 3 nr. 3 bokstav c. Denne bestemmelsen hjemler bruk av åremålstilsetning for både kontraktsbefal og vervede mannskaper i Forsvaret. Benevnelsene på

personellkategorien søkes endret til de nye benevnelsene i tråd med militærordningen. Forsvarsdepartementet gis myndighet til å fastsette nærmere regler om varigheten og om adgangen til å fornye tilsettingsforholdet. Denne adgangen er også lovfestet i forsvarspersonelloven. Åremålskontraktenes varighet er normalt på 3 år, med mulighet for forlengelse med ytterligere tre år. Etter seks års åremålsstilling kan kontrakten bare unntaksvis forlenges, men den totale tjenestetiden skal aldri overstige ti år. Etter forsvarspersonelloven § 8 andre ledd, kan ikke midlertidig militært tilsatte gjøre fortrinnsrett eller rett til ventelønn etter tjenestemannsloven § 13 gjeldende.

Departementet er av den oppfatning at fast tilsetting til pensjonsalder for alle militært tilsatte over tid vil kunne svekke den operative evnen, og dermed forsvarsevnen. Den økte risikoen for ubalanse i aldersstrukturen en slik tilnærming vil medføre, er etter departementets klare syn ikke forenlig med en utviklingsretning der personellkorpset møter økte krav til beredskap, utholdenhet og skjerpede klartider. For å ha en balansert aldersstruktur i fremtiden har Forsvaret behov for at offiserer, befal, grenaderer og konstabler kan tilsettes fast til de fyller 35 år. Forsvaret kan ved behov forlenge tilsettingsperioden med inntil tre år, jf. forsvarspersonelloven § 5 andre ledd. En ordning hvor alle militært tilsatte får fast tilsetting til pensjonsalder, vil sannsynligvis utløse behov for ressurskrevende avgangsstimulerende tiltak for å bringe aldersstrukturen i balanse.

Alle personellkategorier kan tilsettes fast til de fyller 60 år. Dette er en særaldersgrense og innebærer tvungen avskjed for dem som er fast tilsatt til 60 år ved første månedsskifte etter fylte 60 år. Dette gjelder uavhengig av grad og tjenestetid. Departementet kan dispensere fra påbudet til å fratre ved å forlenge tilsettingsforholdet for inntil ett år av gangen, jf. forsvarspersonelloven § 5 tredje ledd. Slik dispensasjon gis kun når spesielle forhold gjør det nødvendig at personen ikke fratrer ved oppnådd aldersgrense. Loven er ikke til hinder for at yrkesbefalet går av med pensjon før aldersgrensen på 60 år er nådd.

Vurdering og forslag til § 45

Det foreslås enkelte språklige endringer i tredje ledd for å klargjøre bestemmelsen. Vilkåret «når spesielle forhold gjør det nødvendig» endres til «når Forsvaret har behov for det». I dagens ordning utgir departementet retningslinjer om tilsetting av militært tilsatte. Noen av disse retningslinjene kan være av en slik karakter at de faller inn under definisjonen av forskrifter i forvaltningsloven. På denne bakgrunn foreslår departementet å endre bestemmelsens ordlyd til at departementet kan gi forskrift om hvor lenge midlertidige tilsetninger kan vare, og om de skal kunne forlenges ut over det som følger av tjenestemannsloven.

For øvrig videreføres ordlyden i forsvarspersonelloven § 5 med noen språklige endringer.

Departementet foreslår at § 45 skal lyde:

§ 45 Tilsettingsforholdets lengde

Offiserer, befal, grenaderer og konstabler kan tilsettes midlertidig, eller de kan tilsettes fast til de fyller 35, eller fast til de fyller 60 år. De som er tilsatt midlertidig, skal fratre stillingen uten oppsigelse. De som er fast tilsatt, skal fratre stillingen ved første månedsskifte etter at de har fylt 35 eller 60 år.

Forsvaret kan ved behov forlenge tilsettingsperioden med inntil tre år for dem som er tilsatt til de fyller 35 år.

Har Forsvaret behov for det, kan departementet forlenge tilsettingsperioden med ett år om gangen for militært tilsatte som har nådd aldersgrensen på 60 år.

Departementet kan gi forskrift om hvor lenge midlertidige tilsetninger kan vare, og om de skal kunne forlenges ut over det som følger av tjenestemannsloven.

7.6.4 § 46 Beordring av militært tilsatte

Gjeldende rett

Forsvarspersonelloven § 7 første ledd hjemler en generell disponeringsplikt til stilling for militært tilsatte i Norge og i utlandet i samsvar med Forsvarets behov. Det er arbeidsgiver som skal vurdere behovet for disponering, og bestemmelsen anses som et utslag av arbeidsgivers styringsrett. Begrepet disponering er relatert til arbeidsgivers beslutning om å endre tjenesteoppgaver og eventuelt tjenestested for en arbeidstaker som etter forsvarspersonelloven er definert som militært tilsatt. Dette for å ivareta Forsvarets behov for kvalifisert personell i samtlige tjenestestillinger. Disponering skal skje etter Forsvarets behov. Bestemmelsen antyder dermed en vid adgang til disponering, Prop. L 57 (2012-2013). Arbeidsgiver skal ha en saklig grunn til å benytte denne adgangen til å disponere. Plikten til å la seg disponere nasjonalt og internasjonalt, til og fra stilling, er også en del av de overordnede rammene for militærordningen.

Særegent for militære tjenestemenn er at de ikke tilsettes i stilling, men i militær grad og forsvarsgren. Tilsvarende gjelder for militære embetsmenn, som utnevnes i grad. Disponering skjer i utgangspunktet uavhengig av personens tilsetting i gradsnivå og forsvarsgren, men ofte vil en disponering også kunne innebære avansement i grad (opptrykk). Opptrykk i grad innebærer at tilsettingsforholdet endres. Det er direkte sammenheng mellom avansementsordningen, som fastsettes gjennom militærordningen, og regler om tilsetting. Plikten til å la seg disponere til stilling, gjelder både stillinger nasjonalt og stillinger utenlands, se også kapittel 6 om begrepet internasjonale operasjoner og begrensninger i den alminnelige disponeringsadgangen. For tjenestegjøring i internasjonale operasjoner gjelder bestemmelsene i loven kapittel III.

Bestemmelsens første ledd omfatter også adgangen til å disponere militært tilsatte bort fra en tjenestestilling når det åpenbart er påkrevd grunnet helsemessige, sikkerhetsmessige eller andre årsaker. Bestemmelsen kan når vilkårene er oppfylt gi tilstrekkelig hjemmel for å foreta en beordring som primært er motivert i et ønske om å fjerne en tjeneste- eller embetsmann som omfattes av bestemmelsen fra sin nåværende stilling. Forsvarspersonelloven § 7 første ledd første punktum er i hovedsak en videreføring av tidligere lov 10. juni 1977 nr. 66 om yrkesbefal m.m. i Forsvaret (yrkesbefalloven) § 3, jf. Ot.prp. nr. 60 (2003–2004) s. 46. Sistnevnte bestemmelse var i sin tur ment å videreføre rettstilstanden etter befalsordningen som ble vedtatt av Stortinget 13. juni 1966, jf. Ot.prp. nr. 64 (1976–77) s. 5. Ordningen med tilsetting i grad og disponering i stilling ble formelt innført i Forsvaret ved befalsordningen av 1966. I St.prp. nr. 38 (1995–96) s. 10 er det videre uttrykkelig lagt til grunn at «Forsvaret [kan] frabeordre i tilfeller der det åpenbart er påkrevet å ombeordre befal fra sin stilling av helsemessige, sikkerhetsmessige eller andre årsaker». Denne rettsoppfatningen er også lagt til grunn i Eidsivating lagmannsretts dom inntatt i Rettens gang 1991 s. 580.

Rettens gang s. 580 handlet om en oberstløytnant i Hæren som i 1986 ble frabeordnet stillingen som sjef for Vegdirektoratets militærkontor og gitt nytt oppdrag med revisjon av personellbestemmelser. Høyesterett mente at frabeordring av offiseren ikke kunne anses som en suspensjon etter tjenestemannsloven § 16 så lenge vedkommende beholdt sin militære grad og ble gitt nytt tjenesteoppdrag/stilling. Reelt fremsto frabeordningen som en ombeordring, som var hjemlet i lov om yrkesbefal, gjeldende befalsordning og de aktuelle tjenestereglement.

For å forstå grunnlaget til bestemmelsen om frabeordring vises det også til Eilert Stang Lund: "Rettsforholdet mellom Staten og dens tjenestemenn", trykket som bilag til "Stabel-utvalgets" innstilling av 30. august 1971 om avskjedigelse m.v. av embedsmenn. Her fremgår det at formålet med innføringen av beordringssystemet i Forsvaret var å tilsikre regjeringen handlefrihet ved disponering av personellet og ved omorganiseringer. Videre drøftes de rettslige konsekvenser av beordringssystemet: «..Selvsagt gir beordringsreglene adgang til til- og frabeordringer når saklig grunn for slike overføringer foreligger». Og videre: « En viss støtte for at beordringssystemet også hjemler frabeordring som i realiteten innebærer en avskjed med lønn, gir avgjørelsen i Rt. 1933 s. 691 flg.]...[I henhold til denne avgjørelse må staten stå temmelig fritt hva angår retten til å til- og frabeordre befal. Beordringssystemet hjemler antakelig adgang til å stille en offiser i disponibilitet.»

Etter departementets vurdering viser gjennomgangen av rettskildene at vilkårene for frabeordring ikke kan tolkes snevert, men at de må forstås i lys av at frabeordringen er en del av den generelle disponeringsplikten i samsvar med Forsvarets behov. Det vises i den sammenheng også til forarbeidene som beskriver at i de tilfeller hvor tjenesteoppgavene ikke kan løses tilfredsstillende av den som gjør tjeneste i stillingen,

vil arbeidsgiver kunne vurdere disponering fra stilling for å sikre at oppgavene i den stillingen kan bli løst av en annen offiser. Forarbeidene beskriver noen eksempler på når vilkårene kan anses oppfylt. Etter departementets vurdering er dette ikke en uttømmende oppramsing og må tolkes med bakgrunn i den generelle disponeringsordningen og hva som er Forsvarets behov.

I forarbeidene beskrives arbeidsgivers plikt til å sannsynliggjøre at situasjonen krever endring, enten av helsemessige-, sikkerhetsmessige- eller andre årsaker. Helsemessige årsaker kan blant annet foreligge hvor vedkommende har en helsesituasjon som tilsier at vedkommende ikke kan utføre sine tjenesteplikter som forutsatt. Helsemessige årsaker kan også være når situasjonen åpenbart krever det av hensynet til andre militært tilsatte som er en del av samme enhet som personen som fradisponeres. Med sikkerhetsmessige årsaker menes at fortsettelse i tjenestestillingen innebærer økt risiko for skader på forsvars- og sikkerhetsinteresser, Forsvarets operative virksomhet og forholdet til våre allierte. I slike tilfeller kan formålet med fradisponeringen være å ivareta sikkerheten til det øvrige personellet, installasjoner mm. Vilåret kan også være oppfylt når en person ikke tilfredsstiller stillingens krav til sikkerhetsklarering.

Betegnelsen andre årsaker er ment som en sikkerhetsventil for de tilfeller hvor situasjonen gjør det nødvendig å foreta disponering fra stilling av hensyn til Forsvarets behov. Dette kan for eksempel være at vedkommende ikke innfrir de resultatkrav som ligger til stillingen, og det er nødvendig for arbeidsgiver å innplassere en annen i stillingen. Bestemmelsen dekker forhold som stillingsinnehaveren er involvert i, både i og utenfor tjenesten, og hvor forholdet kan svekke en forsvarlig gjennomføring av tjenesteoppgaver, svekke arbeidsgivers tillit til at vedkommende kan ivareta det ansvar som hviler på stillingen, eller at en fortsettelse i stillingen kan svekke befolkningens tillit til Forsvaret eller svekke Forsvarets omdømme.

Disponering fra stilling av slike særskilte grunner kan ikke skje i de tilfeller der grunnlaget for disponeringen faller inn under tjenestemannsloven §§ 15 og 16 eller lov 20. mai 1988 nr. 32 om militær disiplinærmyndighet § 1. Forsvaret kan ikke benytte fradisponering i tilfeller hvor man bygger på at det foreligger «særskilte grunner» og grunnlaget faller inn under tjenestemannsloven § 15 og § 16, eller lov 20. mai 1988 nr. 32 om militær disiplinærmyndighet § 1. Dette er reglene om suspensjon, avskjed og refs. Denne begrensningen er inntatt for å forhindre misbruk av fradisponeringsadgangen. Fradisponering skal ikke brukes for å unngå prosessene suspensjon og avskjed innebærer, blant annet rådsbehandling. Denne begrensningen gjelder ikke for tjenestemannslovens regler om oppsigelse i § 9 og § 10, og heller ikke for reglene om ordensstraff § 14.

Forutsetningen for frabeordning må være at vedkommende beholder sin militære grad ved frabeordningen, og at Forsvaret ved beordringen tar sikte på å beordre

vedkommende til en ny stilling umiddelbart eller så snart som mulig etter frabeordringen.

Plikten til å la seg disponere, er avgjørende for den operative evnen og Forsvarets muligheter til å kunne bemanne alle deler av virksomheten. Plikten vil praktiseres forskjellig avhengig av om personellet er på et beordringssystem eller et søknadssystem. Personell på beordringssystemet skal beordres til avdeling, tjenestested og fagområde. Her vil personellet kunne disponeres i stillinger etter individuelle og organisatoriske behov, og i tråd med karriere- og tjenestepplaner for det aktuelle fagområdet. Personell på søknadssystemet vil normalt bli beordret på bakgrunn av en villighet (søknad) på stillinger de ønsker å bli disponert i. Den generelle beordringsplikten vil, på samme måte som i dag, fortsatt innebære at personellet kan bli beordret til og fra stillinger etter Forsvarets behov, uavhengig av hvilket disponeringssystem de forvaltes etter. Den generelle beordringsplikten er en grunnleggende mekanisme som er helt avgjørende for å sikre beredskap og operativ evne.

Bestemmelsens andre ledd fastslår at forsvarspersonellovens kapittel III gjelder for tjenestegjøring i internasjonale operasjoner. I tredje ledd fremgår det at militært tilsatte (offiserer, befal, grenaderer og konstabler), kan få endringer i tjenesteforholdet og forflytninger som følge av organisasjonsendringer i Forsvaret.

Vedtak om disponering etter forsvarspersonelloven og befalsordningen er unntatt begrunnelsesplikten og klagereglene i forvaltningsloven. Dette følger av forvaltningsforskriften § 21 bokstav c og § 30 bokstav b.

Vurdering og forslag til § 46

Departementet foreslår å videreføre forsvarspersonelloven § 7 i § 46. Vi foreslår ingen materielle endringer i selve disponeringsplikten eller i bestemmelsens øvrige ledd. For å gjøre teksten språklig klarere, har vi blant annet endret ordlyden fra «disponering» til «beordring».

Departementet foreslår at § 46 skal lyde:

§ 46 Beordring av militært tilsatte

Militært tilsatte kan bli beordret til stillinger i Norge og i utlandet i samsvar med Forsvarets behov.

Militært tilsatte kan beordres fra en stilling når det er påkrevd av helsemessige, sikkerhetsmessige eller andre særskilte grunner. De som kan avskjediges eller suspenderes etter tjenestemannsloven §§ 15 og 16 eller refses etter lov 20. mai 1988 nr. 32 om militær disiplinærmyndighet § 1, kan ikke beordres fra en stilling av andre særskilte grunner.

Militært tilsatte kan bli beordret til annen tjeneste eller annet tjenestested når det er nødvendig på grunn av organisasjonsendringer.

7.6.5 § 47 Oppsigelse, fortrinnsrett og ventelønn

Gjeldende rett

Forsvarspersonelloven § 8 fastslår at militært tilsatte med plikttjeneste i Forsvaret ikke har rettskrav på å få si opp sin stilling før plikttjenesten er avtjent. Plikttjeneste er pålagt tjeneste som motytelse for utdanning betalt av Forsvaret. Dette utelukker imidlertid ikke at befal med plikttjeneste kan søke om å få si opp sin stilling før plikttjenesten er avtjent.

Bestemmelsens andre ledd presiserer at midlertidig tilsatte og fast tilsatte til de fyller 35 år, eventuelt forlenget til 38 år, etter endt tilsetningsforhold ikke vil ha fortrinnsrett til ny stilling i virksomheten eller staten for øvrig og heller ikke rett til ventelønn etter tjenestemannsloven.

Vurdering og forslag til § 47

Departementet foreslår mindre språklige endringer for å klargjøre hva som ligger i begrepet plikttjeneste. For øvrig viderefører vi innholdet i forsvarspersonelloven § 8.

Departementet foreslår at § 47 skal lyde:

§ 47 Oppsigelse, fortrinnsrett og ventelønn

Militært tilsatte som er pålagt tjeneste som motytelse for opplæring og utdanning betalt av Forsvaret, har ikke rett til å si opp stillingen sin.

Midlertidig tilsatte og de som er fast tilsatt til de fyller 35 år, kan ikke kreve fortrinnsrett og rett til ventelønn etter tjenestemannsloven.

7.6.6 § 48 Utvidet tjenesteplikt for tidligere militært tilsatte

Gjeldende rett

Av vernepliktsloven § 8 fjerde ledd fremgår det at i krig eller når krig truer, er befal som på grunn av tidligere ansettelse i Forsvaret oppebærer pensjon, redusert lønn eller har rett til oppsatt pensjon, tjenestepliktige ut over det år de fyller 55 så lenge de anses brukbare. Ved innkalling må ingen mot sin vilje beordres til tjeneste som etter gjeldende bestemmelser er tillagt lavere grad enn den de innehar eller innehadde ved avgangen, med mindre de ved sitt forhold har gjort seg uverdige til slik grad eller det foreligger forhold som nevnt i vernepliktsloven § 7 første ledd andre punktum. Av denne bestemmelsen følger det at ingen kan mot sin vilje beordres til tjeneste med lavere grad enn den vedkommende er beskikket, tilsatt eller utnevnt i, med mindre særlige forhold i krig gjør slik beordring nødvendig.

Vurdering og forslag til § 48

Departementet foreslår at vernepliktsloven § 8 fjerde ledd første punktum videreføres i § 48 første ledd. Gjeldende bestemmelse har tung setningsoppbygging og inneholder mye informasjon.

Vernepliktsloven § 8 fjerde ledd andre punktum er ganske lik vernepliktsloven § 7 første ledd andre punktum. Departementet mener at det ikke er nødvendig å ha to bestemmelser som sier det samme. Vernepliktsloven § 7 første ledd andre punktum er videreført i forslag til § 28 andre ledd, se kapittel 7.4.12. Vernepliktsloven § 8 fjerde ledd andre punktum er ikke nødvendig å videreføre, fordi bestemmelsen er ivaretatt i forslag til § 28 andre ledd.

I § 48 andre ledd foreslår departementet en forskriftshjemmel til å gi bestemmelser om utvidelse av tjenesteplikten for tidligere militært tilsatte.

Departementet foreslår at § 48 skal lyde:

§ 48 Utvidet tjenesteplikt i krig for tidligere militært tilsatte

I krig eller når krig truer, kan tidligere militært tilsatte bli pålagt tjenesteplikt ut over det året de fyller 55 år. Utvidet tjenesteplikt kan bare bli pålagt dem som er skikket til tjeneste og som mottar pensjon eller redusert lønn, eller som har opptjent fremtidig pensjon.

Departementet kan gi forskrift om å utvide tjenesteplikten for tidligere militært tilsatte.

7.7 Kapittel 6 Tjeneste i internasjonale operasjoner

7.7.1 § 49 Beordring til internasjonale operasjoner

Gjeldende rett

Forsvarspersonelloven § 11 oppstiller en disponeringsplikt til internasjonale operasjoner for militært tilsatte og enkelte kategorier sivile. Disponeringsplikten gjelder for alle militært tilsatte, men kun for sivile tilsatt etter lovens ikrafttredelse 1. januar 2005, jf. forsvarspersonelloven § 19 første ledd. Disponeringsplikten for sivile forutsetter at Forsvarsdepartementet har fastsatt bestemte kategorier, eller at vedkommende skriftlig har akseptert å bli underlagt slik disponering. Bakgrunnen for lovfestingen er at det ble antatt at den generelle disponeringsplikten i Norge og utlandet, ikke gjaldt for internasjonale operasjoner.

Hva som menes med internasjonale operasjoner er det redegjort for i punkt 7.2.3 om § 3 definisjoner.

Militært tilsatte tjenestegjør i dag i en rekke internasjonale militære hovedkvarter og staber. Det er gjennom praksis lagt til grunn at disponering til slik tjeneste omfattes av den nasjonale disponeringsplikt som følger av forsvarspersonelloven. Utenfor begrepet

internasjonale operasjoner faller deltakelse i militære øvelser, fredsmessig stabstjeneste i utlandet, beordring til skoler og kurs og lignende tjeneste i utlandet.

Etter forsvarspersonelloven § 17 bokstav g kan det gis forskrift om disponering og vilkår for tjenestegjøring for de bestemte kategorier tilsatt sivilt personell. Det kan også gis forskrift om den maksimale tjenestetiden som kan pålegges og om hvordan utvelgelse til internasjonale operasjoner skal skje, jf. forsvarspersonelloven § 17 bokstav a og b.

Vurdering og forslag til § 49

Det foreslås at overskriften endres fra «disponering til tjenestegjøring i internasjonale operasjoner» til «beordring til internasjonale operasjoner», jf. endringen i forslag til § 46 punkt 7.6.4.

I første ledd foreslås det å erstatte disponering med beordret. Plikten til å la seg beordre formuleres som en plikt til å gjøre tjeneste i internasjonale operasjoner når Forsvaret krever det. Disse språklige endringene innebærer ingen materielle endringer, men skal gjøre språket klarere.

Andre ledd viderefører forsvarspersonelloven § 11 tredje ledd om at tjenesteplikten etter lov 23. juni 2000 nr. 56 om helsemessig og sosial beredskap går foran plikten til å gjøre tjeneste i internasjonale operasjoner. Det gjøres små språklige endringer i dette leddet.

Forsvarspersonelloven forutsetter at departementet fastsetter hvilke sivile kategorier som har en plikt til å la seg disponere. Etter en vurdering av kravene til forskrifter etter forvaltningsloven § 2 første ledd bokstav c, anser departementet at dette bør reguleres i forskrift. Det foreslås dermed at tredje ledd regulerer at departementet fastsetter i forskrift hvilke stillingskategorier for sivile som har plikt til å la seg beordre.

Fjerde ledd viderefører forskriftshjemmelen i forsvarspersonelloven § 17 bokstav a, b og g. Det foreslås at departementet kan gi forskrift om kvalifikasjonskrav, beordring, tjenestevilkår og maksimal tjenesteperiode for tjeneste i internasjonale operasjoner. I denne formuleringen ligger også adgangen til å fastsette kriterier for utvelgelse til deltakelse i internasjonale operasjoner som i dag.

Departementet foreslår at § 49 skal lyde:

§ 49 Beordring til tjeneste i internasjonale operasjoner

Militært tilsatte kan bli beordret til å gjøre tjeneste i internasjonale operasjoner når Forsvaret krever det.

Tjenesteplikten etter lov 23. juni 2000 nr. 56 om helsemessig og sosial beredskap § 4-1 går foran plikten til å gjøre tjeneste i internasjonale operasjoner.

Departementet kan gi forskrift om at sivile som er tilsatt etter 1. januar 2005 i bestemte stillingskategorier i Forsvarsdepartementet og underliggende etater, kan beordres til tjeneste i internasjonale operasjoner.

Departementet kan gi forskrift om kvalifikasjonskrav, beordring, tjenestevilkår og maksimal tjenesteperiode for tjeneste i internasjonale operasjoner.

7.7.2 § 50 Tjenesteplikt etter kontrakt

Gjeldende rett

Forsvarspersonelloven § 12 gir hjemmel til å tegne kontrakt med personer som ikke er underlagt den lovfestede disponeringsplikten i forsvarspersonelloven § 11. Dette vil for eksempel være vernepliktige, og personer som ønsker et tidsbegrenset tilsettingsforhold til Forsvaret (engasjement), eller sivile som er tilsatt i Forsvaret, men som ikke er omfattet av disponeringsadgangen. Dette personellet kan frivillig ved skriftlig kontrakt forplikte seg til å gjøre tjeneste i en eller flere internasjonale operasjoner. Dette gjelder både kontrakt om å gjøre tjeneste i en eller flere internasjonale operasjoner hvis Forsvaret har behov for det innen en fastsatt periode, eller en kontrakt om å gjøre tjeneste i en konkret operasjon. Det fremgår av Ot.prp. nr. 60 (2003–2004) at dette personellet vil ved inngåelse av kontrakt først bli midlertidige tjenestemenn ved fremmøte til tjeneste.

Av forsvarspersonelloven § 16 andre ledd fremgår det at personell som har inngått kontrakt som nevnt i § 12, kan si opp kontrakten med tre måneders varsel etter at vedkommende er blitt disponert til tjeneste.

Forsvarspersonelloven § 17 bokstav c hjemler at det kan gis forskrift om innholdet i slike kontrakter.

Vurdering og forslag til § 50

I § 50 første ledd foreslår departementet å beskrive hvilke personer som skriftlig kan forplikte seg til å gjøre tjeneste i internasjonale operasjoner. I forsvarspersonelloven § 12 står det at det er personer «som ikke har plikt til å gjøre tjeneste i medhold av § 11». Departementet mener at det ikke er nødvendig å henvise til paragrafen hvor plikten til å la seg beordre står omtalt. Vi foreslår at det fremgår av § 50 første ledd at personer som ikke kan bli beordret til å gjøre tjeneste i internasjonale operasjoner, kan forplikte seg skriftlig til å gjøre slik tjeneste. Vi har endret begrepet disponering til beordring, jf. punk 7.6.4.

I § 50 andre ledd foreslår vi å videreføre forsvarspersonelloven § 16 andre ledd, fordi bestemmelsen hører naturlig hjemme her.

I § 50 tredje ledd foreslår vi å videreføre forskriftshjemmelen i forsvarspersonelloven § 17 bokstav c.

Departementet foreslår at § 50 skal lyde:

§ 50 Tjenesteplikt etter kontrakt

Personer som ikke kan bli beordret til å gjøre tjeneste i internasjonale operasjoner, kan skriftlig forplikte seg til å gjøre slik tjeneste.

De som har inngått kontrakt om tjeneste i internasjonale operasjoner, kan si opp kontrakten med tre måneders oppsigelsesfrist.

Departementet kan gi forskrift om innholdet i kontraktene.

7.7.3 § 51 Krav om statsborgerskap

Gjeldende rett

Forsvarspersonelloven § 14 oppstiller krav til norsk statsborgerskap for å kunne tjenestegjøre i internasjonale operasjoner. Forsvarsdepartementet kan, under visse betingelser, tillate andre enn norske statsborgere, herunder utenlandske statsborgere og statsløse, å tjenestegjøre i norske styrker i en internasjonal operasjon på lik linje med norske statsborgere. Det er imidlertid forutsatt at adgangen bare benyttes unntaksvis. Om begrunnelsen for en slik dispensasjonsadgang, vises det i Ot.prp. nr. 60 (2003–2004) Om lov om personell i Forsvaret til St.meld. nr. 46 (1993–94) punkt. 5.3. Der omtales blant annet muligheten for å rekruttere personell fra andre nasjoner eller utenlandske statsborgere bosatt i Norge, herunder særlig medisinsk fagpersonell.

Det fremgår at begrensninger i dispensasjonsadgangen kan følge av folkerettslige regler, for eksempel forbudet mot innlemmelse i væpnede konflikter av personer som etter folkeretten må anses som leiesoldater. Begrensninger kan også følge av traktater som Norge har inngått med andre stater, for eksempel ved at det i slike avtaler legges (gjensidige) restriksjoner på muligheten for det ene lands borgere å tjenestegjøre i det andre lands væpnede styrker. Utenlandske statsborgere mv. som deltar som medlemmer av norske styrker, forutsettes normalt å være underlagt norsk militær straffe- og disiplinærjurisdiksjon på lik linje med norske statsborgere.

Vurdering og forslag til § 51

Det foreslås at «den tjenestegjørende» erstattes med «personer som gjør tjeneste i en internasjonal operasjon». I andre ledd erstattes «fremmed stat» med «de landene som de utenlandske statsborgerne er borgere av», samt at setningsoppbyggingen endres for å forenkle forståelsen av bestemmelsens innhold. Endringene gjør språket i bestemmelsen klarere, og innebærer ingen materielle endringer.

Departementet foreslår at § 51 skal lyde:

§ 51 Krav om statsborgerskap

Personer som gjør tjeneste i en internasjonal operasjon, skal være norske statsborgere.

Departementet kan bestemme at utenlandske statsborgere kan gjøre tjeneste for Forsvaret i en internasjonal operasjon, med de begrensningene som følger av folkeretten, eller avtale med de landene som de utenlandske statsborgerne er borgere av.

7.7.4 § 52 Fritak fra tjeneste i internasjonale operasjoner

Gjeldende rett

Forsvarspersonelloven § 16 tredje ledd regulerer at personell som er disponert etter forsvarspersonelloven § 11 og personell som har inngått kontrakt etter forsvarspersonelloven § 12, kan på et hvilket som helst tidspunkt søke om fritak fra tjeneste.

Det fremgår av Ot.prp. nr. 60 (2003–2004) at søknad om fritak kan skje når som helst, også før vedkommende er blitt beordret til tjeneste, i motsetning til ved oppsigelse av ordinært tjenesteforhold. I tredje ledd andre punktum fastslås det at vilkårene for å få innvilget fritak, er at vektige helsemessige, velferdsmessige eller sosiale årsaker foreligger. Fritak må kunne gis varig eller midlertidig, avhengig av sakens omstendigheter.

Nærmere regler både om de materielle vilkår og om behandlingen av søknader, og om klagebehandling, skal gis i forskrift, jf. forsvarspersonelloven § 17 d. Dersom fritak gis, forutsettes det at søker umiddelbart kan fri seg fra tjenesteplikten. Dersom søker, når vedtak om fritak treffes, er i aktiv tjeneste i en pågående operasjon, må likevel fritak og hjemsendelse først kunne skje når dette anses praktisk mulig. Regler om dette også er gitt i forskrift.

Vurdering og forslag til § 52

Departementet foreslår at forsvarspersonelloven § 16 tredje ledd videreføres i § 52. Bakgrunnen er at reglene om fritak tematisk handler om noe annet enn oppsigelse fra ordinær tjeneste. Disse er behandlet i samme bestemmelse i dagens lov. I tillegg er det gjort språklige endringer for å klargjøre innholdet i bestemmelsen.

I § 52 foreslår vi å videreføre forsvarspersonelloven § 17 bokstav d, men at Kongen erstattes av departementet.

Departementet foreslår at § 52 skal lyde:

§ 52 Fritak for tjeneste i internasjonale operasjoner

Personer som er beordret til å gjøre tjeneste i en internasjonal operasjon, kan søke om fritak for denne tjenesten. Søknaden skal innvilges hvis søkeren har vektige helsemessige, velferdsmessige eller sosiale grunner.

Departementet kan gi forskrift om hvordan slike søknader skal behandles.

7.7.5 § 53 Hjemsending fra internasjonale operasjoner

Gjeldende rett

Forsvarspersonelloven § 15 første ledd gir hjemmel for hjemsendelse av personer som deltar i internasjonale operasjoner fra operasjonsområdet til Norge. Det fremgår av Ot.prp. nr. 60 (2003–2004) at bestemmelsen er en videreføring av bestemmelsen i lov 23. februar 1996 nr. 9 om tjenestegjøring i internasjonale fredsoperasjoner.

I forarbeidene til lov om tjenestegjøring i internasjonale fredsoperasjoner står det beskrevet at hjemsendelse skjer av ulike grunner, både ut fra nasjonale interesser og interesser knyttet til den flernasjonale styrken. Som eksempler nevnes straffbare og disiplinære forhold, at vedkommende av medisinske årsaker erklæres tjenestedyktig, og hjemsendelse grunnet i sikkerhetsmessige hensyn. Vedtak om hjemsendelse er i seg selv ikke noe disiplinærtiltak, selv om det kan være begrunnet i disiplinære forhold. Når personen er kommet hjem, gjelder de alminnelige regler i tjenestemannsloven og forvaltningsloven dersom grunnlaget for hjemsendelsen tilsier oppsigelse eller avskjed fra stillingen. Det er ikke noen nødvendig sammenheng mellom et hjemsendelsessvedtak og tjenesterettslige sanksjoner som oppsigelse eller avskjed. Det er derfor ikke nødvendigvis slik at den hjemsendte må sies opp eller avskjediges. Med mindre vedtak om avskjed eller oppsigelse treffes, vil den hjemsendte fortsatt stå i tjeneste hjemme. Ved eventuell oppsigelse eller avskjed, vil hovedregelen være oppsettende virkning ved klage over slikt vedtak, så lenge klagen ikke er avgjort. Dette følger av tjenestemannsloven § 19 nr. 3.

Andre ledd fastslår at forvaltningslovens kapittel 4 om saksforberedelse ved enkeltvedtak og kapittel 6 om klage og omgjøring ikke gjelder ved behandling av hjemsendelsessaker. Det er tidligere lagt til grunn at hjemsendelsessvedtak må anses som forflytting etter forvaltningsloven § 2 andre ledd, i den utstrekning vedtaket er truffet av nasjonal myndighet som regnes som forvaltningsorgan etter forvaltningsloven § 1. Det helt spesielle ved en hjemsendelse, er at vedtaket må gjennomføres raskt. Forvaltningslovens regler om saksbehandlingen ved enkeltvedtak vil kunne hindre en effektiv gjennomføring av hjemsendelsen. Forvaltningslovens regler om klage og omgjøring passer heller ikke fullt ut for hjemsendelsessvedtak. Blant annet gjelder dette forholdet til reglene om saksforberedelsen i klagesaker, hvem som skal være klageinstans og at klageinstansen kan prøve alle sider ved saken. Dette er bakgrunnen

for at loven bestemmer at forvaltningslovens kapitler om saksforberedelse og klage ikke gjelder ved behandling av saker om hjemsendelse. For å ivareta den hjemsendtes rettssikkerhet i slike saker er det etablert en egen klagenemnd for hjemsendelsessaker.

Utfyllende bestemmelser om hjemsendelse fremgår av forskrift. For FN-operasjoner finnes i dag forskjellige grunnlag for hjemsendelse i såkalte SOPer (Standard Operational Procedures), som er regelverk utarbeidet av FN spesielt tilpasset de enkelte misjonene. Når det gjelder NATO-operasjoner, er det forutsatt at det er nasjonale bestemmelser som regulerer repatriering for hvert enkelt lands personell.

I tillegg er det gitt forskrift om klage over avgjørelser om hjemsending og om virkningene av slik klage etter forsvarspersonelloven § 17 bokstav e.

Vurdering og forslag til § 53

Departementet foreslår å videreføre forsvarspersonelloven § 15 første ledd i § 53 med språklige endringer som gjør bestemmelsen klarere. Vi foreslår at «hjemsendelse» endres til «hjemsending». I første ledd andre punktum foreslås det å tilføye forvaltningslovens korttittel. Som nytt andre ledd foreslås forskriftshjemmelen i forsvarspersonelloven § 17 bokstav e. Språket endres for å gi forskriftshjemlene i 53 en ensartet språkdrakt. Vi foreslår å delegere kompetansen til å gi forskrift til departementet.

Departementet foreslår at § 53 skal lyde:

§ 53 Hjemsending

Personer som gjør tjeneste i en internasjonal operasjon, kan sendes hjem før beordringsperioden er over eller kontrakten går ut. Forvaltningsloven kapittel IV og VI om enkeltvedtak og klage gjelder ikke for behandling av hjemsendingssaker.

Departementet kan gi forskrift om at de som gjør tjeneste i internasjonale operasjoner, kan sendes hjem, og om adgangen til å klage på vedtak om hjemsending.

7.7.6 § 54 Oppsigelse av ordinært tilsetningsforhold under tjeneste i internasjonale operasjoner

Gjeldende rett

Forsvarspersonelloven § 16 regulerer muligheten til å si opp sin stilling i en internasjonal operasjon når man er disponert til tjeneste. Det fremgår av Ot.prp. nr. 60 (2003–2004) at med «disponert til tjeneste» menes «innkalling til tjeneste». Tilsatt personell er disponert til slik tjeneste etter forsvarspersonelloven. For personer som har inngått kontrakt om disponering etter forsvarspersonelloven § 12 er oppsigelsestiden tre måneder etter at personen er blitt disponert til tjeneste.

Vurdering og forslag til § 54

Forsvarspersonelloven § 16 første ledd videreføres i § 54. Begrepet «disponering» endres til «beordring», jf. § punkt 7.6.4. For å forenkle språket foreslås det en ny setningsoppbygging i § 54. Forsvarspersonelloven § 16 andre ledd om personell som har inngått kontrakt videreføres i forslag til § 50 andre ledd.

Departementet foreslår at § 54 skal lyde:

§ 54 Oppsigelse av ordinært tilsettingsforhold

Militært tilsatte og sivilt tilsatte i Forsvarsdepartementet og underliggende etater som er beordret til å gjøre tjeneste i en internasjonal operasjon, kan si opp sitt ordinære tilsettingsforhold. Oppsigelsesfristen er tre måneder. Militært tilsatte som er pålagt tjeneste som motytelse for opplæring og utdanning betalt av Forsvaret, skal likevel utføre resten av den pålagte tjenesten i Norge.

7.7.7 § 55 Rett til oppfølging

Gjeldende rett

Forsvarspersonelloven § 12 a gir en rett til psykiatrisk og psykologisk oppfølging i ett år for personell som tjenestegjør og som har tjenestegjort i en internasjonal operasjon. Forsvaret pålegges således en plikt til å tilby slik oppfølging ved behov. I den grad behandlingsperspektivet går ut over dette året skal Forsvaret tilrettelegge for overgang til det sivile helsevesenet på en for personellet betryggende måte.

Det fremgår av Ot.prp. nr. 67 (2008–2009) at det var grunn til å tro at den medisinske oppfølgingen i løpet av det første året vil være tilstrekkelig for mange av de skadede, særlig dersom man kommer raskt i gang med behandling og oppfølging. Dette var bakgrunnen for at loven setter en grense på ett år. I den grad lidelsen har et lengre behandlingsperspektiv vil den vesentligste oppgaven for Forsvaret i dette året være å tilrettelegge for at den skadede kan få tilfredsstillende behandling av det sivile helsevesenet. Intensjonen med bestemmelsen er at det skal være stor grad av fleksibilitet i det systemet som utvikles, slik at ingen opplever å stå uten et tilbud. Dette er det enighet om mellom Helse- og omsorgsdepartementet og Forsvarsdepartementet.

Forsvarets behandlingskapasitet innen andre områder tilsier at det ikke lovfestes en eksplisitt rett til helsetjenester generelt. Det er heller ikke ønskelig å bygge opp to parallelle helsevesener i Norge. Det er det sivile helsevesen som har ansvaret for å yte helsetjenester og det er i forlengelsen av dette viktig å presisere at en rett til behandling fra Forsvaret ikke fratar personellet rett til behandling i det sivile helsevesenet.

I tillegg til psykiatrisk og psykologisk oppfølging plikter Forsvaret å tilby også annen oppfølging i den grad dette er rimelig. I forarbeidene kommer det frem at oppfølgingsansvaret etter omstendighetene kan omfatte alt fra helsemessig oppfølging

til veiledning innen offentlige tjenester, studieveiledning, utdanningstilbud mv. Dette ansvaret må ses i sammenheng med ansvaret etter forskrift av 10. desember 2004 nr. 1643 om tjenestegjøring i internasjonale operasjoner § 31. Ansvaret etter § 12 a går lenger enn ansvaret etter forskriften. Det er forskriften som gjelder når det er gått ett år etter deltakelse i en internasjonal operasjon, og som tidligere nevnt er ikke dette ansvaret tidsbegrenset.

Personellet får rett til slik oppfølging «i den grad det er rimelig ut fra personellens helsetilstand og økonomiske stilling, tjensteforholdets varighet og forholdene ellers». Bestemmelsen er ment å gi anvisning på at det skal skje en bred rimelighetsvurdering både når det gjelder om det skal gis oppfølging og hvilken oppfølging som skal gis. Bakgrunnen for dette er ønsket om å lage et fleksibelt system som kan utvikle seg i tråd med utviklingen i operasjonsmønsteret til de norske styrkene og de utfordringene personellet møter etter endt tjeneste. Det understrekes at det ikke er et vilkår at personellet har pådratt seg en skade for at de skal kunne benytte denne retten til oppfølging. Også andre vil kunne ha behov for veiledning med videre etter endt tjeneste. Personellens helsetilstand vil imidlertid etter bestemmelsen være et moment i vurderingen av hvilken oppfølging som tilbys. Vurderingen må for øvrig skje innenfor rammen som trekkes opp av den foreslåtte forskriften.

Bestemmelsene pålegger Forsvaret et ansvar for at skadet personell «får den nødvendige oppfølging i det sivile helsevesen». I dette ligger det også en fleksibilitet med hensyn til at også de som utvikler skader etter at det har gått ett år ikke vil bli avvist. Også her vil Forsvaret kunne bidra til at dette personellet blir ivaretatt.

Det er i forsvarspersonelloven § 1 andre ledd presisert at Forsvaret har et særlig ansvar, ikke bare for personellet som har tjenestegjort i en internasjonal operasjon, men også for at deres pårørende blir godt ivaretatt før, under og etter endt tjeneste.

Forsvarspersonelloven § 19 tredje ledd, første setning begrenser Forsvarets oppfølgingsansvar etter forsvarspersonelloven § 12 a til kun å omfatte personell som har tjenestegjort i en internasjonal operasjon etter 1. januar 2010, som er tidspunktet for bestemmelsens ikrafttredelse.

Vurdering og forslag til § 55

Det foreslås at formålsbestemmelsen i forsvarspersonelloven § 1 andre ledd flyttes til § 55 og første ledd. Forsvarspersonelloven § 12 a første og andre ledd videreføres som nytt andre og tredje ledd, og det foretas språklige endringer av ordlyden for å tydeliggjøre innholdet i bestemmelsen. Forskriftshjemmelen i forsvarspersonelloven § 12 a tredje ledd blir § 55 fjerde ledd og det foreslås språklige endringer for å oppnå en ensartet formulering av forskriftshjemler i loven.

Departementet foreslår at § 55 skal lyde:

§ 55 Rett til oppfølging

Forsvaret har et særlig ansvar for at personer som deltar i internasjonale operasjoner, og deres pårørende blir godt ivaretatt før, under og etter endt tjeneste.

Forsvaret skal gi et tilbud om psykiatrisk og psykologisk oppfølging til dem som gjør eller har gjort tjeneste i internasjonale operasjoner, og som har behov for slik oppfølging. Tilbudet gjelder i ett år etter endt tjeneste. Forsvaret skal bidra til at den enkelte får en god overgang til helse- og omsorgstjenesten.

Forsvaret skal i ett år etter endt tjeneste også tilby annen oppfølging i den grad det er rimelig, ut fra den enkeltes helsetilstand og økonomiske stilling, tjenestens varighet og forholdene ellers.

Departementet kan gi forskrift om oppfølgingens innhold og omfang.

7.7.8 § 56 Objektivt erstatningsansvar ved personskade i internasjonale operasjoner

Gjeldende rett

Forsvarspersonelloven § 12 b hjemler et objektivt erstatningsansvar ved personskade i internasjonale operasjoner. Dette innebærer at sivilt personell, militært tilsatte eller vernepliktige som tjenestegjør i en internasjonal operasjon og som pådrar seg en skade eller sykdom, herunder psykiske belastningsskader, uavhengig av skyld skal få erstattet sitt tap. Forsvarspersonelloven § 19 tredje ledd andre punktum begrenser erstatningsansvaret etter forsvarepersonelloven § 12 b til kun å omfatte skader eller sykdom, blant annet psykiske belastningsskader som pådras under tjeneste i en internasjonal operasjon etter 1. januar 2010. Ansvarsbestemmelsen i første ledd er det prinsipale ansvarsgrunnlaget for den personkretsen bestemmelsen omfatter.

Bestemmelsen innebærer at staten ved Forsvarsdepartementet har et objektivt erstatningsansvar ved personskade i internasjonale operasjoner, dvs. at det ikke må påvises skyldansvar ved skader.

Med internasjonale operasjoner menes enhver operasjon i utlandet som krever bruk av militære styrker, og som er godkjent av norske myndigheter. Det vises til merknad til § 12 a hvor det er redegjort for det nærmere innholdet.

Med å erstatte tap vises det til yrkesskedeforsikringsloven § 12. Ansvarer gjelder tap som ikke kompenseres gjennom de alminnelige støtteordninger, se yrkesskedeforsikringsloven § 13 første ledd, jf. skadeserstatningsloven § 3-1 tredje ledd.

Når det gjelder krav til årsakssammenheng, er det tilstrekkelig at skadelidte sannsynliggjør at skaden vedkommende har pådratt seg har oppstått som en følge av at sivilt eller militært personell tjenestegjør i en internasjonal operasjon. Det er ikke nødvendig å kunne sannsynliggjøre at skaden skyldes en eller flere bestemte

enkelthendelser, eller en konkret belastning. Det er tilstrekkelig å knytte årsakssammenhengen til tjenesten som sådan.

Staten hefter ikke på annet grunnlag for skade eller sykdom, herunder psykiske belastningsskader, som etter sin art faller inn under denne bestemmelsen. Med dette mener departementet annet lovfestet eller ulovfestet ansvarsgrunnlag innenfor erstatningsretten.

Yrkesskadeforsikringslovens bestemmelser om hvilke tap som dekkes, om erstatningsutmålingen og om medvirkning, gjelder tilsvarende så langt ikke annet er bestemt i eller i medhold av forsvarspersonelloven. Tredje ledd hjemler departementets rett til å gi forskrift om erstatningsordningens innhold og gjennomføring, og om utmåling av erstatning.

Yrkesskadeforsikringsloven § 12, § 13 første ledd, §§ 14 og 15 gjelder så langt ikke annet er bestemt i eller i medhold av denne lov. Hovedhensikten med begrensningen er å kunne gi regler om erstatningsutmåling tilpasset denne spesielle personellgruppen, jf. siste ledd om fullmakt til departementet til å gi nærmere bestemmelser om dette i forskrift, herunder retningslinjer om erstatningsutmålingen, menerstatning og forholdet til annet regelverk. Erstatning skal som hovedregel gis som en engangsyttelse, men erstatning kan utbetales i rater dersom en skadelidt ber om det. Nærmere regulering er gitt i forskrift.

Vurdering og forslag til § 56

Forsvarspersonelloven § 12 b første ledd videreføres i § 56 første ledd med noen språklige endringer. Begrepet «uavhengig av skyld» endres til «staten skal erstatte tap». Endringene innebærer ingen materielle endringer, men endres i tråd med hvordan objektivt erstatningsansvar beskrives i andre lover. I andre ledd foreslås det at begrepet «hefter ikke på annet grunnlag» erstattes med «kan ikke få ytterligere erstatning fra staten på annet grunnlag». Tredje ledd videreføres med små språklige endringer. For å forenkle språket foreslås det mindre språklige endringer i forskriftshjemmelen i § 56 fjerde ledd.

Det foreslås at overgangsbestemmelsen i forsvarspersonelloven § 19 tredje ledd andre punktum videreføres i § 56 første ledd første punktum.

Departementet foreslår at § 56 skal lyde:

§ 56 Erstatningsansvar ved personskade

Staten skal erstatte tap som er påført sivilt eller militært tilsatte på grunn av skade eller sykdom som følger av tjeneste i en internasjonal operasjon etter 1. januar 2010. Ansvarer omfatter også psykiske belastningsskader.

Den som har fått erstatning etter denne bestemmelsen, kan ikke få ytterligere erstatning fra staten på annet grunnlag.

For øvrig gjelder lov 16. juni 1989 nr. 65 om yrkesskadeforsikring §§ 12, 13 første ledd, 14 og 15.

Departementet kan gi forskrift om hva erstatningsordningen skal inneholde og hvordan den skal gjennomføres, og om hvordan erstatning skal beregnes.

7.7.9 § 57 Rettferdsvederlag

Gjeldende rett

Med virkning fra 1. januar 2005 ble det innført en forskrift om billighetserstatning for psykiske belastningsskader som følge av deltakelse i internasjonale operasjoner mv. Forskriften er vedtatt med hjemmel i forsvarspersonelloven § 12 c. Det fremgår av Ot.prp. nr. 67 (2008–2009) at militært personell som har blitt påført en psykisk belastningsskade etter deltakelse i en internasjonal operasjon fra og med 1978 og frem til ikrafttredelsen av lovfestet objektivt ansvar i forsvarspersonelloven, gis kompensasjon etter denne ordningen.

Utbetaling etter forskriften betegnes som en billighetserstatning for å vise at det skiller seg fra alminnelig erstatning. Forskriften var opprinnelig forankret i Stortingets årlige budsjettvedtak, jf. St.prp. nr. 1 (2004–2005), men er nå lovforankret i forsvarspersonelloven § 12 c.

Det fremgår av Ot.prp. nr. 67 (2008–2009) at grunnvilkåret for å få erstatning er at det er sannsynliggjort at det er årsakssammenheng mellom tjeneste i en internasjonal operasjon og skaden. Det oppstilles et krav om at det må foreligge en erklæring fra spesialist med hensyn til avklaring av spørsmålet om medisinsk årsakssammenheng.

Erstatningen foreslås redusert forholdsmessig med restervervsevnen. Det åpnes for en adgang til å få beløpet utbetalt over flere år. Erstatning etter denne ordningen kommer i tillegg til lovbestemte trygdeytelser og utbetaling av private forsikringer. I bestemmelsens andre punktum er det presisert at utbetaling etter billighetserstatningsordningen skal samordnes med erstatningsutbetalinger på annet grunnlag fra staten.

Vurdering og forslag til § 57

Forsvarspersonelloven § 12 c videreføres i forslag til § 57. Departementet foreslår å endre «billighetserstatning» til «rettferdsvederlag» for å bruke samme begrep på ordningen som lignende ordninger i staten.

Det foreslås en språklig forenkling i andre ledd, der «erstatningsutbetalinger på annet grunnlag» endres til «andre erstatningsutbetalinger fra staten». For øvrig foreslås det ingen endringer.

Departementet foreslår at § 57 skal lyde:

§ 57 Rettferdsvederlag

Departementet kan gi forskrift om rettferdsvederlag for psykiske belastningsskader som følge av deltakelse i internasjonale operasjoner. Utbetaling etter forskriften skal samordnes med andre erstatningsutbetalinger fra staten.

7.7.10 § 58 Forholdet til arbeidsmiljøloven og tjenestemannsloven

Gjeldende rett

Forsvarspersonelloven § 13 regulerer forholdet til arbeidsmiljøloven og tjenestemannsloven. Under tjenestegjøring i internasjonale operasjoner gjelder verken arbeidsmiljøloven eller tjenestemannsloven §§ 2, 4, 5 eller 11.

I Ot.prp. nr. 56 (1994–1995) står det at arbeidsmiljøloven § 65 A (nåværende § 12-12) om oppsigelsesvern ved militærtjeneste m.v., jf. Innst.O. nr. 2 (1994–1995) og Ot.prp. nr. 50 (1993–1994), imidlertid får anvendelse for slik tjenestegjøring som lovforslaget omhandler, fordi regelen er knyttet til ansettelsesforholdet som sådan. Arbeidsmiljøloven kapittel XI og XI A om utbetaling av lønn og feriepengar og om inngåelse av arbeidsavtale, kommer således også til anvendelse. Departementet ser ikke grunn til å nevne dette uttrykkelig i lovteksten.

Om forholdet til tjenestemannsloven fremgår det av Ot.prp. nr. 56 (1994–95) Om lov om tjenestegjøring i internasjonale fredsoperasjoner, at alle som i dag deltar i utenlandsoperasjoner har status som tjenestemenn, eventuelt embetsmenn. Visse unntak fra tjenestemannsloven ble imidlertid foreslått for å tilpasse loven til den spesielle tjenestegjøring som deltakelse i fredsoperasjoner innebærer. Forslaget gikk ut på å gjøre unntak fra tjenestemannslovens regler om kunngjøring, innstilling og tilsetting. Videre ble det foreslått at oppsigelsestiden ved oppsigelse fra den enkelte, i alle tilfeller skal være tre måneder.

Kontraktsinngåelse vil ikke i seg selv etablere et tilsetningsforhold i Forsvaret. Tilsetting skjer først ved innkalling til aktiv deltakelse i en bestemt operasjon. Kontraktene må ses på som potensielle arbeidsavtaler. Inngåelse av kontrakt etablerer heller ikke noe rettskrav for den enkelte til å kunne kreve tjenestegjøring i en internasjonal operasjon. Forsvaret må stå fritt forut for en aktuell operasjon til å velge ut de som anses best kvalifisert.

Tjenestemannslovens regler kommer på visse områder i konflikt med de forutsetninger som må legges til grunn for tjeneste i internasjonale perasjoner.

Norske myndigheter vil ha full adgang til å trekke hele eller deler av styrken ut av en operasjon, uten at dette medfører rett for personellet til å stå i stillingen (i Norge) ut

prøvetiden. Ved hjemtrekking av styrken – før eller etter utløpet av prøvetiden – vil den enkelte kunne sies opp etter de alminnelige frister som tjenestemannsloven fastsetter. Ved utløpet av kontraktperioden plikter vedkommende å fratre stillingen uten oppsigelse, jf. Ot.prp. nr. 56 (1994–95).

Imidlertid kan det gis forskrift om arbeidsmiljøet til de norske styrker som tjenestegjør i internasjonale operasjoner, jf. forsvarspersonelloven § 17 bokstav f.

Vurdering og forslag til § 58

Departementet foreslår å presisere i overskriften at bestemmelsen gjelder forholdet til arbeidsmiljøloven og tjenestemannsloven. Vi foreslår å videreføre forsvarspersonelloven § 13 i § 58. Forsvarspersonelloven § 13 første og andre ledd videreføres i § 58 første ledd og det foreslås at «kommer ikke til anvendelse» endres til «gjelder ikke». Forskriftshjemmelen i forsvarspersonelloven § 17 bokstav f foreslås flyttet til andre ledd i § 58, samt at det presiseres at den gjelder i internasjonale operasjoner. Departementet foreslår å delegere myndighet til å gi bestemmelser i forskrift til departementet.

Departementet foreslår at § 58 skal lyde:

§ 58 Forholdet til arbeidsmiljøloven og tjenestemannsloven

Arbeidsmiljøloven og tjenestemannsloven §§ 2, 4, 5 og 11 gjelder ikke under tjeneste i internasjonale operasjoner.

Departementet kan gi forskrift om arbeidsmiljøet til norske styrker som deltar i internasjonale operasjoner.

7.8 Kapittel 7 Andre bestemmelser

7.8.1 § 59 Plikt til å gi opplysninger til Forsvaret

Gjeldende rett

Vernepliktsloven § 46 gir bestemmelser om offentlige og private virksomheters plikt til å gi opplysninger som er av betydning for en persons utskrivnings- og tjenesteplikt til Forsvaret.

I vernepliktsloven § 46 første ledd står det at offentlige myndigheter og tjenestemenn, arbeidsgivere og fartøysførere, bestyrere og private læreanstalter, ungdomshjem og sykehus, prester og forstandere i trossamfunn, plikter uten betaling å gi opplysninger, oppgaver og attestasjoner til bruk for utskrivning, rulleføring og innkalling til tjeneste om enhver mellom 17 og 45 år som er knyttet til dem eller registrert hos dem.

Av vernepliktsloven § 46 andre ledd fremgår det at enhver eier eller besitter av rom som er åpent for allmennheten og enhver fartøysfører, plikter å bistå med oppslag av kunngjøringer i anledning av utskrivning og verneplikt.

Heimevernloven § 29 første ledd gir tilsvarende bestemmelser.

Vurdering og forslag til § 59

Vernepliktsloven § 46 gjelder plikten som offentlige og private virksomheter har til å gi opplysninger som er av betydning for en persons utskrivnings- eller tjenesteplikt.

Departementet foreslår å utvide denne plikten til å gjelde alle personer fra de fyller 17 år. Aldersbegrensningen som gjelder i dag, personer fra 17 til 45 år, medfører at Forsvaret ikke har mulighet til å oppdatere sine registre slik de er forpliktet til etter blant annet personopplysningsloven. Forsvaret har et behov for å kunne innhente opplysninger, som er relevante for gjennomføring av utskrivning og innkalling til tjeneste fra personer, også etter de er fylt 45 år. Dette fordi personer over 45 år fortsatt kan være tjenestepiktige, se punkt 7.3.3. Opplysningsplikten er begrenset til å gjelde nødvendige opplysninger som Forsvaret har behov for. Dette fremgår av forslag til § 7. Forsvaret kan bare innhente opplysninger som er nødvendige for å avklare om personer er skikket til tjeneste, for å kunne innkalle personer, og for å holde verneplikts- og tjenesteregisteret oppdatert.

Departementet foreslår at vernepliktsloven § 46 første ledd videreføres med små språklige endringer. I tillegg foreslås det at opplistingen i første ledd endres til «offentlige myndigheter, arbeidsgivere, utdannings- og helseinstitusjoner, prester og forstandere i tros- og livssynssamfunn». Departementet mener at det ikke er nødvendig å angi i detalj hvem som har plikt til å gi opplysninger til Forsvaret i den utstrekning det er gjort i dag. Store deler av dagens opplisting er overlappende. Det nye forslaget medfører ingen materielle endringer.

Videre foreslås det at vernepliktsloven § 46 andre ledd oppheves, fordi behovet for bestemmelsen ikke foreligger lenger.

Departementet foreslår at § 59 skal lyde:

§ 59 Plikt til å gi opplysninger til Forsvaret

Offentlige myndigheter, arbeidsgivere, utdannings- og helseinstitusjoner, prester og forstandere i tros- og livssynssamfunn skal på forespørsel fra Forsvaret gi opplysninger om personer som er knyttet til dem eller registrert hos dem, fra det året disse personene fyller 17 år. Det kan ikke kreves betaling for slike opplysninger.

7.8.2 § 60 Vandelskontroll

Gjeldende rett

Bestemmelser om å innhente politiattest og vandelsvurdering finnes i vernepliktsloven § 46 a, heimevernloven § 29 andre ledd og forsvarspersonelloven § 15 a. Bestemmelsene kom inn i lovene i forbindelse med opphevelse av strafferegisterloven

og strafferegistreringsforskriften, jf. Prop. 114 L (2012–2013). Bestemmelsene er en videreføring av tidligere bestemmelser i strafferegistreringsforskriften § 12 første ledd nr. 4 bokstav i og j og §§ 6 b og 9 a, blant annet reglene om politiets utleveringsplikt i påtaleinstruksen § 5-8 første ledd.

Vernepliktsloven § 46 a hjemler de militære myndigheters rett til å begjære vandelsvurdering etter reglene i politiregisterloven § 45. Bestemmelsen omhandler personer som tilhører rikets krigsmakt og personer som ennå ikke er utskrevet til bruk for utskrivning, rulleføring, innkalling og behandling av fritakssaker etter militærnekte-loven. Ved behandling av fritakssak etter militærnekte-loven kan slik begjæring også fremsettes av siviltjenesten.

Forsvarspersonelloven § 15 a hjemler en tilsvarende rett til vandelsvurdering av personer som tilhører rikets krigsmakt eller som er i sivil tjeneste i Forsvaret. Vandelsvurdering kan innhentes dersom opplysningene kan ha betydning for avgjørelsen av om det skal reageres mot en person med disiplinær refselse eller påtale. Forsvaret kan også innhente vandelsvurdering når det er særlig viktig på grunn av den tjenesten Forsvaret pålegger en person eller vurderer å pålegge vedkommende. Forsvaret kan i første ledd kreve fremlagt uttømmende politiattest i forbindelse med uttak til internasjonale operasjoner.

Etter heimevernloven § 29 andre ledd, kan de lokale heimevernsnemndene kreve fremlagt uttømmende politiattest i forbindelse med opptak av frivillige til Heimevernet.

Politiregisterloven inneholder de overordnede og generelle reglene om vandelskontroll, blant annet når og hvordan vandelskontroll kan gjennomføres, hva slags politiattester som finnes og hvilke opplysninger som kan anmerkes. De konkrete hjemlene for vandelskontroll er nedfelt i spesiallovgivningen.

Vandelskontroll kan bare foretas når den har hjemmel i lov eller i forskrift gitt i medhold av lov, jf. politiregisterloven § 36. Vandelskontroll er bruk av opplysninger for å vurdere om en fysisk eller juridisk person er egnet til en bestemt stilling, virksomhet, aktivitet eller annen funksjon, jf. politiregisterloven § 2 nr. 12. Vandelskontroll kan foretas i form av utstedelse av politiattest, straffeattest eller gjennom vandelsvurdering. Politiattest inneholder opplysninger fra politiets registre. Hvilke opplysninger som fremgår av de ulike politiattestene fremgår av politiregisterloven og politiregisterforskriften. En uttømmende politiattest inneholder opplysninger om alle straffer, andre strafferettslige reaksjoner og andre tiltak som er registrert i reaksjonsregisteret som følge av lovbrudd. En utvidet politiattest kan i tillegg inneholde opplysninger om verserende saker, hvis dette følger av lov eller forskrift. En vandelsvurdering kan utleveres til en mottaker som har rett til å innhente opplysninger om en person, fordi denne personen er undergitt særlige plikter, jf. politiregisterloven §

36 (1) nr. 2. Vandelsvurderingen kan omfatte de samme opplysningene som fremgår av en utvidet politiattest, med mindre noe annet fremgår av lov eller forskrift. En vandelsvurdering kan kreves, uten at den det gjelder har samtykket til det, jf. politiregisterloven § 45.

Vurdering og forslag til § 60

Departementet foreslår at vernepliktsloven § 46 a, forsvarspersonelloven § 15 a og heimevernloven § 29 andre ledd slås sammen og videreføres i § 60 om vandelskontroll.

Departementet foreslår i § 60 første ledd tredje punktum at vandelsvurderingen kan inneholde pågående (verserende) saker. Det fremgår av politiregisterloven § 41 nr. 2 at verserende saker bare kan anmerkes dersom det følger av lov eller forskrift gitt i medhold av lov. Forsvaret har i dag ikke hjemmel til å innhente opplysninger om verserende saker. Verserende saker omfatter siktelser, tiltaler, og ilagte reaksjoner som ikke er rettskraftig avgjort. Anmeldelser og henlagte saker, anmerkes ikke på politiattester, jf. politiregisterforskriften § 31-1.

Det følger av forarbeidene til politiregister loven at:

Uttømmende politiattest vil kunne kreves der det er påliggende, ut fra formålet med attesten, å kjenne til vedkommendes eventuelle kriminelle fortid, uavhengig av noen tidsbegrensninger. Det skal fremgå uttrykkelig av hjemmelsgrunnlaget at uttømmende attest kan kreves. Det understrekes at utstedelse av ordinær politiattest skal være hovedregelen. Det skal kun gis hjemmel for utstedelse av uttømmende attest dersom en saklig og grundig vurdering av behovet i den konkrete situasjonen tilsier at det er nødvendig med slik attest. Tilsvarende bør det også alltid vurderes om en avgrenset uttømmende attest vil være tilstrekkelig.

...

Av nr. 2 fremgår det at på en ordinær og uttømmende politiattest kan verserende saker bare anmerkes dersom det følger av lov eller forskrift gitt i medhold av lov. Attesten kalles da en utvidet politiattest. Med verserende saker menes saker hvor vedkommende er siktet eller tiltalt, men hvor saken ennå ikke er rettskraftig avgjort. Opplysninger om anmeldelser og henlagte saker omfattes ikke. Dersom man utsteder en utvidet politiattest skal man gi en kort forklaring på hva det verserende forholdet gjelder, hva slags straffebud saken gjelder og hvor langt saken har kommet i den påtalemessige behandlingen (Ot.prp.nr.108 (2008-2009) pkt. 21.7).

Forsvarets behov for å innhente opplysninger om personer som er under straffeforfølgning er begrunnet i hensynet til samfunnets sikkerhet. Det er ikke ønskelig å gi militær opplæring og våpentrening til personell som ikke er vandelsmessig skikket til tjeneste. I tillegg mener Forsvaret at det påløper samfunnet unødvendige kostnader å innkalle personer som senere må dimitteres, hvis det

oppdages at de er under etterforskning for alvorlige kriminelle handlinger. Forsvaret tok opp sitt behov med Forsvarsdepartementet allerede i 2008.

Det har etter dette vært dialog med både Politidirektoratet og Justis- og beredskapsdepartementet. Det har vært klart at Forsvaret kan ha et behov for å innhente opplysninger om også pågående straffesaker. Justis- og politidepartementet anmodet den gang om at Forsvarsdepartementet vurderte om hjemmelen til å innhente vandelsvurdering også burde omfatte pågående saker.

Forsvaret har også et særlig behov for å innhente opplysninger om pågående saker om militært personell som skal gis begrenset politimyndighet i Forsvaret. For eksempel personell som skal tjenestegjøre som grensevakt. Justis- og beredskapsdepartementet har i brev av 5. mai 2015 anmodet Forsvarsdepartementet om å vurdere om det bør gjøres endringer i bestemmelsen i vernepliktsloven § 46 a og forsvarspersonelloven § 15 a om at også verserende saker skal anmerkes på vandelsvurderingen.

Bakgrunnen er behovet for at militært personell som får tildelt politimyndighet bør undergis samme vandelsvurdering som andre personer som tildeles politimyndighet. JD mener at en bredere vandelsvurdering også vil korrespondere bedre med politiets underretningsplikt etter politiregisterforskriften § 10-9, som fastsetter at politiet også skal varsle Forsvaret om pågående straffesaker.

Politiet har en plikt til å underrette Forsvaret om straffbare forhold som faller innunder politiregisterforskriften §§ 10-9 og 10-10. Etter politiregisterforskriften § 10-10 skal politiet varsle Forsvaret når en tjenestepiktig i Forsvaret eller tjenestepiktig eller frivillig i Heimevernet kommer under straffeforfølgning, og det avdekkes forhold som gjør det betenkelig at vedkommende er eller kan komme i besittelse av militært våpen. Bestemmelsen gir imidlertid ikke hjemmel til å få informasjon fra politiets strafferegistre.

Opplysninger om pågående straffesaker innebærer at Forsvaret vil få kunnskap om saker som er under etterforskning, og som ennå ikke er rettskraftig avgjort. Å bli utelukket fra tjeneste på grunn av mistanke om straffbare forhold som senere viser seg å være grunnløse, er svært inngripende for den enkelte, men departementet mener hensynet til samfunnets sikkerhet bør veie tyngst i denne saken. Det vil også være ressursbesparende fordi Forsvaret unngår at personer som ikke er skikket til tjeneste, blir innkalt til tjeneste for senere å bli dimittert. I henhold til forslag til § 30 kan personer som er under straffeforfølgning, få tjenesten sin utsatt. Hvis det ikke foreligger straffbare forhold, vil den enkelte likevel kunne bli innkalt til tjeneste i Forsvaret. Dette mener vi balanserer hensynet til den enkelte og samfunnets behov på en tilstrekkelig måte.

Begrepet «verserende saker», kan være vanskelig å forstå. Opplysninger om verserende saker innebærer at Forsvaret, kan få opplysninger om saker som ikke er rettskraftig avgjort. Vi foreslår derfor å bruke begrepet «pågående saker» i stedet. Begrepet er ikke ment å ha noe annet innhold enn «verserende saker» etter politiregisterloven.

I tillegg foreslår departementet at «militære myndigheter» endres til «Forsvaret» i samsvar med dagens begrepsbruk. Som ledd i forenkling av språket foreslår vi at «personer som tilhører rikets krigsmakt» endres til «tjenestepliktige i Forsvaret» og «personer som ennå ikke er utskrevet» endres til «personer som har fylt 17 år». Departementet har tidligere foreslått at betegnelsene utskrivning og rulleføring ikke skal videreføres. Vi mener at det ikke er nødvendig å skrive at vandelsvurdering kan kreves ved vurdering av skikkethet til tjeneste og registrering av personopplysninger. Begge deler er en del av innkallingen til tjeneste i Forsvaret. Det er tilstrekkelig at det i loven står at vandelsvurdering bare kan kreves ved innkallinger til tjeneste i Forsvaret og ved behandling av søknader om fritak for tjeneste i Forsvaret. Departementet har lagt til «bare», for å poengtere at vandelsvurdering ikke kan kreves annet enn i de tilfeller som er nevnt i bestemmelsen. De språklige endringene fører ikke til materielle endringer.

Departementet foreslår at forsvarspersonelloven § 15 a andre ledd deles opp i punkter og videreføres i § 60 andre ledd. Punktlisten angir når vandelsvurdering kan foretas, se bokstav a og b.

Departementet foreslår at forsvarspersonelloven § 15 a første ledd videreføres i § 60 tredje ledd og heimevernloven § 29 andre ledd videreføres i § 60 fjerde ledd. I § 60 tredje og fjerde ledd foreslår departementet at det henvises til politiregisterloven § 41 om uttømmende og utvidet politiattest og § 44 om saksbehandlingsregler for utstedelse av politiattest. Departementet foreslår at Forsvaret og lokale heimevernnemnder kan be om utvidet politiattest etter § 60 tredje og fjerde ledd. Utvidet politiattest kan inneholde opplysninger om pågående straffesaker.

Bestemmelsen i vernepliktsloven § 46 a andre punktum om at slik begjæring også kan fremsettes av siviltjenesten ved behandling av fritakssak etter militærnekte-loven, videreføres ikke. Siviltjenesten ble avviklet i 2012.

Departementet foreslår at § 60 skal lyde:

§ 60 Vandelskontroll

Forsvaret kan kreve vandelsvurdering etter reglene i politiregisterloven § 45 av personer som har fylt 17 år, og av tjenestepliktige i Forsvaret. Vandelsvurderingen kan bare brukes ved innkallinger til tjeneste i Forsvaret og ved behandling av søknader om

fritak for tjeneste i Forsvaret etter kapittel 4. En vandelsvurdering kan inkludere pågående saker, jf. politiregisterloven § 41.

Forsvaret kan også kreve vandelsvurdering av militært tilsatte, sivilt tilsatte og vernepliktige etter politiregisterloven § 45 hvis

- a) det er nødvendig for å vurdere om en person er skikket til en bestemt tjeneste i Forsvaret
- b) det er nødvendig for å vurdere om det skal gis disiplinær refselse eller reises straffesak mot en person.

Forsvaret kan kreve at personer som skal gjøre tjeneste i internasjonale operasjoner, skal legge frem en utvidet politiattest, jf. politiregisterloven §§ 41 og 44.

Lokale heimevernsmenn kan kreve at frivillige som skal gjøre tjeneste i Heimevernet, skal legge frem en utvidet politiattest, jf. politiregisterloven §§ 41 og 44.

Departementet kan gi forskrift om Forsvarets og lokale heimevernsmenns rett til å kreve vandelsvurdering og utvidet politiattest.

7.8.3 § 61 Støtte fra politiet og norske utenriksstasjoner

Gjeldende rett

Etter vernepliktsloven § 41 andre ledd kan politiet bistå Forsvaret med å hente de som ikke møter til slike undersøkelser. Vernepliktsloven § 41 andre ledd kom inn i loven i 1990, jf. Ot.prp. nr. 62 (1989–90). Endringen ble foreslått fordi militærnektende som ikke vil fremstille seg for klassifisering, kunne falle utenfor lovens regelsystem. Selv om de er utskrivningspliktige, er de ikke vernepliktige før klassifisering er foretatt. Tilføyselsen i vernepliktsloven § 41 gir den nødvendige hjemmel for at politiet kan innbringe utskrivningspliktige som nekter å fremstille seg for slike foranstaltninger som er angitt i § 41 første ledd.

Vurdering og forslag til § 61

Departementet foreslår at vernepliktsloven §§ 41 andre ledd og 46 tredje ledd videreføres i § 61. Første ledd viderefører vernepliktsloven § 41 andre ledd. Politiet skal om nødvendig bistå Forsvaret med å hente inn personer som ikke møter til nødvendige undersøkelser etter forslag til § 10.

§ 61 andre ledd pålegger politiet og norske utenriksstasjoner en plikt til å hjelpe Forsvaret med å innkalle personer til tjeneste. Departementet mener bestemmelsen bør stå i egen paragraf istedenfor å stå sammen med resten av de videreførte bestemmelsene. Bakgrunnen for det er å gjøre bestemmelsen mer synlig. Bestemmelsen kunne ha stått sammen med forslag til § 59 som er en videreføring av vernepliktsloven § 46 første ledd. Politiet og norske utenriksstasjoner har imidlertid en mer vidtgående plikt enn offentlige myndigheter mv. Det kan derfor være grunn til å holde de to bestemmelsene adskilt.

I dagens bestemmelse står det at politiet og norske utenriksstasjoner plikter å gi informasjon om utskrivnings- og vernepliktsforhold. Departementet mener «utskrivnings- og vernepliktsforhold» er uklart. Bestemmelsen sier ikke noe om hvem politiet og norske utenriksstasjoner har plikt til å gi informasjonen til. Vi foreslår at «utskrivnings- og vernepliktsforhold» endres til «personer mellom 17 og 44 år som kan kalles inn til tjeneste i Forsvaret». Departementet foreslår at «veiledning» endres til «nødvendig informasjon», fordi det er det som menes med ordet i dagens lov. I vernepliktsloven § 46 tredje ledd andre punktum, står det at de plikter også å medvirke ved innkalling og ettersøking i anledning av utskrivning og tjeneste. Departementet mener dette kan sies på en enklere måte, og foreslår små språklige endringer som gjør det lettere å lese innholdet. De språklige endringene får ikke betydning for det materielle innholdet i lovteksten.

Departementet foreslår at § 61 skal lyde:

§ 61 Støtte fra politiet og norske utenriksstasjoner

Politiet skal om nødvendig bistå Forsvaret med å hente inn personer som er innkalt til undersøkelser etter § 10.

Politiet og norske utenriksstasjoner skal på forespørsel fra Forsvaret gi nødvendig informasjon til personer mellom 17 og 44 år som kan kalles inn til tjeneste i Forsvaret. Politiet og norske utenriksstasjoner skal også medvirke til å ettersøke og innkalle personer som ikke har møtt til sesjon og tjeneste i Forsvaret.

7.8.4 § 62 Adgang til å ta oppdrag utenfor Forsvarsdepartementet og underliggende etater

Gjeldende rett

Forsvarspersonelloven § 4 a regulerer forsvarspersonells adgang til å ta oppdrag utenfor forsvarssektoren. Bestemmelsener ment som en klargjøring av de forsvarsansattes lojalitetsplikt. Med forsvarspersonell menes vernepliktige, militært tilsatte og sivilt tilsatt personell i Forsvarsdepartementet og underliggende etater. Denne definisjonen er inntatt i forsvarspersonelloven § 3 andre ledd.

Personellet har en plikt til å utvise særlig aktsomhet ved vurderingen av eventuelle bierverv eller engasjement utenfor forsvarssektoren, samt at den enkelte har en aktiv plikt til å søke om hovedarbeidsgivers samtykke til å ta oppdrag utenfor forsvarssektoren som er nært beslektet med det arbeidet vedkommende utfører hos hovedarbeidsgiver. Dette innebærer at arbeidsgiver på selvstendig grunnlag må vurdere om innmeldt aktivitet er forenlig med arbeidsgivers vurdering av lojalitetsplikten. For enkelte stillinger og avdelinger kan det innføres særskilt krav om at personell må innhente uttrykkelig samtykke fra arbeidsgiver for å kunne ta lønnede og ulønnede oppdrag utenfor forsvarssektoren.

Det fremgår av Prop. 57 L (2012–2013) at den enkelte selv må vurdere om en aktivitet er av en slik karakter at det kan oppstå tvil om den utføres av, eller på vegne av Forsvaret eller andre virksomheter i forsvarssektoren. Relevante momenter for vurderingen av om man har en aktiv meldeplikt vil blant annet være om aktiviteten:

- utad fremstår som en naturlig del av forsvarssektorens tjenesteoppgaver
- utad kan reise tvil om den utføres av eller er godkjent av norsk forsvarsmyndighet
- krever opplæring i militære ferdigheter eller i bruk av militært utstyr
- kan reise tvil om den er etisk forsvarlig
- er egnet til å skade tjenestestillingens eller arbeidsgiverens anseelse
- kan hemme eller sinke arbeidstakerens ordinære arbeid, eller
- kan medføre at den enkelte kan komme i lojalitetskonflikt med hovedarbeidsgiver.

Forhold som lett kan utløse meldeplikt kan være aktiviteter som er knyttet til våpentrening og våpenbruk, nærkamp og overlevelseskunnskap, bruk av og opplæring i avansert teknologi eller materiell som brukes til militære formål. Videre vil også bruk av tilegnede ferdigheter fra Forsvaret om navigering og bruk av navigeringsmateriell, opplæring i informasjonsinnhenting og etterretning, samt bruk og opplæring i sikkerhetssystemer og IKT-plattformer, kunne utløse meldeplikt dersom det er nært beslektet med arbeidet vedkommende utfører hos hovedarbeidsgiver.

Oppdrag av sikkerhetsmessig karakter, herunder oppdrag for den private sikkerhetsbransjen, vil normalt utløse meldeplikt. Personell som har, eller tidligere har, hatt operative funksjoner i forsvarssektoren, må utvise særlig aktsomhet knyttet til eventuelle biaktiviteter. Dette som følge av at personer med slik bakgrunn lettere blir koblet mot Forsvaret utad, uavhengig av hvilken aktivitet de ønsker å ta del i utenfor forsvarssektoren.

Enkelte aktiviteter faller åpenbart utenfor meldeplikten. Dette gjelder aktiviteter som har et åpenbart samfunnsnyttig formål til tross for at aktiviteten inneholder elementer av militær karakter, eller forutsetter kompetanse innen militære disipliner. Dette gjelder for eksempel det å involvere seg i opplæring av speidere i feltferdigheter, opplæring i kampsport innen organisert idrett, skyte- og våpenopplæring innen organiserte skytterlag eller oppøve marsjferdigheter hos musikkorps. Slike aktiviteter vil normalt ikke anses som kontroversielle i denne forbindelse, og vil ikke utløse noen meldeplikt for den ansatte. Det samme gjelder deltakelse i offentlige utvalg e.l. eller tjenesteoppdrag for andre statlige virksomheter utenfor forsvarssektoren. For slike aktiviteter gjelder de alminnelige reglene i staten.

Den enkelte virksomhet i forsvarssektoren kan etter gjeldende regler utforme nærmere retningslinjer for praktiseringen av en slik meldeplikt. Meldeplikten gjelder også leger

med redusert arbeidstid i Forsvaret. De bierverv som leger med redusert arbeidstid har, vil normalt ikke komme i konflikt med lojalitetsplikten til Forsvaret. Leger har på linje med andre forsvarsansatte en særlig aktsomhetsplikt ved vurderingen av eventuelt bierverv eller oppdrag utenfor forsvarssektoren. Meldeplikten inntreffer dersom man vurderer å ta oppdrag utenfor forsvarssektoren hvor det kan oppstå tvil om hvilken egenskap arbeidstakeren opptrer i.

I den grad den enkelte virksomhet mener at det er særlig behov for et samtykkekrav for enkelte stillinger/avdelinger, kan virksomheten vurdere hvorvidt samtykkekrav bør innarbeides i individuelle arbeidsavtaler. Endring av allerede inngåtte avtaler krever aksept fra arbeidstakeren.

Femte ledd fastslår at reglene om begrensninger i adgangen til å ta oppdrag utenfor forsvarssektoren, ikke begrenser plikten til å opplyse om bierverv, oppdrag o.l. som følger av tilsettingsavtale eller andre relevante rettsregler, slik som den ulovfestede lojalitetsplikten.

Vurdering og forslag til § 62

Bestemmelsen er ment å favne alle med tjenesteplikt i Forsvaret og sivilt tilsatt personell i Forsvarsdepartementet og underliggende etater. Departementet foreslår å tydeliggjøre dette i § 62 første ledd første punktum. Forsvarspersonelloven § 4 a tredje ledd videreføres i første ledd andre punktum, med mindre språklige endringer. For å gjøre bestemmelsen klarere foreslår departementet å ta inn momenter fra forarbeidene om hvilke oppdrag som kan være uforenlige med arbeidsgivers interesser, og som utløser en meldeplikt fra personellet til hovedarbeidsgiver, jf. Prop. 57 L (2012–2013).

Forsvarspersonelloven § 4 a fjerde ledd foreslås videreført i andre ledd. Det foreslås mindre språklige endringer. Forsvarspersonelloven § 4 a femte ledd foreslås ikke videreført fordi det anses klart at forhold som er avtalt i tilsettingsavtalen og andre relevante rettsregler gjelder, slik som den ulovfestede lojalitetsplikten, selv om dette ikke er lovregulert.

Departementet foreslår at § 62 skal lyde:

§ 62 Adgang til å ta oppdrag utenfor Forsvarsdepartementet og underliggende etater

Militært tilsatte, vernepliktige og sivilt tilsatte i Forsvarsdepartementet og underliggende etater skal på eget initiativ opplyse sine hovedarbeidsgivere om lønnede og ulønnede oppdrag som kan være uforenlige med hovedarbeidsgiverens interesser. Det skal opplyses om oppdragsgivers navn og oppdragets karakter og omfang. Oppdrag det skal opplyses om, kan blant annet være oppdrag som

- a) utad fremstår som en naturlig del av hovedarbeidsgiverens tjenesteoppgaver
- b) krever opplæring i militære ferdigheter eller i å bruke militært utstyr
- c) er egnet til å skade tjenestestillingens eller arbeidsgiverens anseelse

d) kan hemme eller sinke arbeidet for hovedarbeidsgiveren.

Departementet kan kreve at personer i enkelte stillinger og avdelinger skal ha arbeidsgivers samtykke til å ta lønnede og ulønnede oppdrag utenfor Forsvarsdepartementet eller underliggende etater.

7.8.5 § 63 Pliktmessig avhold

Gjeldende rett

Forsvarspersonelloven § 10 fastsetter et forbud mot at militært personell og vernepliktige i tjenestetiden nyter alkohol eller annet berusende eller bedøvende middel, og mot at de møter til tjeneste påvirket av slike midler. Det gjøres unntak fra forbudet ved fravær under permisjon og fritid, med mindre annet er bestemt av departementet, samt at det gis unntak fra forbudet for visse typer legemidler. Tillatelse til å nyte slike midler i tjenestetiden kan gis av departementet i forskrift. Bestemmelsen gjelder for alle militært tilsatte og vernepliktige, men kan utvides av departementet til også å gjelde for sivilt tilsatt personell i forsvarssektoren. Bestemmelsen inneholder også regler om refs ved overtredelse av forbudet.

Vurdering og forslag til § 63

Departementet foreslår i første ledd å tydeliggjøre at bestemmelsen er ment å gjelde for alt tjenestepiktig personell i Forsvaret. Det foreslås ingen endring av hvem bestemmelsen skal gjelde for. Forsvarspersonelloven § 10 andre ledd, andre punktum og tredje ledd, foreslås flyttet til forskrift.

Hjemmelen for departementet til å gi forskrift om unntak fra påbudet om pliktmessig avhold i forsvarepersonelloven § 10 første ledd første punktum, foreslås slått sammen med forskriftshjemmelen i forsvarepersonelloven § 10 siste ledd. Det foreslås språklige endringer for å forenkle bestemmelsen.

Forsvarspersonelloven § femte ledd om refs etter lov 20. mai 1988 nr. 32 om militær disiplinærmyndighet foreslås videreført i forslag til § 66.

Departementet foreslår at § 63 skal lyde:

§ 63 Pliktmessig avhold

Tjenestepiktige i Forsvaret skal ikke nyte alkohol eller andre berusende eller bedøvende midler i tjenestetiden. De skal heller ikke møte til tjeneste påvirket av alkohol eller andre berusende eller bedøvende midler. Testing av om noen er ruspåvirket skal gjøres i samsvar med vegtrafikkloven § 22 a.

Departementet kan gi forskrift om

- a) gjennomføringen av avholdsplikten
- b) at avholdsplikten skal gjelde under permisjon og i fritiden
- c) at avholdsplikten skal gjelde for sivilt tilsatte i Forsvarsdepartementet og underliggende etater

d) unntak fra avholdsplikten.

7.8.6 § 64 Oppbevaring og vedlikehold av våpen

Gjeldende rett

Vernepliktsloven § 44 gir Kongen myndighet til å pålegge tjenestepliktige som har gjennomført førstegangstjeneste å oppbevare og vedlikeholde våpen med ammunisjon og utrustning som vedkommende skal møte med ved mobilisering. Tilsvarende bestemmelse har vi i heimevernloven § 26 som pålegger heimevernsoldater å oppbevare og vedlikeholde sine våpen, ammunisjon og annet personlig utstyr utenfor tjenestetiden. Nærmere bestemmelser er gitt i heimevernforskriften og i vernepliktforskriften kapittel 22. Plikt til å oppbevare og vedlikeholde våpen og utstyr er først og fremst aktuelt for Heimevernet. I noen tilfeller kan man imidlertid tenke seg at vernepliktig som skal møte ved mobilisering, må oppbevare våpen.

Vurdering og forslag til § 64

Departementet foreslår å slå sammen vernepliktsloven § 44 og heimvernloven § 26, og videreføre bestemmelsene § 64. Vernepliktsloven § 44 og heimevernloven § 26 er i dag forskriftshjemler. Departementet foreslår at hovedregelen om oppbevaring og vedlikehold av våpen fremgår av loven, mens nærmere bestemmelser reguleres i forskrift. I tillegg foreslår vi at det fremgår av loven at oppbevaringen og vedlikeholdet skal være forsvarlig. Det er en konkretisering av gjeldende rett. Departementet foreslår å delegere myndigheten til å gi nærmere bestemmelser i forskrift til departementet.

Departementet foreslår at § 64 skal lyde:

§ 64 Oppbevaring og vedlikehold av våpen

Forsvaret kan pålegge tjenestepliktige å oppbevare og vedlikeholde våpen, ammunisjon og annet personlig utstyr utenfor tjenestetiden. Tjenestepliktige som blir pålagt å oppbevare og vedlikeholde våpen, ammunisjon og annen personlig utstyr utenfor tjenestetiden, plikter å gjøre det på en forsvarlig måte.

Departementet kan gi forskrift om oppbevaringen og vedlikeholdet.

7.8.7 § 65 Forholdet til forvaltningsloven

Gjeldende rett

Vernepliktsloven § 47 a fastslår at forvaltningsloven kapitlene IV til VI ikke gjelder ved behandlingen av saker etter vernepliktsloven, om ikke Kongen bestemmer annerledes. Tilsvarende bestemmelse er i heimevernloven § 31 a. Forvaltningsloven gjelder for forsvarpersonelloven og for militærnekterloven, med mindre annet er bestemt.

Vernepliktsloven og heimevernloven ble vedtatt før forvaltningsloven. I forbindelse med utarbeidelse av forvaltningsloven, ble det vurdert om den skulle gjøres gjeldende for særlovgivningen.

Det ble i Ot.prp. nr. 27 (1968–1969) foreslått at forvaltningslovens kap. IV-VI ikke skal gjelde for saker som behandles etter vernepliktsloven og heimevernloven. Unntaket er til en viss grad av formell karakter, fordi en rekke avgjørelser etter disse lovene neppe kan regnes som enkeltvedtak. Konkret om vernepliktsloven og heimevernloven ble det uttalt:

Det er noe uklart hvilke avgjørelser etter vernepliktsloven (eller heimevernloven) som bør anses som enkeltvedtak. Det er klart at selve tjenesteforholdet gir det offentlige en viss kommandomyndighet over de vernepliktige som kan sammenlignes med den styringsrett det offentlige har over sine tjenestemenn i kraft av tjenesteforholdet. Det er klart at en rekke av de tjenesteordrer som utferdiges på grunnlag av subordinasjonsforholdet ikke kan regnes som enkeltvedtak og som enkeltvedtak kan man neppe heller regne avgjørelser om permisjoner. Som enkeltvedtak må man på den annen side regne avgjørelser som gjelder selve tjenesteplikten, herunder om fritak og utsettelse, kanskje også avgjørelser om innkalling til førstegangstjeneste og repetisjonsøvelser.

De vansker man i denne forbindelse støter på når det gjelder forvaltningslovens begreper, er imidlertid ikke særlig interessante i denne forbindelse: Det som har vært spørsmålet under de overveielser som har funnet sted i Forsvarsdepartementet og Justisdepartementet er om det er rimelig å anvende forvaltningslovens kap. IV-VI på noen av de avgjørelser som går inn under vernepliktsloven eller heimevernloven. For så vidt dette spørsmål kan besvares bekræftende kan man bestemme i vernepliktsloven og heimevernloven at disse avgjørelser skal regnes som enkeltvedtak eller at kap. IV-VI i forvaltningsloven skal gjelde.

Justisdepartementet har funnet det vanskelig å finne noen naturlig plass for anvendelse av de nevnte kapitler i forvaltningsloven når det gjelder saker etter vernepliktsloven og heimevernloven. Når det gjelder de typer avgjørelser som det kunne være naturlig som et utgangspunkt å kalle enkeltvedtak, er forholdet at disse avgjørelser i vesentlig grad er masseavgjørelser og at forvaltningslovens bestemmelser dels vil være uten praktisk betydning og dels vanskelig lar seg praktisere. Heller ikke for øvrig er det lett å peke på andre forholdsvis skarpt avgrensede sakstyper som generelt kan og bør behandles etter forvaltningslovens regler. Det mest praktiske her synes å være at å bestemme at forvaltningslovens kap. IV-VI ikke skal anvendes om ikke Kongen bestemmer noe annet. Ved forskrifter vil man på en mer elastisk måte enn ved lov kunne løse de saksbehandlingsproblemer som oppstår. Det kan i denne forbindelse opplyses at i de nå gjeldende regler om bedømmelse av militær tjenestedyktighet har man allerede visse bestemmelser om klage og grunngiing.

Vurdering og forslag til § 65

Departementet mener at de vurderinger som ble lagt til grunn i forarbeidene til forvaltningsloven, ikke nødvendigvis er gjeldende i dag. Vi mener det ville ha vært

hensiktsmessig å gjøre forvaltningslovens kapittel IV til VI gjeldende for hele loven. En slik endring krever imidlertid en nærmere konsekvensvurdering, som faller utenfor dette lovarbeidets mandat. Departementet foreslår derfor at vernepliktsloven § 47 a og heimevernloven § 31 a videreføres i § 65.

Departementet foreslår at § 65 skal lyde:

§ 65 Forholdet til forvaltningsloven

Forvaltningsloven kapittel IV til VI gjelder ikke behandlingen av saker etter kapittel 2 og 3.

7.9 Kapittel 8 Refselse og straff

7.9.1 Innledning

Mange av reglene i forsvarsloven pålegger plikter, for eksempel plikt til å foreta visse handlinger eller plikt til å unnlate bestemte handlinger. Lovregler som gir rettigheter, vil ofte også ha karakter av pliktregler, jf. Lovteknikk og lovforberedelse s. 132. Pliktregler reiser spørsmål om behovet for håndheving. Et ledd i håndhevingen kan være å fremskaffe faktiske opplysninger om etterlevelsen av loven. Dette kan for eksempel gjøres gjennom regler om opplysningsplikt eller ved å etablere særskilte kontrollorganer. Videre kan det være behov for ulike former for reaksjoner mot manglende etterlevelse av en lov (sanksjoner). En vanlig sanksjonsform er straffebestemmelser. Andre mulige sanksjonsformer, som mer direkte sikter mot gjennomføring av den aktuelle plikten, er tvangsmulkt eller påbud.

Straffebestemmelser vil i mange tilfeller ikke være nok til å sikre etterlevelse. Det skyldes blant annet vanskelighetene med å oppdage regelbrudd og at man i praksis ofte vil være tilbakeholden med å anvende straffeapparatet overfor regelbrudd som i det enkelte tilfellet oppfattes som lite alvorlig. Det bør ikke utformes mer vidtrekkende håndhevingssystemer enn at håndhevingen står i rimelig forhold til de formål som skal ivaretas ved de enkelte lovbestemmelsene. Dersom det er aktuelt å foreta håndheving gjennom straff, bør man alltid vurdere om det er tilstrekkelig grunn til å bruke straffesanksjoner som håndhevingsmekanisme. I den forbindelse bør man også vurdere muligheten for å bruke andre, sivilrettslige håndhevingsmekanismer, jf. Lovteknikk og lovforberedelse s. 133.

Departementet har ikke vurdert om gjeldende straffesanksjoner bidrar til etterlevelse av loven, men mener det kan være grunn til å foreta en slik vurdering. Det kan også være hensiktsmessig å ta stilling til om andre sanksjonsformer sikrer gjennomføring av den aktuelle plikten på en mer effektiv måte. I forlengelsen av dette kan det reises spørsmål om overtredelsesgebyr kan være et mer effektivt straffemiddel i noen av situasjonene som er beskrevet i dagens lovverk.

I heimevernloven og vernepliktsloven står straffebestemmelsene i egne kapitler. I straffebestemmelsene henvises det til plikter i loven som det er straffbart å overtre. I forsvarspersonelloven står refselsesbestemmelsen sammen med normbestemmelsen, slik at både plikt, og eventuell straffereaksjon står i samme bestemmelse. Departementet mener det kan være mer pedagogisk at straffebestemmelsen står sammen med pliktbestemmelsen. Når straffebestemmelsen står i et eget kapittel bakerst i loven, er det langt fra pliktbestemmelsen til sanksjonsbestemmelsen. Det krever at leseren selv må avgjøre om pliktbestemmelsen kan føre til straffesanksjon, og aktivt finne frem til straffebestemmelsene. Departementet har imidlertid forholdt seg til retningslinjene i gjeldende lovteknikk om at straffebestemmelsene skal samles i et eget kapittel.

Når straffebestemmelsene står adskilt fra pliktbestemmelsene, kan man velge mellom å henvise til pliktbestemmelsen eller nøyaktig gjengi innholdet i pliktbestemmelsen som er straffbar. Funnene i NTNU-undersøkelsen viser at henvisninger kan gi leseren navigeringshjelp. Men for mange henvisninger kan også gjøre det vanskelig å forstå lovteksten. Henvisninger bør derfor være korte, nøyaktige og konsekvente. Det er viktig at de stedene en henviser til, faktisk er oppklarende.

For å unngå unødvendige gjentakelser, har vi valgt å henvise til handlingsnormen i straffebestemmelsen.

7.9.2 § 66 Refselse

Gjeldende rett

Av forsvarspersonelloven § 10 femte ledd fremgår det at overtredelse av bestemmelsene om pliktmessig avhold kan refsес disiplinært i henhold til lov 20. mai 1988 nr. 32 om militær disiplinærmyndighet. Militært personell kan ikke straffes for overtredelse av forbudet i denne bestemmelsen, jf. Rt. 1953 s. 1434 og Hans Petter Graver, LoR 1982, s. 230-231. De kan bare refsес disiplinært, jf. Ot.prp. nr. 60 (2003–2004).

Vurdering og forslag til § 66

I forsvarspersonelloven står straffebudet i samme bestemmelse som påbudet om pliktmessig avhold. Departementet foreslår at bestemmelsen om refselse for overtredelse av pliktmessig avhold videreføres som en egen paragraf i kapittelet om refselse og straff. Påbudet om pliktmessig avhold er foreslått videreført i § 63, se punkt 7.8.5. Det henvises derfor til påbudet i § 63 om pliktmessig avhold og forskrift fastsatt med hjemmel i § 63 andre ledd. Departementet har også gjort mindre språklige endringer, som ikke endrer det materielle innholdet i bestemmelsen.

Departementet foreslår at § 66 skal lyde

§ 66 Refselse

Den som overtrer § 63 om pliktmessig avhold og forskrift fastsatt med hjemmel i § 63, kan refses etter lov 20. mai 1988 nr. 32 om militær disiplinærmyndighet.

7.9.3 § 67 Straff

Gjeldende rett

Vernepliktsloven § 48 lister opp forhold som gir grunnlag for bøter. Skyldkravet er forsett eller uaktsomhet. Den som unnlater å oppfylle meldeplikten etter vernepliktsloven §§ 39 eller 43, unnlater å innhente tillatelse til å reise ut av riket som nevnt i § 39 første ledd annet punktum, eller overtrer reiseforbud gitt i medhold av § 39 første ledd tredje punktum, straffes med bøter. Videre kan den som uten gyldig forfall uteblir fra eller kommer for sent til møte som vedkommende er innkalt til i medhold av vernepliktsloven, eller møter i ikke edru tilstand, forlater møtet uten tillatelse, eller ved sin opptreden hindrer eller forstyrrer møtets gang, straffes med bøter. Det gjelder også den som unnlater eller nekter å oppfylle noen av de plikter som vedkommende er pålagt etter vernepliktsloven §§ 40, 41 eller 42, gir uriktige opplysninger om forhold som nevnt i § 40, eller ved sin atferd eller på annen måte søker å villedde vernepliktsmyndighetene ved bedømmelsen av vedkommendes utskrivnings- eller vernepliktsforhold, eller overtrer eller forsømmer de plikter vedkommende er pålagt å ta vare på i henhold til vernepliktsloven § 44.

Vernepliktsloven § 49 hjemler fengselsstraff fra tre måneder til to år for den som ved forbigåelse som nevnt i vernepliktsloven § 48 nr. 1 til 3, søker å unndra seg utskrivning eller tjeneste i Forsvaret eller oppnå uberettiget fordel ved utskrivning, eller som medvirker til dette.

Den som forsettlig eller uaktsomt unnlater å gi lovpålagte opplysninger eller yte annen bistand, kan straffes med bøter, såfremt forholdet ikke rammes av noen strengere straffebestemmelser, jf. vernepliktsloven § 50.

Tilsvarende bestemmelser står i heimevernloven §§ 32, 33 og 34.

Vurdering og forslag til § 67

Departementet foreslår at alle straffebestemmelsene videreføres i en og samme paragraf, og inneholder korte og presise henvisninger til pliktbestemmelsene. Vernepliktsloven § 48 første ledd nr. 1 (om brudd på meldeplikten etter §§ 39 eller 43, og om brudd på plikten til å innhente utreisestillatelse etter § 39 første ledd andre punktum) og § 48 første ledd nr. 3 (om brudd på opplysningsplikten (deriblant uriktige opplysninger) etter §§ 40 og 42), er videreført i § 67 første ledd bokstav a.

Vernepliktsloven § 48 første ledd nr. 2 og heimevernloven § 32 første ledd nr. 2 er videreført i § 67 første ledd bokstav b og c.

Vernepliktsloven § 50 første ledd første punktum og heimevernloven § 34 første ledd er videreført i § 67 første ledd bokstav a. Heimevernloven § 32 nr. 1 er videreført i § 67 første ledd bokstav a og § 67 tredje ledd. Heimevernloven § 32 nr. 2 er videreført i § 67 første ledd bokstav b og c.

Vernepliktsloven § 48 første ledd nr. 3 om brudd på plikten til å la seg undersøke og vaksinere etter vernepliktsloven § 41 er videreført i § 67 andre ledd bokstav a og b.

Vernepliktsloven § 49 og heimevernloven § 33 er videreført i § 67 tredje ledd.

Vernepliktsloven § 48 første ledd nr. 4 og heimevernloven § 32 nr. 3 om brudd på plikten til å oppbevare våpen etter § 44, foreslås videreført i forskrift, jf. § 67 fjerde ledd. Vernepliktsloven § 48 første ledd om brudd på reiseforbudet i krig eller når krig truer etter § 39 første ledd tredje punktum, foreslås også videreført i fjerde ledd. Bakgrunnen for at disse bestemmelsene er flyttet fra lov- til forskriftsnivå, er at handlingsnormen står i en forskriftshjemmel. Eventuell straffesanksjon må derfor også følge av forskrift.

Departementet har tatt stilling til om vi skal følge strukturen i straffeloven 2005 og legge til grunn at forsett er den generelle skyldformen med mindre loven sier noe annet. I § 67 første ledd er skyldkravet forsett eller uaktsomhet og i andre ledd er skyldkravet forsett. Vi har kommet til at det ikke vil være hensiktsmessig kun å nevne et skyldkrav, og forutsette at leseren er kjent med at skyldkravet er forsett der dette ikke er nevnt i loven. På bakgrunn av dette har vi valgt å angi skyldformen alle steder når man først gjør avvik fra straffelovens generelle regel. Imidlertid har vi ikke omtalt forsøk og medvirkning, idet dette er straffbart, og ikke trenger å nevnes særskilt i loven.

Vi foreslår også språklige endringer, som ikke endrer det materielle innholdet i lovteksten.

Departementet foreslår at § 67 skal lyde:

§ 67 Straff

Med bot straffes den som forsettlig eller uaktsomt

- a) bryter opplysnings- eller meldeplikten etter §§ 8 og 59
- b) lar være å møte til sesjon etter § 9
- c) lar være å møte til tjeneste etter § 19.

Med bot straffes den som forsettlig

- a) unndrar seg undersøkelser etter § 10

b) unndrar seg vaksinerings eller andre tiltak for å forebygge smittsomme sykdommer etter § 20.

Med fengsel inntil to år straffes personer som unndrar seg tjeneste i Forsvaret, eller som gjør tjeneste i Forsvaret på grunnlag av opplysninger de vet er uriktige eller ufullstendige.

I forskrift fastsatt med hjemmel i loven kan det fastsettes at den som forsettlig eller uaktsomt overtrer angitte paragrafer i forskriften, straffes med bot.

7.10 Kapittel 9 Ikrafttredelse og gjennomføring

7.10.1 § 68 Ikrafttredelse

Vurdering og forslag til § 68

Forslag til ny lov gjør det nødvendig å endre forskriftene som er fastsatt med hjemmel i vernepliktsloven, heimevernloven, forsvarspersonelloven og militærnekteloven. Enkelte bestemmelser i loven kan ikke tre i kraft før nødvendige forskriftsendringer er på plass. Departementet foreslår at loven kan settes i kraft på forskjellige tidspunkter.

Departementet foreslår at § 68 skal lyde:

§ 68 Ikrafttredelse

Loven trer i kraft fra det tidspunktet Kongen bestemmer. Kongen kan sette i kraft forskjellige bestemmelser til ulik tid.

7.10.2 § 69 Overgangsregler

Gjeldende rett

Det er regulert en overgangsregel ved innføring av endringer i forsvarspersonelloven, jf. Prop. 111 LS (2014–2015), hvor tidligere yrkesbefal som er fast tilsatt til de fyller 60 år, beholder sitt tilsettingsforhold i Forsvaret til de har fylt 60 år. I forsvarspersonelloven § 19 første ledd er det regulert når sivile kan ha plikt til å la seg disponere til internasjonale operasjoner. Etter overgangsbestemmelsen i forsvarspersonelloven § 19 andre ledd kan tidligere yrkesbefal tilsatt før 1. januar 2005, kun sies opp etter tjenestemannsloven § 10 nr. 2 bokstav a. For øvrig kan disse ikke sies opp etter andre bestemmelser i tjenestemannsloven.

Vurdering og forslag til § 69

Departementet viderefører gjeldende rett med små språklige endringer. Overgangsbestemmelsene om fast tilsetting til 60 år og særskilt stillingsvern for oppsigelse blir regulert i § 69 første ledd. Forsvarspersonelloven § 19 andre ledd videreføres i § 69 andre ledd. Forsvarspersonelloven § 19 første ledd er videreført i forslag til § 49 tredje ledd. Overgangsbestemmelsen for sivile og internasjonale operasjoner foreslås flyttet til forslag til § 49 tredje ledd. Forsvarspersonelloven § 19 tredje ledd er videreført i forslag til § 56.

Departementet foreslår at § 69 skal lyde:

§ 69 Overgangsregler

Tidligere yrkesbefal som er fast tilsatt til de fyller 60 år og som ble tilsatt før 1. januar 2016, beholder sin stilling i Forsvaret til de har fylt 60 år.

Tidligere yrkesbefal som er tilsatt før 1. januar 2005, kan sies opp bare etter tjenestemannsloven § 10 nr. 2 bokstav a.

8. FORSLAG TIL OPPHEVELSE AV BESTEMMELSER OG ENDRINGER I ANDRE LOVER

8.1 Innledning

Et av målene med lovarbeidet har vært å gjøre lovene tidsmessig relevante med tanke på gjeldende organisering av Forsvaret. Lovarbeidet skal imidlertid ikke påvirke eller legge føringer for den fremtidige innretningen av verneplikts innhold, og forholdet mellom Heimevernet og Hærens rolle.

Departementet har kartlagt hvilke bestemmelser som ikke lenger er relevante med tanke på dagens organisering av Forsvaret, og har foreslått å oppheve og endre enkelte bestemmelser. Nedenfor følger en redegjørelse for bestemmelser som i sin helhet foreslås opphevet. I tillegg til disse bestemmelsene foreslås det at vernepliktsloven §§ 22 og 23 ikke videreføres, jf. punkt 6.4.

Departementets forslag om å slå sammen heimevernloven, vernepliktsloven, forsvarspersonelloven og militærnekterloven til én felles forsvarslov, vil medføre et behov for å gjøre endringer i andre lover.

8.2 Skyteøvelser utenfor den tid innkalling til våpenøvelser finner sted

Det følger av vernepliktsloven § 14 at Kongen med Stortingets samtykke kan bestemme, om og i hvilken utstrekning vernepliktige før og etter utskrivning, skal delta i skyteøvelser, utenfor den tid da innkalling til våpenøvelser finner sted. Bakgrunnen for § 14 er erfaringene fra den andre verdenskrig om at den enkeltes skyteferdighet var av stor betydning for forsvaret av landet. Det har vært viktig å kunne pålegge skyteøvelser, både for de tjenestepraktiske og de som ennå ikke er utskrevet. Blant annet pekte Forsvarskommisjonen fra 1946 på nødvendigheten av «teoretisk og praktisk opplæring i skyting og behandling av skytevåpen».

Forsvaret har behov for at ca. 8 000 gjennomfører førstegangstjeneste hvert år. Av disse overføres ca. 4 500 til Heimevernet årlig. Innenfor rammen av verneplikten får de nødvendig trening og opplæring i bruk av våpen. Forsvaret har ikke lenger behov for å kunne pålegge ytterligere deltakelse i skyteøvelser. Bestemmelsen foreslås derfor opphevet.

8.3 Utskrevne mannskapers rett til å kreve seg avmønstrer

Etter vernepliktsloven § 45 kan utskrevne mannskaper kreve seg avmønstrer når det er nødvendig av hensyn til verneplikten. Fartøysførere skal sørge for at mannskapene kan avmønstre.

Bestemmelsen ble videreført i vernepliktsloven av 1953. Bakgrunnen for bestemmelsen var de særlige forhold som gjorde seg gjeldende i utenriks sjøfart på begynnelsen av 1900-tallet. Bestemmelsen har i dag ingen betydning, og foreslås derfor opphevet.

8.4 Heimevernsoldater som er mobiliseringsdisponert i avdelinger med fredsøvelser

Etter heimevernloven § 11 kan heimevernsoldater i vernepliktig alder som er mobiliseringsdisponert til avdelinger med fredsøvelser som krever sammenhengende fravær fra hjem og arbeid, pålegges utvidet tjenesteplikt av slik varighet som Stortinget bestemmer. Bestemmelsen ble innført som en unntaksbestemmelse til tidligere bestemmelse i heimevernloven § 10, som sa at heimevernstjenesten i fred vanligvis skal foregå utenfor normal arbeidstid. Forutsetningen for bestemmelsen, slik det fremgår av forarbeidene fra 1953, var et nærmere samarbeid eller sammensmelting av Lokalvernet og Heimevernet. Lokalvernet er nå avviklet. Formålet med bestemmelsen ivaretas gjennom forslag til §§ 2 og 23.

8.5 Plikt til å utføre heimevernstjeneste med egne klær og eget fottøy

Etter heimevernloven § 27 plikter heimevernsoldater å utføre sin tjeneste i egne klær og fottøy. Heimevernpersonell utrustes i dag av Forsvaret. Bestemmelsen ble utformet i en annen tid og er ikke lenger aktuell. Bestemmelsen foreslås opphevet.

8.6 Beskyttelse mot oppsigelse fra stilling på grunn av tjenesten

Det følger i dag av heimevernloven § 30 at frivillige i Heimevernet har samme beskyttelse som pliktige mot oppsigelse fra stilling på grunn av tjenesten. Departementet mener det ikke er behov for å videreføre bestemmelsen. Rett til permisjon i forbindelse med pliktig og frivillig militærtjeneste er i dag dekket av arbeidsmiljøloven § 12-12, med tilsvarende oppsigelsesvern i § 15-10. Det er derfor ikke nødvendig å regulere dette i ny lov.

8.7 Avgjørelse uten at det er fremmet søknad om fritak

Departementet foreslår at militærnektekterloven § 3 første og andre ledd oppheves. Dersom det foreligger omstendigheter (f.eks. ulovlig fravær fra tjeneste) som gir grunn til å tro skyldes overbevisning som angitt i militærnektekterloven § 1, skal den militære foresatte, utskrivningsmyndighetene eller påtalemyndigheten be vedkommende om å

søke seg fritatt fra tjeneste, jf. militærnektekterloven § 3 første ledd. Dersom anmodningen ikke etterkommes, kan påtalemyndigheten etter bestemmelsens andre ledd begjære vedtaksorganenes avgjørelse av saken. Det samme gjelder dersom den vernepliktige gjennom annen opptreden har gitt grunn til å anta at vedkommende av overbevisningsgrunner ikke vil oppfylle sin militære tjenesteplikt.

Etter departementets syn vil forvaltningsloven § 11 (veiledningsplikt) gi nødvendig støtte for vernepliktige i de aktuelle situasjonene, og slik sett gjøre bestemmelsen i militærnektekterloven § 3 første ledd overflødig.

Så langt departementet kjenner til, har påtalemyndigheten i svært begrenset grad benyttet hjemmelen i militærnektekterloven § 3 annet ledd til å begjære vedtaksorganenes avgjørelse i saken. Departementet kan heller ikke se at bestemmelsen vil komme til å fylle en praktisk funksjon framover. Departementet foreslår derfor at militærnektekterloven § 3 første og andre ledd oppheves.

8.8 Endringer i andre lover

På grunn av departementets forslag om å slå sammen heimevernloven, vernepliktsloven, forsvarspersonelloven og militærnektekterloven til én felles forsvarslov, vil det også være behov for å endre enkelte andre lover.

Vi ber om en oversikt over lover med henvisning til vernepliktsloven, heimevernloven, forsvarspersonelloven og militærnektekterloven, som de andre departementene er ansvarlige for og som må endres i forbindelse med den nye forsvarsloven. Vi har identifisert noen lover som det kan være behov for å endre:

- lov 29. april 1988 nr. 21 om ferie (ferieloven)
- lov 13. juni 1980 nr. 35 om fri rettshjelp (rettshjelploven)
- lov 20. mai 1988 nr. 32 om militær disiplinærmyndighet (militære disiplinærlov)
- lov 28. februar 1997 nr. 19 om folketrygd (folketrygdloven)
- lov 21. november 1952 nr. 3 om tjenesteplikt i politiet (polititjenestepliktloven)
- lov 13. desember 1946 nr. 21 om krigspensjonering for militærpersoner
- lov 4. mars 1983 nr. 3 om statens tjenestemenn m.m. (tjenestemannsloven).

Vi ber også om en oversikt over lover, der begrepsbruken bør oppdateres som følge av den endrede begrepsbruken i den nye forsvarsloven. Vi har identifisert følgende lover med et slikt behov:

- lov 20. mai 1988 nr. 33 om politimyndighet i det militære forsvar (lov om militær politimyndighet)
- lov 17. juni 2005 nr. 62 om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern mv. (arbeidsmiljøloven)
- lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven)
- lov 12. desember 1958 nr. 10 om yrkesskadetrygd (yrkesskadetrygdloven)

- lov 24. juni 2010 nr. 45 om kommunal beredskapsplikt, sivile beskyttelsestiltak og Sivilforsvaret (sivilbeskyttelsesloven)
- lov 20. mars 1998 nr. 10 om forebyggende sikkerhetstjeneste (sikkerhetsloven)
- lov 23. oktober 1959 nr. 3 om overføring av fast eiendom (overføringslova)
- lov 3. desember 1948 nr. 7 om pensjonstrygd for sjømenn (sjømannspensjonstrygdloven).

9. ØKONOMISKE OG ADMINISTRATIVE KONSEKVENSER

Forslag til ny lov inneholder ingen forslag til materielle endringer som vil bidra til økonomiske eller administrative konsekvenser av betydning. En forenkling av regelverket vil kunne medføre reduserte økonomiske utgifter, hvis forslaget kan bidra til bedre forvaltning av regelverket og mindre behov for veiledning av forståelsen av regelverket.